

วารสารวิชาการ สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

The Journal of Institute of Trainer Monk Development

ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562

Vol.2 No.1 January-June 2019

ISSN: 2586-9841

กำหนดการเผยแพร่ ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน

ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม

วัตถุประสงค์

สถาบันพัฒนาพระวิทยากร มีนโยบายและพันธกิจเพื่อส่งเสริมบริการทางวิชาการด้านการฝึกอบรมแก่พระภิกษุ สามเณร แม่ชีและบุคลากรทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงพุทธศาสนิกชนทั่วไป ให้เกิดการประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปใช้บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่เพื่อการพัฒนาตนและสังคม

1) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้พระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกาผู้สนใจทั่วไป ได้มีโอกาสเผยแพร่ผลงานวิชาการด้านพระพุทธศาสนาและผลงานทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ ตลอดจนบทวิเคราะห์เชิงบูรณาการที่เสนอองค์ความรู้ใหม่ หรือแนวทางการพัฒนาสังคมและสังคม

2) เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ทางพระพุทธศาสนาและการประยุกต์ใช้หลักธรรมในเชิงวิชาการ

3) เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพด้านวิชาการของพระสงฆ์และอุบาสกอุบาสิกา

กระบวนการพิจารณาบทความ

การพิจารณาคุณภาพ บทความที่ตีพิมพ์ลงวารสารได้ผ่านการพิจารณาและประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) จากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยอย่างน้อย 2 ท่าน แบบผู้ทรงคุณวุฒิและผู้แต่งไม่ทราบชื่อกันและกัน (double-blind review)

ประเภทของบทความ : บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความทั่วไปและการวิจารณ์หนังสือ

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ดร.

สถาบันพัฒนาพระวิทยากร

กองบรรณาธิการ

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, รศ.ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ii วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร ปีที่ 2 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562)

พระปลัดสมชาย ปโยโค,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาอดิเดช สติวโร,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาอภัย ฐิตวีริโย,ดร.	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาหมวินทร์ ปุริสุตโตโม, ผศ.ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
พระมหาไกรวรรณ ชินทตฺติโย,ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.ประสิทธิ์ แก้วอ่อน	สถาบันพัฒนาพระวิทยากร
ผศ.ดร.อุทัย สติมัน	มหาวิทยาลัยสวนดุสิต
ดร.เพ็ญพรรณ เพื่องฟูลอย	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เจ้าของวารสาร : สถาบันพัฒนาพระวิทยากร ศาลาสันติวัคคีย์บริเวณบรมบรรพต (ภูเขาทอง)
วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร แขวงบ้านบาตร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย
กรุงเทพมหานคร 10100
website: <https://www.jitd.org/>
online journal:
e-mail: kittimeteer@gmail.com, khwanchai.hem@mcu.ac.th

บทบรรณาธิการ

วารสารสถาบันพัฒนาพระวิทยากรฉบับนี้เป็นปีที่ 2 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562 โดยได้คัดเลือกบทความเผยแพร่ในฉบับนี้ประกอบด้วย บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือ รวมทั้งหมด 8 บทความ โดยแต่ละบทความมีประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ

พระมนตรี ปณฺญาทีโป ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง “การพัฒนาปัญญา: ทำไมต้องมีการพัฒนาปัญญา” โดยบทความได้เสนอประเด็นเรื่องการพัฒนาปัญญาที่จะควบคุมตนเองและสภาวะต่างๆ ที่กระทบเข้ามาสู่ชีวิตได้เป็นอย่างดี ทำให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น มีจิตใจที่สงบ รู้เท่าทันสภาพของจิตใจของตน โดยไม่ให้เกิดเป็นทาสสิ่งที่ยั่ววนใจ อันจะนำไปสู่ความเสื่อมในชีวิต ทำให้รู้ว่า สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ สิ่งไหนถูก สิ่งไหนไม่ถูก รู้จักหลีกเลี่ยงทางแห่งความเสื่อม และปฏิบัติตนให้อยู่แต่ในสิ่งที่เป็นกุศลธรรม

พระอธิการสมชาย ฐานธมฺโม ได้เขียนบทความวิชาการเรื่อง “พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน” เป็นการกล่าวถึงการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงาน วิธีชีวิต วิธีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การฝึกฝนอบรมทางด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา 2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา 3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหามาตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต

พระมหาบุญแล พุทฺธวโร เขียนบทความวิชาการเรื่อง “พุทธวิธีในการสอนที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุด” โดยบทความนี้ได้นำเสนอการอบรมสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบอย่าง เช่น แบบสากัจฉา หรือแบบสนทนา ทรงใช้กับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรมแบบบรรยาย ทรงใช้แสดงธรรมประจำวัน ที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว

กนกวรรณ ขวัญอ่อนเขียนบทความวิชาการเรื่อง “การสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา” ได้เสนอประเด็นเรื่องหลักธรรมอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ความทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) การดับทุกข์ (นิโรธ) และแนวทางการดับทุกข์ (มรรค) ก็สามารถช่วยทำให้จิตใจเกิดความเข้มแข็งสามารถยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ทำให้บุคคลนั้นมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่สามารถเผชิญกับวิกฤตหรือปัญหา

พรณิส สุดโตเขียนบทความวิจัยเรื่อง “ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา” บทความนี้นำเสนอคุณลักษณะที่สำคัญของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย ความมีสติ การเป็นกัลยาณมิตร และมีสัมมาทิฐิ สำหรับหลักธรรมที่เอื้อต่อการเป็นผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา คือ หลักพรหมวิหาร 7 สังคหวัตถุ 4 สัมปยุตธรรม 7 และกัลยาณมิตรธรรม 7 ซึ่งเมื่อผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยามีหลักธรรมเหล่านี้ถึงพร้อมแล้ว ก็ถือว่าได้เป็นกัลยาณมิตรของผู้มาปรึกษา การน้อมนำหลักธรรมต่างๆ ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ และเชื่อมโยงด้วยปัญญาและศรัทธา จะทำให้สามารถช่วยให้ผู้มาปรึกษาคลายความทุกข์ใจ และเข้าใจความจริงของชีวิตได้

ลำพอง กลมกุลเขียนบทความวิชาการเรื่อง “บันทึกเรื่องเล่าที่สวิตเซอร์แลนด์: การจัดการท่องเที่ยว พระพุทธศาสนาและเจ้าฟ้าจากประเทศไทย” ได้นำเสนอประเด็นสวิตเซอร์แลนด์เป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาจำนวนสองหมื่นกว่าคนจากจำนวนประชากรทั้งหมด โดยเริ่มจาก

ศึกษาในแบบศาสตร์และนำไปสู่ความสนใจนับถือ และพัฒนาเป็นพระพุทธศาสนาในแบบกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานใช้ชีวิตในแบบพุทธไทย ธิเบต เกาหลี และเขมร ผ่านวัดและศาสนสถานที่จัดตั้งขึ้น นอกจากนี้สวิตเซอร์แลนด์ยังคงเคยเป็นที่พำนักของยุวกษัตริย์ไทยมากกว่า 18 ปี ถึงสองพระองค์ ซึ่งเป็นที่บ่มเพาะ เรียนรู้และพัฒนาสู่ความเป็นกษัตริย์ในบริบทของสังคมไทย

เชน นครเขียนบทความวิชาการเรื่อง “บูรณาการจิตวิทยามนุษยนิยมกับไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาตน” มีประเด็นนำเสนอที่น่าสนใจในแง่ของการพัฒนาตนจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลักพุทธจิตวิทยา กล่าวคือการนำแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาของนักจิตวิทยาตะวันตก ซึ่งผู้เขียนได้ใช้ทฤษฎีของมาสโลว์ ส่วนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผู้เขียนใช้หลักไตรสิกขา มาบูรณาการเข้าด้วยกัน จนเกิดความชัดเจนในแนวทางของการพัฒนาตน ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาตนของมวลมนุษย์สืบไป

พระปลัดระพิน พุทธิสารโรและคณะเขียนบทความวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน: กรณีศึกษาหลวงพระบาง สปป.ลาว” ได้ยกประเด็นสปป.ลาว นั้นได้มีรัฐเข้าไปจัดการส่งเสริมร่วมกับหน่วยของวัดและศาสนาให้เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และประเพณีวิถีทางศาสนาที่เชื่อมประสานกับแหล่งการท่องเที่ยวอื่นๆ ทั้งธรรมชาติ ป่าไม้ น้ำตก ภูเขา ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ที่เห็นความสำคัญของพื้นที่การท่องเที่ยว ที่ได้ทั้งความรู้ จิตวิญญาณของศาสนสถาน และพิธีกรรมนั้นๆ และนำไปสู่คุณค่าทางจิตของการท่องเที่ยว ที่จะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าใจ อันเนื่องจากวิถีวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาที่ลาวหลวงพระบาง

พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี,ป.ธ.9,ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	iii
การพัฒนาปัญญา: ทำไมต้องมีการพัฒนาปัญญา	1-14
พระมนตรี ปญญาทีโป	
พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน	15-30
พระอธิการสมชาย ฐานธมโม	
พุทธวิธีในการสอนที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุด	31-45
พระมหาบุญแล พุทธวโร	
การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางด้านจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา	46-59
กนกวรรณ ขวัญอ่อน	
ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา	60-68
พรณภิส สุดโต	
บันทึกเรื่องเล่าที่สวิตเซอร์แลนด์: การจัดการท่องเที่ยว พระพุทธศาสนาและเจ้าฟ้าจาก	69-93
ประเทศไทย	
ลำพอง กลมกุล	
บูรณาการจิตวิทยามนุษยนิยมกับไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาตน	94-105
เชน นคร	
การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน: กรณีศึกษาหลวงพระบาง	106-128
สปป.ลาว	
พระปลัดระพิน พุทธิสารโรและคณะ	
คำแนะนำสำหรับผู้เขียน	129-137

การพัฒนาปัญญา: ทำไมต้องมีการพัฒนาปัญญา

Wisdom Development: Why must the Wisdom Development?

พระมนตรี ปณฺญาทีโป¹
Phra Montri Paṇṇāḍipo

บทคัดย่อ

ปัญญาเป็นองค์ประกอบหรือคุณสมบัติสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตในยุคโซเซียลมีเดีย
แห่งการเปลี่ยนแปลงที่ได้นำพามนุษย์ก้าวสู่สังคมดิจิทัล การพัฒนาปัญญา เริ่มปฏิบัติไปตาม
กระบวนการของหลักไตรสิกขาเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต เริ่มจากหลักศีลสิกขา เพื่อให้
เกิดวาจาชอบ การกระทำชอบและการประกอบอาชีพชอบ เป็นกรอบที่กำกับกับการกระทำกิจกรรม
ของมนุษย์ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม จากนั้นยกขึ้นสู่ ระดับสมาธิสิกขา เพื่อให้จิตมีการพัฒนา
ความสำนึกให้เกิดความสมดุลระหว่างกายและจิต เป็นกระบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาใน
ชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด และกระบวนการสุดท้ายคือ ปัญญาสิกขา เป็นวิธีการอบรม
ศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนคติความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง
มีความดำรงชอบถือได้ว่า เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาขั้นสูงสุด ที่จะควบคุมตนเองและสภาวะ
ต่างๆ ที่กระทบเข้ามาสู่ชีวิตได้เป็นอย่างดี ทำให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น
มีจิตใจที่สงบ รู้เท่าทันสภาพของจิตใจของตน โดยไม่ให้เกิดเป็นทาสสิ่งที่ยั่ววนใจ อันจะนำไป
สู่ความเสื่อมในชีวิต ทำให้รู้ว่า สิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควรทำ สิ่งไหนถูก สิ่งไหนไม่ถูก รู้จัก
หลีกเลี่ยงทางแห่งความเสื่อม และปฏิบัติตนให้อยู่แต่ในสิ่งที่เป็นกุศลธรรมตลอดไป

คำสำคัญ: การพัฒนาปัญญา, ปัญญา, กระบวนการของไตรสิกขา

¹ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Wisdom is a very important element or feature to live in the social media of changed that led to the digital society. The wisdom development take action to the principle of a threefold process to achieve the ultimate goal of life, the start from the main precepts to be right speech, to be right action, and to be right live hood. It is guided and directed the actions of assembly tasks to successfully achieve good. Then raised to the level of concentration to develop mental consciousness to be balance between body and mind, it is a process of advocating for getting things into your life away with high efficiency. The last is the intellectual, and it is a way of training for the knowledge and wisdom. It has also resulted in attitudes, beliefs, and values the right idea. It is a process that can develop high wisdom and self-control in the various conditions took the life as well. It can adapt itself to a changing world better, have a calm mind disturbed state of mind is not enslaved by temptation that will lead to a deterioration in life, know what to do and should not do, knowing what is right and wrong, known as a way of avoiding deterioration, and forever behave in the principle of morality.

Keywords: Wisdom Development, Wisdom, Threefold

บทนำ

ปัญญาเป็นองค์ประกอบหรือคุณสมบัติสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินชีวิตในยุคโซเซียลมีเดียแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ได้นำพามนุษย์ก้าวสู่สังคมดิจิทัล เพื่อเข้าถึงโลกออนไลน์ที่คอยอำนวยความสะดวก ทั้งส่วนตัวและธุรกิจ มนุษย์จึงมีชีวิตรอยู่ในโลกแห่งการเร่งรีบกับหน้าที่การงานจึงตกเป็นเหยื่อต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นโดยไม่รู้ตัว เพราะขาดการพัฒนาปัญญาในการคิด วิเคราะห์ ตัดสินใจ ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปัญญาต่อการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัสของมนุษย์

พระธรรมคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ล้วนมุ่งเน้นการพัฒนาความรู้เพื่อสร้างปัญญาให้เป็นเครื่องมือสำคัญในทุกกระบวนการแห่งความเป็นไปของชีวิต นำพาชีวิตมุ่งสู่เป้าหมายสูงสุดตามคำสอนในพระพุทธศาสนานั้นคือ “พระนิพพาน” การตรัสรู้ธรรมด้วยปัญญาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น ทรงเป็นแบบอย่างและเป็นการประกาศศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของมนุษย์ในการแสวงหาความรู้เพื่อพัฒนาปัญญาสูงสุดให้กับชีวิต ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้

มีมากมาย แต่ทรงสั่งสอนในเรื่องความทุกข์และหลักธรรมสร้างปัญญาเพื่อความดับทุกข์ของชีวิตเท่านั้น ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ปัญญา โลกสมบัติ ปชฺโชโต” (ส.ส. (บาลี) 15/218/61, ส.ส. (ไทย) 15/80/85.) หมายถึง ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก และพุทธโอวาทที่ทรงประกาศตลอด 45 ปีนั้น ย่อลงในปัจฉิมโอวาทเพียงบทเดียวคือ ความไม่ประมาท (ที.ม. (ไทย) 10/218/66.) ให้มีสติสัมปชัญญะ และมีปัญญาเฉลียวฉลาดในการดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางโลกไร้พรหมแดนที่เปลี่ยนแปลงไม่เคยหยุดนิ่งแม้ชั่วขณะ

พระพุทธเจ้าสอนให้พิจารณาหรือเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่างๆ ด้วยปัญญา และได้พยายามปรับเปลี่ยนแนวคิดที่เข้าข่ายถูกศกยภาพความเป็นมนุษย์ และย่ำยีคุณค่าความเป็นมนุษย์ให้เป็นไปในแนวทางที่ถูกต้องเหมาะสม จุดที่เน้นมากก็คือ ความเชื่อเชื่อมั่นในการพัฒนาตามศกยภาพความเป็นมนุษย์ คำว่า ศกยภาพ ดังกล่าว สื่อถึงสมรรถนะของมนุษย์ว่าทำอะไรเป็นหรือทำอะไรได้ การลงมือทำจึงเป็นสิ่งที่สื่อถึงศกยภาพของมนุษย์ และแน่นอนว่า สิ่งที่เป็นเกณฑ์ชี้วัดความมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ได้ดีที่สุดก็คือ พฤติกรรมการกระทำ หรือกรรมดีหรือกรรมชั่ว ด้วยคุณสมบัติของปัญญาเปรียบได้กับแสงสว่างส่องทาง ชี้บอกทางให้แก่บุคคล (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549) ซึ่งบุคคลควรได้รับการพัฒนาจนเกิดความรอบรู้ รู้ดีรู้ชั่ว รู้เหตุรู้ผล รู้คิดรู้พิจารณา รู้ตามความเป็นจริง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ผู้ที่บรรลุเป้าหมายในทางพระพุทธศาสนา ท่านเรียกว่า บุคคลที่พัฒนาตนแล้ว หรือมีตนอันพัฒนาแล้ว มีตนอันฝึกแล้ว (พระเทพเวที (ประยุตฺโต), 2531) ผู้มีปัญญาย่อมมีวิถีทางดำเนินชีวิตที่ดีที่ถูกต้อง เป็นผู้พร้อมจะรับฟังคำสั่งสอนแนะนำจากผู้อื่นเพราะผู้รู้ เป็นผู้ไม่โอ้อวด ไม่มีมายาและเป็นคนตรง (ที.ปา. (ไทย) 11/77/56.) ผู้มีปัญญาเปรียบดังผู้มีรัตนะ (ส.ส. (ไทย) 15/51/67.) เพราะปัญญามีคุณค่าที่ประเสริฐอย่างยิ่ง เปรียบเหมือนผู้มีทรัพย์อยู่ภายใน ที่ไม่มีผู้ใดสามารถขโมยหรือช่วงชิงไปได้

ปัญญา: ความหมายและความสำคัญ

ศกยภาพด้านความคิดหรือปัญญาของมนุษย์นั้นว่า เป็นศกยภาพที่ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ที่ทำให้มนุษย์สามารถมีอำนาจเหนือสิ่งอื่นในโลกได้ เพราะแท้ที่จริงแล้ว ความคิด คือพลังงานสูงส่งที่สุดที่มนุษย์รู้จัก ด้วยพลังความคิดนี้เอง ที่ทำให้มนุษย์สามารถสละผลของความกลัวที่ตกทอดกันมาเป็นระยะชั่วอายุคนโดยอาศัย “ความเห็นชอบด้วยตนเอง” ซึ่งทำให้เราค้นพบว่า “ความกลัว” คือสาเหตุสำคัญที่สุดของความยากจน ความล้มเหลว และเคราะห์กรรม คนที่สามารถเอาชนะความกลัวได้จึงสามารถบรรลุความสำเร็จในอาชีพทั้งปวงแม้จะมีปัญหาอุปสรรคทั้งโลกขวางกั้นอยู่ก็ตาม (นโปเลียน ฮิลล์, 2541) ปัญญาจึงเป็นจุดเริ่มต้นของจิตวิญญูณ คำว่า “ปัญญา” คือความรู้ทั่ว ปรึกษาหยั่งรู้เหตุผล ความรู้เข้าใจชัดเจน ความรู้เข้าใจหยั่งแยกได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น และรู้ที่จะจัดแจง จัดสรร จัดการความรอบรู้ในกองสังขาร มอง

เห็นตามความเป็นจริงซึ่งสามารถสรุปความได้ว่า ปัญญาที่จะนับว่าเป็นความรู้อย่างทั่วถึงแท้จริงในพุทธศาสนา อย่างน้อยมี 4 นัยสำคัญที่ต้องรู้จักคือ (สุรพล ไกรสรารุณ, 2552)

1) ปัญญาที่เป็นองค์ความรู้ในเรื่องของเหตุและผลของสิ่งนั้นๆ ซึ่งในที่นี้หมายถึง รู้ถึงโครงสร้าง รู้ถึงองค์ประกอบ รู้ที่มาที่ไป รู้เหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

2) ปัญญาที่รู้ถึงคุณค่าและความหมายของสิ่งนั้นๆ ทั้งในส่วนที่เป็นคุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ที่มีต่อชีวิตและสิ่งแวดล้อม

3) ปัญญาที่รู้จักเข้าไปทำหน้าที่ จัดแจง จัดสรร จัดการหรือเข้าไปทำหน้าที่และเกี่ยวข้องกับสิ่งนั้นๆ ได้อย่างถูกต้อง

4) ปัญญาที่รู้เท่าทันความเป็นจริงในกองสังขาร ซึ่งในที่นี้หมายถึง รู้เท่าทันในความเป็นไตรลักษณ์ (อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา = ความเปลี่ยนแปลง, ความทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้, ความไม่ใช่ตัวตน) ของสิ่งต่างๆ ที่เป็นของปรุงแต่ง ซึ่งจะมีผลทำให้จิตมีความเป็นอิสระไม่มีความบีบคั้นและไม่เกิดความประมาท ไม่ยึดมั่นถือมั่นแม้ในความรู้ที่มีนั้น และพร้อมที่จะปรับปรุงความรู้ต่างๆ ให้ดีขึ้นก้าวหน้าขึ้นตลอดเวลา

ยกตัวอย่างเช่น การจะมีปัญญารอบรู้อย่างทั่วถึงในเรื่องของ “ยา” ชนิดหนึ่ง

ประการแรก จะต้องรู้จักเรื่องของ “ตัวยา” และ “กลไกการออกฤทธิ์” ของตัวยานั้นๆ ซึ่งในทางการแพทย์แผนปัจจุบันสามารถลงลึกถึงการรู้จัก “โครงสร้างทางเคมี” ตลอดจน “ปฏิกิริยาทางเคมี” ในระดับของโมเลกุล เมื่อเข้าสู่ระบบต่างๆ ของร่างกาย รวมถึงการรู้ในเรื่องปฏิกิริยาต่อกันของยาต่างๆ เมื่อใช้ร่วมกัน เป็นต้น

ประการที่สอง รู้ถึง “สรรพคุณ” ทั้งในส่วนที่เป็นคุณต่อการรักษาและส่วนที่อาจเกิดเป็นผลข้างเคียง หรือเป็นพิษต่อระบบของอวัยวะต่างๆ

ประการที่สาม รู้ถึงวิธีการสกัดหรือสังเคราะห์ ให้ได้มาซึ่งตัวยานั้นๆ ตลอดจนวิธีการปรุงให้อยู่ในรูปแบบที่จะนำไปใช้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล เช่น ใช้ทา ใช้กิน หรือใช้ฉีด เป็นต้น นอกจากนั้น รู้ถึงขนาดของการใช้ยา รู้ถึงจังหวะเวลาในการใช้ เช่น รับประทานเฉพาะในตอนเช้า รับประทานก่อนหรือหลังอาหาร เป็นต้น

ประการสุดท้าย มีปัญญารู้เท่าทัน ไม่ประมาทและยึดมั่นต่อความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่นั้น ว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องและสมบูรณ์แล้วแต่ยังจะคอยสังเกตและหมั่นปรับปรุงความรู้ต่างๆ ให้ถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นๆ ตลอดเวลา และด้วยเท่าที่แห่งการมีปัญญาเช่นที่ว่านี้ นอกจากจะช่วยให้มีพัฒนาการของตัวปัญญาเองอยู่ตลอดเวลาแล้ว ยังมีผลทำให้จิตของบุคคลมีความเป็นอิสระ ไม่มีความบีบคั้นใดๆ ในทุกเรื่องที่เขาไปเกี่ยวข้อง

มนุษย์จึงต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิต ให้ปราศจากความทุกข์มากที่สุด ให้สามารถอยู่รอดอย่างดีงาม มีความสุข (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550) มี

ความเข้าใจในเหตุผล ดี ชั่ว รู้คิด รู้วินิจฉัย และรู้ที่จะจัดการ สิ่งใดเป็นประโยชน์ มิใช่ประโยชน์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551) การเรียนรู้เป็นความหมายหนึ่งของการศึกษา ที่จะฝึกตัวเองพัฒนาชีวิตตนเอง ให้มีความสามารถที่จะเป็นอยู่ได้อย่างดี ซึ่งชีวิตของมนุษย์นั้นโดยปกติจะสัมพันธ์กับโลกใน 3 ด้าน (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2544) คือ (1) ด้านพฤติกรรม หมายถึง ความสัมพันธ์กับผู้คน เพื่อนมนุษย์สรรพสัตว์ด้วยตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ (2) ด้านจิตใจ หมายถึง ความสัมพันธ์ในการแสดงออกทางกายและวาจาของตนเองและผู้อื่น สุดท้ายทาง (3) ด้านปัญญา เป็นการแสดงออกทางด้านความเห็น ความเข้าใจ การพิจารณาในเหตุผล ซึ่งจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ทั้ง 3 ด้านนี้มีผลต่อเราทุกคนในการดำเนินชีวิต หากขาดปัญญาเสียแล้ว การเป็นอยู่ที่ต้องสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีองค์ประกอบ 3 ด้านก็อาจจะนำมาซึ่งความทุกข์ ไม่สามารถ ควบคุม สติ สัมปชัญญะและอารมณ์ได้ “ปัญญจะเป็นตัวชี้ นำ บอกทาง ให้แสงสว่าง ขยายขอบเขต ปรับแก้จิตใจและพฤติกรรม และปลดปล่อยให้หลุดพ้นจากปัญหาหรือทุกข์” (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549) เมื่อปัญญาถูกพัฒนาขึ้นจนเห็นแจ้งตามความเป็นจริงของสรรพสิ่งทั้งปวง (ขั้นบรรลुरुธรรม) จนสามารถคลายจากความยึดมั่นถือมั่นในรูปร่างกายจิตใจนี้ได้ อย่างแท้จริงแล้ว ย่อมเข้าถึงความสุขสงบสันติ เป็นอิสระจากเครื่องพันธนาการทั้งปวงของโลก จะเข้าถึงความสุขสงบอย่างแท้จริง ด้วยการฝึกอบรมปัญญาให้พัฒนาขึ้นตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ไตรสิกขา: การพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธศาสตร์

เมื่อเข้าใจความสำคัญของปัญญาเป็นอย่างไร ความหมายของปัญญาคืออะไรแล้ว ต่อไปจะนำเสนอการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธศาสตร์ว่า มีหลักการแนวความคิดและมีแนวทางอย่างไร

คำว่า “พัฒนา” ซึ่งหมายถึง ทำให้เจริญ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) สำหรับ การพัฒนาปัญญา คือ การทำให้ความรู้ทั่ว ความรู้เข้าใจชัดเจนในกิริยาที่รู้ชัด และปริชาหยั่งรู้ชัดสามารถเจริญยิ่งๆ ขึ้นไป การทำให้ความรู้หรือกิริยาดังกล่าว สามารถเจริญยิ่งๆ ขึ้นไปนั้นจะสามารถจำแนกเห็นถึงเหตุผล สิ่งใดดีสิ่งใดไม่ดี และสิ่งนั้นๆ มีคุณหรือโทษ ประโยชน์หรือมิใช่ประโยชน์ เป็นต้น ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และยังสามารถที่จะจัดสรร และจัดการสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยลำดับ ทั้งในระดับการดำรงชีพ จนถึงระดับสูงสุดที่มุ่งการพ้นทุกข์อย่างยั่งยืน การพัฒนาปัญญา จึงเป็นฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ให้เจริญงอกงามจนเกิดความรู้แจ้งชัดตามความเป็นจริง รู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากทุกข์ มีชีวิตเป็นอยู่ แก้ไขปัญหาและทำการทั้งหลายด้วยปัญญาที่รู้ถึงเหตุปัจจัย

ไตรสิกขา หมายถึง การพัฒนาปัญญาให้ดำเนินชีวิตดีงามถูกต้อง ทำให้มีวิถีชีวิตที่เป็นมรรค เป็นทางดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงามของมนุษย์ ต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนาตนเองมี 3 กระบวนการคือ ศีล สมาธิ และปัญญา โดยเริ่มจากการรักษาศีล เพื่อขัดเกลาพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตของตนเองให้บริสุทธิ์ คือ 1) ศีล ได้แก่ การเว้นชั่ว ประพฤติดี ปฏิบัติเพื่อความปกติสงบเรียบร้อยไม่ทำให้อันตรายและผู้อื่นเดือดร้อน ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า **ศีลสิกขา** แปลว่า สิ่งที่ต้องศึกษาอบรม เป็นขั้นศีล 2) สมาธิ ได้แก่ การฝึกฝนหรือ อบรมจิตใจให้เหมาะสม ตั้งมั่นในลักษณะที่พร้อมจะปฏิบัติงานคือ พิจารณาความเป็นจริง เพื่อเป็นพื้นฐานของการเจริญปัญญา การฝึกบังคับจิตใจให้ตั้งมั่นโดยระลึกทั่วทั้งพร้อม จึงเรียกว่า **สมาธิสิกขา** และ 3) ปัญญา ได้แก่ การฝึกฝนอบรมพิจารณาสิ่งทั้งปวงให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริง หมายถึง การฝึกฝนอบรมจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งทั้งปวง ถึงกับเกิดความสดล่งแว่บเห็นในสิ่งที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และเป็นอนัตตาได้จริงๆ จึงเรียกว่า **ปัญญาสิกขา**

ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์กล่าวถึงวิธีการพัฒนาปัญญาไว้อย่างเป็นขั้นตอนตามระบบของไตรสิกขา โดยเริ่มจากศีล สมาธิ และปัญญา ต่อเนื่องกันไป ดังนี้

1. **ศีล** เป็นหลักจริยธรรมที่สำคัญของคนในสังคม เป็นการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์เบื้องต้นทั้งพฤติกรรมทางกายและ วาจาได้ทุกอย่าง การกระทำต่างๆ ทางกายและวาจาพร้อมทั้งการสำรวมระมัดระวังทางด้านจิตใจก็ชื่อว่า ศีล (ขุ.ป. (ไทย) 31/39/60.)

โดยหลักศีล ในความหมายนี้ก็เป็นเพียงการรักษากายวาจาให้มีความปกติอยู่ในระดับที่ไม่เบียดเบียนคนอื่นไว้เท่านั้น อีกทั้งการปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก การพัฒนากายวาจาให้เป็นกาย วาจาที่น่าดู ให้เป็นเรียบร้อยดีงามและปกติสุขนี้ท่านพุทธทาสภิกขุเรียกว่าเป็น ศีล (พุทธทาสภิกขุ, 2525) เพราะศีลใน ความหมายนี้จะทำให้มีจิตที่เป็นสมาธิได้ง่ายและจะส่งผลต่อการพัฒนาปัญญาไปด้วย

สรุปว่า ศีล หมายถึงบพฝึกหัดหรือข้อปฏิบัติ สำหรับฝึกหัดกายและวาจาให้เรียบร้อย อันจะส่งผลต่อการพัฒนาทางด้านจิตใจและปัญญาต่อไป ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธโฆสจารย์จึงได้ยกศีลขึ้นมากล่าวล่อนโดยกล่าวว่า “บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยศีล มีปัญญา มีจิตตั้งมั่นดีแล้ว มีความเพียรอันปรารถนาแล้ว มีตนอันสงบแล้วในกาลทุกเมื่อ ย่อมข้ามห้วงน้ำอันข้ามแสนยากได้” (พระพุทธโฆสเถระ, 2547) ศีลจึง เป็นพื้นฐานของคุณธรรมทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นตามมา ดังจะเห็นได้จากการที่มีพิธีสมานศีลเป็น เบื้องต้นในการบำเพ็ญกุศลต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการเตรียม กาย วาจาและใจ ให้สะอาด สว่างและ สงบ เพื่อบรรลุความดีต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในการบำเพ็ญกุศลนั้นๆ อาณิสสของศีลที่บุคคลรักษาดีแล้วย่อมส่งผลต่อการพัฒนาจิตใจและสติปัญญาของ ตนเป็นอย่างดี คนที่ไม่มีศีลหรือไม่รักษาศีล ย่อมมีจิตใจที่ไม่มั่นคงเพราะหวาดระแวงกลัว ต่อความผิดต่างๆ ที่ตนได้กระทำไว้ แต่เมื่อมีศีลแล้วก็ไม่มีความเดือดร้อนทางจิตใจเป็นต้น ที่เรียกว่า วิปฏิสาร

ซึ่งพระพุทธโฆษาจารย์ได้ยกพระพุทธพจน์มากล่าวไว้ว่า “ดูก่อนอานนท์ กุศลศีล มีความไม่เดือดร้อนเป็นผล มีความไม่เดือดร้อนเป็นอานิสงส์แล” (อง.ทสก. (ไทย) 24/1/2.) แต่กลับมีความเข้มข้นและร่า เริงใจแทน เพราะระลึกถึงศีลที่ตนรักษาไว้ดีแล้ว จึงทำให้การพัฒนาจิตใจเป็นไปอย่างได้ผลดีพร้อม กับเป็นฐานต่อการพัฒนาปัญญาต่อไป

2. สมาธิ เป็นลำดับขั้นที่สองของการพัฒนาปัญญาตามแนวไตรสิกขา เมื่อผ่านกระบวนการของศีลแล้ว ก็จะทำให้เกิดสมาธิที่เป็นปัจจัยต่อการพัฒนาปัญญาในที่สุด เนื่องจากสมาธิเป็นฐานให้ปัญญาเกิดขึ้นเร็ว เพราะเป็นตัวกรองข้อมูลหรือปัจจัยนำเข้าต่างๆ ได้ดี แล้วจึงตกลงยอมรับเอาข้อมูลข่าวสารนั้นมาตกผลึกเป็นความรู้เข้าใจที่ถูกต้องของตน

“สมาธิ” คือความมีใจตั้งมั่น, ความตั้งมั่นแห่งจิต, การทำให้ใจสงบ แน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน, การมีจิตกำหนดแน่วแน้อยู่ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยเฉพาะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายคำว่า สมาธิไว้ว่า “ความตั้งมั่นแห่งจิต; ความสำรวมใจแน่วแน่ เพื่อเพ่งเล็งในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยพิจารณาอย่างเคร่งเครียด เพื่อให้เกิดปัญญาเห็น แจ่มในสิ่งนั้น” (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, 2525) พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ให้ความหมายและอธิบายคำว่า สมาธิไว้ว่า “สมาธิ แปลว่า ความตั้งมั่นแห่งจิต หรือภาวะที่จิตตั้งมั่นต่อสิ่งที่กำหนด คำจำกัดความของสมาธิ ที่พบเสมอคือ จิตตเสกักคตา หรือ เรียกสั้นๆ ว่า เอกัคคตา ซึ่งแปลว่า ภาวะจิตที่มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่านหรือส่ายไป” (พระราชมุนี (ป.อ. ปยุตฺโต), 2518) พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวิธน์) แปลคำว่าสมาธิไว้ว่า “การตั้งมั่น” หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งความที่จิตมั่นคงไม่หวั่นไหว เสมือนเสาเรือนที่ปักลงม่น ย่อมรับน้ำหนักได้ดี ไม่โยกคลอน ฉันทะ จิตที่ตั้งมั่นคงด้วยกำลังสมาธิก็ฉันทนั้น ย่อมไม่วกแวก หวั่นไหว แม้จะมีอารมณ์จากภายนอกมากกระทบก็รักษาปกติสภาพไว้ได้ (พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร จิตวิธน์), 2549) ในกระบวนการของไตรสิกขา สมาธิมีส่วนสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นแกนนำในการพัฒนาปัญญาให้ถูกต้อง หลังจากมีศีลเป็นบาท ฐานให้เกิดสมาธิแล้ว สมาธิก็จะเป็นบาทฐาน และตัวนำให้เกิดปัญญาไปพร้อมๆ กันทั้งสามอย่างคือ ศีล สมาธิและปัญญา เป็นการพัฒนาของมนุษย์ทั้งสามด้าน ไปตามลำดับ

การเจริญสมาธิ จึงมีอานิสงส์และประโยชน์มาก แต่รวมใจความแล้วก็เพื่อเป็น การพัฒนาจิตใจและเป็นบาทฐานต่อการพัฒนาปัญญาให้แจ่มชัดและรู้เห็นตามเป็นจริง และสามารถกำจัด อวิชชา ตัณหาและกิเลสต่างๆ ได้ทั้งหมดแล้วหลุดพ้นจากทุกข์มีความสุขจากการรู้สิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริงได้อย่างแท้จริง

3. ปัญญา เป็นคำที่สำคัญอย่างยิ่งในชีวิตของมนุษย์ทุกคน โดยเฉพาะทางพระพุทธศาสนาถือว่า ปัญญาเป็นหัวใจของศาสนา ดังจะเห็นได้จากคัมภีร์ต่างๆ ที่กล่าวถึงปัญญาไว้มากมาย และคำสอนทางพระพุทธศาสนาก็นำไปตั้งปัญญาเป็นหลัก รวมทั้งปัญญาที่ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิ-

มรรค โดยกล่ารวมถึงปัญญาในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ต่างๆ ไว้ด้วยเช่นกัน ทั้งนี้ก็เพื่อ
ให้การศึกษาปัญญาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคได้ชัดเจนและ กระจำง้างยิ่งขึ้น เพราะได้เทียบเคียงกับ
พระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ อีกทอดหนึ่ง

ปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ในสิ่งที่ควรรู้ คนเราทุกคนต้องอาศัยปัญญาเป็นเสมือน
แสงสว่าง ส่องนำทางในการดำเนินชีวิต คือ ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้เบื้องต้นจะมีพื้นฐานทาง
ปัญญามาแต่กำเนิดที่เรียกว่า **สชาติกปัญญา** คือมีปัญญาพร้อมกับการเกิด เป็นปัญญาที่มีอยู่ใน
ระดับปานกลางไม่แก่กล้า บางคนที่มีสชาติกปัญญาน้อย ที่เรียกว่า คนปัญญาอ่อน สำหรับคนที่
เกิดมาโดยปกติทั่วๆ ไปจึงมีปัญญาดิตถ์ว่าทุกคนแต่จะมากขึ้นอยู่กับการสั่งสม อบรมมา
แต่อย่างไรก็ตาม ปัญหานี้เป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับการศึกษาตามระบบไตรสิกขา ดังความหมาย
ของปัญญาที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์อื่นๆ จึงเป็นเรื่องที่ควรนำมากล่าวไว้ใน
ที่นี่ เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาความหมายของปัญญาในคัมภีร์วิสุทธิมรรคให้กว้างขวางและ
ลุ่มลึกต่อไป

ประเภทของปัญญามีการจำแนกอย่างพิสดารโดยเฉพาะปัญญาในคัมภีร์วิสุทธิมรรค
พระพุทธโฆษาจารย์ ได้แบ่งออกเป็นหมวดๆ ตั้งแต่ 1 จนถึง 4 หมวดด้วยกัน ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้ศึกษา
ได้เข้าใจในส่วนภาคปฏิบัติของปัญญาว่า ที่จริงแล้วสามารถจัดปัญญาได้หลายประเภท เพื่อง่าย
ต่อการนำไปใช้กับสถานการณ์ที่แตกต่างกันไปได้อย่างเหมาะสม แต่ถ้าจะกล่าว โดยจำเพาะแล้ว
ปัญญาก็มีประเภทเดียวเท่านั้นคือ การแทงตลอดสภาวะธรรม แต่ผู้วิจัยขอຍมากล่าวไว้ในที่นี้เพียง
2 กลุ่ม ใหญ่ๆ เท่านั้น คือ ปัญญา 2 ประเภท ได้แก่ โลภียปัญญากับโลกุตตรปัญญา และปัญญา
3 ประเภท ได้แก่ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญาและภาวนามยปัญญา ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

(1) โลภียปัญญา คือ ปัญญาที่ประกอบด้วยโลกียมรรค ได้แก่ ปัญญาที่เกิดจากการฝึกฝน
อบรมตามระบบไตรสิกขาและสมถกรรมฐาน แต่ยังไม่สามารถที่จะบรรลุวิริยสัมมาจิตต์ทำลาย
อวิชชา และกำจัดกิเลสให้หมดไปได้ เป็นเพียงการใช้ปัญญาระงับกิเลสให้สงบกดทับไว้เท่านั้น

(2) โลกุตรปัญญา คือ ปัญญาที่ประกอบด้วยโลกุตรมรรค ปัญญาขั้นนี้นับว่าเป็นปัญญาที่
สูงสุด ที่เป็นจุดมุ่งหมายของการพัฒนาตน การพัฒนาตนตามระบบไตรสิกขา ก็เพื่อให้บรรลุถึง
ปัญญาที่เป็นโลกุตระเป็นความรู้แจ้งสภาวะทั้งปวง สามารถทำลายกิเลสตัณหาให้สิ้นไปได้แล้วอยู่
เหนือปัญหาและความทุกข์

ในการพัฒนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตระนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสำคัญตัวหนึ่งที่เป็นบ่อเกิด
แห่งกุศลธรรมทั้งปวงคือ “สัมมาทิฐิ” (อง.ทสก (ไทย) 24/121/254.) เป็นปัจจัยสำคัญตัวหนึ่ง
ที่พัฒนาปัญญาจนถึงระดับโลกุตระ ที่จะทำให้เกิดความพ้นทุกข์ทั้งปวง ดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้า
ตรัสไว้ว่า “บุคคลจะล่วงพ้นทุกข์ได้เพราะสมาทานสัมมาทิฐิ” (อง.จตุกก (ไทย) 21/49/68.)

พระสารีบุตรเถระกล่าวไว้ว่า เหตุปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมให้สัมมาทิฐิเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์

มี 2 ประการ (อง. ตก. (ไทย) 20/371/110.) คือ

(1) ปัจจัยภายนอก คือ โปรโตโสะ (ม.ม.อ. (บาลี) 2/452/254.) ได้แก่ การรับฟังข้อมูล เหตุผลจากผู้อื่น เป็นการกระตุ้นชักจูงจากภายนอก โดยเฉพาะการได้ฟังธรรมจากกัลยาณมิตร เป็นวิธีทางแห่งการเพิ่มพูนศรัทธาให้ตั้งมั่น เป็นวิธีในการเพิ่มพูนศรัทธา

(2) ปัจจัยภายใน คือ โยนิโสมนสิการ ได้แก่ การทำไว้ในใจโดยแยบคายเป็นการพิจารณา เหตุและสภาวะความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันของอารมณ์ที่เกิดขึ้นเป็นวิธีทางในการพัฒนาปัญญา

ส่วนปัญญาที่ถูกพัฒนาด้วยการศึกษาเล่าเรียนคือ การฟัง การอ่าน การคิดวิเคราะห์และการสังเคราะห์ทดลองปฏิบัติจริงมี 3 ประเภท ดังนี้

(1) จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการที่ไม่ได้ฟังจากคนอื่น แต่เกิดจากการคิด การค้นคว้า วิจัย วิเคราะห์ วิจรณ์และทดลองปฏิบัติ จนรู้เข้าใจและเห็นผลด้วยตนเอง หรือเป็น ความรู้ที่เกิดจากข้อมูลที่รับมาจากสุตมยปัญญ่อีกทอดหนึ่งคือ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้น ภายใน ความคิดของตนเอง โดยอาศัยฐานข้อมูลอื่นเป็นปัจจัยบ้าง เพื่อให้เป็นแนวทางในการคิด วิเคราะห์ จึงทำให้คิดได้ คิดเป็นและคิดถูกวิธี ความรู้ที่ถูกต้องจึงเกิดขึ้นภายในความคิดของตนได้

(2) สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการฟังจากผู้อื่น การอ่านหนังสือ การสังเกต และการเล่าเรียนศึกษา จากแหล่งข้อมูลภายนอกทั้งหมด ปัญญาขั้นนี้เป็นการรับข้อมูล ภายนอกเข้าสู่ ภายใน โดยอาศัยกัลยาณมิตรที่สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติที่ดี หรือได้จาก ครู อาจารย์ ตำรา และ สื่อการเรียนการสอนต่างๆ สำหรับคนทั่วไปเป็นการรับฟังข้อรู้ต่างๆ เพื่อเป็นฐานความรู้ในการ คิดพิจารณาในขั้นของจินตามยปัญญาต่อไป

(3) ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการเข้ามานสัมผัสทุกอย่าง หรือการลงมือ ทดลองปฏิบัติจนทำให้รู้เห็นประจักษ์ด้วยตนเอง ปัญญาขั้นนี้เป็นการรวบรวมเอาข้อมูลกับ ความคิด ที่ผ่านการคิดพิจารณาไตร่ตรองมาแล้วเป็นอย่างดี ให้เป็นการสังเคราะห์เข้าด้วยกันจน ทำให้เห็นผล ประจักษ์ที่สามารถปฏิบัติได้จริงและเป็นประโยชน์ ซึ่งตามความหมายของภาวนา ก็แปลว่า ทำให้มี ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาหรือเป็นการคิดสร้างสรรค์ที่ทำให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ขึ้น

ปัญญาทั้ง 3 ประเภทนี้ ถ้ากล่าวโดยทั่วไปแล้วก็เป็นผลจากการ พัฒนาปัญญาที่เป็น ขั้นตอนตามลำดับคือ ปัญญาขั้นการพัฒนาเบื้องต้นด้วยการฟัง เล่าเรียนศึกษา คบหากัลยาณมิตร สอบถามครูอาจารย์แล้วพัฒนาความรู้ของตนให้เกิดมีขึ้น ปัญญาขั้นนี้จึงเป็นสุตมยปัญญา ส่วน ปัญญาที่เกิดขึ้น จากการพัฒนาระบบความคิดของตนให้เป็นระบบคิดถูกวิธีและคิดอย่างสวหา เหตุผลตลอดสายได้ดีเป็นต้น จัดเป็นจินตามยปัญญา และการพัฒนาขั้นสุดท้ายเป็นการพัฒนาตน ขั้นลงมือปฏิบัติการในภาคสนามแล้วจึงรู้โดยประจักษ์ด้วยตนเองอย่างปลอดโปร่ง โล่งใจ จนหมด ความลังเลสงสัยอีกต่อไป

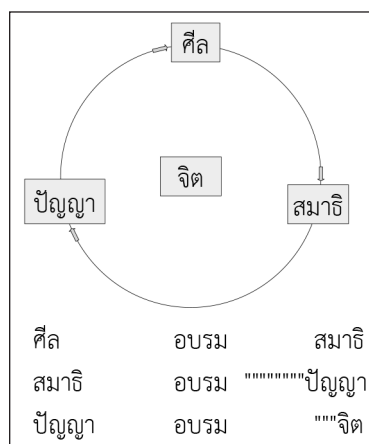
ผู้วิจัยเห็นว่า ประเภทของปัญญาที่ได้จำแนกไว้หลายประเภทนั้น เป็นการแยกย่อย ระบบ

ความรู้ของคนที่จะพัฒนามาแตกต่างกัน คนบางคนอาจจะถนัดบางเรื่อง หรือมีจริต ที่ไม่เหมือนกัน ดังนั้น ปัญหาที่ถูกพัฒนามาจึงมีความแตกต่างในรายละเอียดบ้าง แต่จุดมุ่งหมาย สุดท้ายเป็นอย่างเดียวกันคือ ทำลายอวิชชา กำจัดทุกข์อยู่เหนือปัญหา พาตนให้เป็นอิสระมีความสุขสมบูรณ์ในตน แล้วทำตนให้เป็นที่ยิ่งของคนอื่นต่อไปได้

ความสัมพันธ์ระหว่างปัญญากับศีลและสมาธิ

ไตรสิกขาคือข้อที่จะต้องศึกษาหรือ ข้อที่จะต้องปฏิบัติมี 3 อย่าง ได้แก่ อธิศีลสิกขา หมายถึงศีล อธิจิตตสิกขา หมายถึงสมาธิ และอธิปัญญาสิกขา หมายถึงปัญญา รวมเรียกว่า ไตรสิกขา เป็นระบบการฝึกอบรมจากภายนอกเข้าไปหาภายใน จากส่วนที่หยาบเข้าไปหาส่วนที่ละเอียด และจากส่วนที่ง่ายกว่าเข้าไปหาส่วนที่ยากและลึกซึ้งกว่า ซึ่งสิกขาทั้ง 3 นี้จะต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยวิธีการพัฒนาปัญญาที่เป็นพื้นฐานนั้นบุคคลต้องรักษาศีลให้บริบูรณ์เป็นเบื้องต้นเสียก่อนเพื่อเป็นอุปนิสัยหรือบาทฐานแห่งสมาธิ ต่อจากนั้น จึงจะสามารถเจริญสมาธิได้เป็นอย่างดี เมื่อสมาธิแน่นแล้วต่อจากนั้น ก็จะสามารถในการพัฒนาปัญญาได้อย่างเต็มที่ เพราะมีฐานในการพัฒนาที่มั่นคงและแน่น

ปัญญานี้ยังจะย้อนกลับไปเป็นตัวคอยกำกับศีลและสมาธิ ให้ดำเนินไปตามกระบวนการของไตรสิกขาอย่างถูกต้อง เมื่อกระบวนการดำเนินไปอย่างถูกต้องต่อเนื่องเรื่อยๆ อย่างนี้ ก็จะทำให้จิตใจได้รับการฝึกฝนอบรมยกระดับจิตใจขึ้นไปเรื่อยๆ ตามขั้นตอนการพัฒนาจิตใจคือ จากระดับจิตใจของปุถุชน ถึงกัลยาณชนและอริยชนในระดับต่างๆ จนในที่สุดมีความสุข สงบและรู้เท่าทันสภาวะต่างๆ ตามเป็นจริงได้ พร้อมกับมีอิสระหลุดพ้นจากปัญหาอุปสรรคที่เป็นเครื่องขัดขวางการพัฒนาตนจนสามารถก้าวพ้นทุกข์ได้ กระบวนการฝึกฝนอบรมจิตใจด้วยระบบไตรสิกขานี้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 ความสัมพันธ์ของศีล-สมาธิ-ปัญญา (พรทิพา กุฎมพินานนท์, 2548)

ศีล สมาธิ และปัญญา จึงเป็นความต่อเนื่องกันของวิธีการพัฒนาปัญญาในระบบไตรสิกขา ที่ต่างก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนกันไปตลอดสาย ไม่สามารถที่จะขาดส่วนใดส่วนหนึ่งไปได้ เป็นเหมือน ก้อนเส้า 3 ก้อนที่คอยสนับสนุนซึ่งกันและกันไปตลอด ดังนั้น ศีล สมาธิและปัญญาจึง ต่างเป็นฐาน ให้กันและกันซึ่งมีพระพุทธพจน์ว่า

“ศีลมีลักษณะอย่างนี้สมาธิมีลักษณะอย่างนี้ปัญญามีลักษณะอย่างนี้ สมาธิอัน บุคคลอบรม โดยมีศีลเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันบุคคลอบรมโดย มีสมาธิเป็นฐาน ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันบุคคลอบรมโดยมีปัญญาเป็นฐาน ย่อมหลุดพ้นโดยชอบ จากอาสวะทั้งหลาย คือ กามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ”

(ที.ม. (ไทย) 10/142/89.)

สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างปัญญากับศีลและสมาธิ ได้แก่ ปัญญากับศีลและปัญญากับ สมาธิ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ปัญญากับศีล เป็นข้อธรรมที่หนุนนำซึ่งกันและกันให้เกิดขึ้นได้ คนจะมีปัญญาที่ สมบูรณ์ ได้ก็เพราะมีศีลเป็นพื้นฐานก่อน พอมีปัญญาแล้วศีลก็มีโดยนัยตัวของมันเอง อย่างไรก็ตาม ศีลนั้นว่ามีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นปัจจัยในการพัฒนาปัญญาโดยตรง การพัฒนา ปัญญา จึงขาดศีลไม่ได้ ศีลทำให้ผู้พัฒนาปัญญา มีการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องสอดคล้องกับความเป็นจริง เป็นคุณสมบัติเบื้องต้นของผู้มีการศึกษา ผู้ที่จะสามารถเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้ดีก็ต้องอาศัย ศีลเป็นฐาน โดยเฉพาะนักศึกษาที่มีหน้าที่ในการเรียนรู้ฝึกหัดพัฒนาตนทุกด้าน จำเป็นต้องมีศีล ประกอบอยู่เสมอ จึงจะสามารถประสบความสำเร็จได้ และโดยเฉพาะบุคคลผู้ปฏิบัติธรรมอย่าง ยิ่งยวดเพื่อต้องการบรรลุวิชา 3 ยิ่งจำต้องรักษาศีลให้บริสุทธิ์มากที่สุด ซึ่งพระพุทธโฆสาจารย์ ได้ ยกพระพุทธพจน์ มากกล่าวอ้างไว้ว่า “อุปนิสัยแห่งความเป็นผู้มีวิชา 3 ทรงประกาศด้วยศีล เพราะโยคีบุคคลอาศัย ศีลสมบัติแล้วจึงจะบรรลุวิชา ๓ อื่นจากศีลสมบัติแล้วหาบรรลุได้ไม่” ศีลโดยปกติจึงเป็นฐานเบื้องต้นของการเจริญสมาธิและปัญญาเพื่อให้มั่นคงและสมบูรณ์

ปัญญากับศีล จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงยึดซึ่งกันและกันไปตลอดสายของ การพัฒนา ปัญญา เพราะเป็นกระบวนการของการศึกษาในระบบไตรสิกขา ซึ่งจะต้องมีการพัฒนา หลักศีล หลักสมาธิ และหลักปัญญาไปพร้อมๆ กัน การพัฒนาปัญญาจึงจะสมบูรณ์ ถ้าขาดการบูรณาการ ทั้ง 3 หลักเข้าด้วยกันแล้ว การพัฒนาปัญญาก็จะเกิดความไม่สมดุลทางด้านความรู้ กับความ ประพฤติขึ้น ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพยายามบูรณาการระบบไตรสิกขา ให้สมดุลกับการ พัฒนาคนให้ได้ จึงจะทำให้ได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้อง และบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้

2. ปัญญากับสมาธิ สมาธิที่เกิดมาจากผู้ที่มีศีลบริสุทธิ์ย่อมเป็นเหตุปัจจัยที่สำคัญต่อการ พัฒนาปัญญาตามระบบไตรสิกขา ผู้ที่มีสมาธิตั้งมั่นย่อมสามารถที่จะเรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้เป็น

อย่างดี เพราะสมาธิเป็นฝ่ายจะให้รู้แจ้งสังขธรรมด้วยอำนาจความเป็นไปแห่งสัญญาและมนสิการที่พร้อมด้วยนิพพิทา คือ ความคลายก้านัด ดังที่พระพุทธโฆสจารย์กล่าวไว้ว่า “ที่ชื่อว่า นิพเพธภาคิยสมาธิ สมาธิเป็นไปใน ส่วนแห่งอันแทงทะลุสังขธรรม ด้วยอำนาจความใส่ใจในสัญญาอันประกอบด้วยนิพพิทาญาณ และความเร่งร่ำ” ซึ่งเป็นปัจจัยแห่งปัญญาที่จะรู้แจ้งแทงตลอดได้ การพัฒนาปัญญาจะได้ผลมากน้อย เพียงไรย่อมขึ้นอยู่กับสภาพจิตใจเป็นที่ตั้ง เพราะสมาธิถือว่าเป็นฐานแห่งปัญญาที่จะต้องอบรมให้มั่นคงอยู่ตลอดเวลา และปัญญายังเป็นปัจจัยเกื้อหนุนสมาธิด้วย อย่างในขณะเล่าเรียนถ้าใจฟุ้งซ่าน ก็จะไม่สามารถที่จะกำหนดเนื้อหาวิชาที่เรียนได้ แม้ว่าจะได้ยินได้ฟังอยู่ใกล้ๆ แต่ใจไม่ได้มุ่งตรงต่อการเรียน การฟังนั้นก็เช่นแต่ได้ยินแบบผ่นๆ ไปเท่านั้น

ปัญญากับสมาธิที่นับเนื่องในระบบไตรสิกขา มีความสำคัญต่อกันอย่างแยกไม่ออก สมาธิเป็นปัจจัยที่จะทำให้ปัญญาเจริญยิ่งขึ้นไปอย่างมั่นคงและมีประสิทธิภาพ ส่วนปัญญาก็จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้สมาธิได้แน่วแน่และถูกต้องเป็นสัมมาสมาธิอย่างสมบูรณ์ดังที่ พระพุทธโฆสจารย์กล่าวไว้ว่า “ก็แหละอันโยคีบุคคลนั้นพึงตั้งตนไว้ในศีลแล้วพึงเจริญสมณะและวิปัสสนา ซึ่งตรัสไว้ด้วยสามารถแห่งจิตและปัญญา โดยกระทำติดต่อกันไปด้วยสามารถแห่งความเพียร ที่ตรัสไว้แล้วในบทว่า ผู้มีความเพียร มีปัญญาเป็นเครื่องบริหาร และโดยกระทำความรู้แจ้งชัดด้วยสามารถแห่งปัญญานั้นเกิด” ฉะนั้น เมื่อบุคคลเริ่มต้นการศึกษาเพื่อพัฒนาปัญญา จึงต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน โดยใช้แนวทางอันประเสริฐคือ มรรคมืองค์แปดประการ ซึ่งย่อลงในไตรสิกขา 3 การพัฒนาปัญญา จึงจะสมบูรณ์เพราะมีศีล สมาธิ เป็นพื้นฐานที่มั่นคงตลอดไป

บทสรุป

การพัฒนาปัญญามีเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นในสังคมส่วนรวม โดยมีลักษณะของการพึ่งพาซึ่งกันและกัน เมื่อฝึกฝนทำให้มนุษย์เห็นแก่ตัวน้อยลง ผู้ฝึกตนจะมีความระวังในเรื่องศีลไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่น ทำให้สภาพสังคมน่าอยู่มีความปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตที่ดี ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมเกินไป หลักไตรสิกขา สามารถพัฒนาให้เกิดปัญญาได้คือ การเห็นแจ้งในสรรพสิ่ง กำจัดกิเลสและอวิชชา พร้อมทั้งใช้ปัญญาเป็นแสงสว่างในการดำเนินชีวิต หากบุคคลใดสามารถฝึกตนตามลำดับที่พระพุทธองค์ทรงชี้ทางบอกเอาไว้โดยอาศัยความเพียรไม่ย่อท้อเช่นเดียวกับพระพุทธองค์ ก็สามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายสูงสุดได้เช่นเดียวกัน

บรรณานุกรม

- นโปเลียน ฮิลล์. (2541). *ปรัชญาชีวิต: ศาสตร์แห่งความสำเร็จ เล่ม 1*. ปราศัญอาสา แพล. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สายส่งสีกคิด.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์.
- พรทิพา ภูมิพินานนท์. (2548). *การศึกษาวเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาและการพัฒนาคน*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2531). *พัฒนาตน*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช, ป.ธ.9, ราชบัณฑิต). (2548). *พจนานุกรมเพื่อการศึกษาศาสนา ชุติคำวัด*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ, ป.ธ.9). (2546). *มรรค ผล นิพพาน*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2547). *การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2546). *การสร้างสรรคปัญหาเพื่ออนาคตของมนุษยชาติ*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (2539). *ธรรมกับการพัฒนาชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา.
- _____. (2543). *พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2544). *พุทธธรรม (ฉบับเดิม)*, พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- _____. (2546). *พุทธธรรม: ฉบับปรับปรุงและขยายความ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
- พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ). (2549). *การพัฒนาจิต*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สร้างสรรค บุ๊คส์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2547). *แก่นแท้ของพระพุทธศาสนาแก่นธรรมเพื่อชีวิต*. กรุงเทพมหานคร: สือตะวัน.
- _____. *คู่มือมนุษย์และธรรมนุญชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. 2546.
- _____. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). *คู่มือชีวิต*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย จำกัด.
- _____. (2549). *ชีวิตที่สมบูรณ์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: ระฆังทอง.

- _____. (2550). “หัวใจพระพุทธศาสนา”. *พุทธจักร*. 61(4). (เมษายน 2550): 10.
- _____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์: ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2555). *พุทธธรรม: ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 32. การพิมพ์ครั้งแรกของฉบับข้อมูลคอมพิวเตอร์.
- _____. (2549). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- _____. (2549). *สาระสำคัญของพุทธธรรมอริยสัจ 4*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: เป็กม่าน.
- พระพุทธโฆสเถระ. (2546, 2547). *วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภ-มหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์ พรินติ้ง,
- พระราชวรมนี (ป.อ. ปยุตฺโต). (2518). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2525). *บรมธรรมภาคต้น*. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร.
- _____. (2534). *คู่มือมนุษย์: ฉบับสมบูรณ์*. กรุงเทพมหานคร:ธรรมสภา.
- _____. (2517). *อิทัปปัจจยตา: ฉบับย่อความจากชุดธรรมโมฆณ*. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สมัคร บุราวาส. (2542). *ปัญญา*. กรุงเทพมหานคร: ศยาม.
- สยาตอภักทันทวิโรจนะ. (มหาคันถาจากบัณฑิต กัมมภูฏานาจริยะ). (2553). *วิธีเจริญสติปัฏฐาน เล่ม 1*. กรุงเทพมหานคร: เอ็มจี.
- สุรพล ไกรสรารุณ. (2552). *คู่มือปัญญาในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสถาน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอื้อมอร ชลวร. (2553). *การพัฒนาปัญญาในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน
Buddhist Methods of Teaching and Learning Activities
of Buddhist Subject in School

พระอธิการสมชาย ฐานธมโม¹

Phra Athikarn Somchai Thanadhammo

บทคัดย่อ

พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ถือเป็นหลักการศึกษาที่สำคัญในการพัฒนาผู้เรียน โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 อันเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยเน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา โดยมีผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านกิจกรรมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้โดยใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต มีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงาน วิธีชีวิต วิธีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขา ทั้ง 3 ด้าน คือ 1) การฝึกฝนอบรมทางด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจา และอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา 2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา 3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระ ผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือปัญญาสิกขา

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน, วิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Abstract

Buddhist methods of teaching and learning activities in Buddhism in schools Is an important study principle in student development and the Dhamma principles that the Lord Buddha has shown can be summarized in the principle called “Threefold”. It is a practice principles for education in the training of physical, verbal, mental and intellectual to achieve the ultimate goal is Nirvana. Applying Buddhism principles in the management and development of learners by emphasizing the development framework according to the threefold principles by having students learn through the development activities of “eating, watching, listening and having knowledge and understanding of genuine values, using cultural processes, seeking wisdom and have a benevolent culture as a lifestyle base with executives and the teachers are friendly help develop education management for students to have a way of working, ways of life, ways to learn various cultural ways. In accordance with the threefold principles: 1) training in behavior, discipline, honesty, physical, verbal and vocational, referred to as the sacrament, or the sacrament, 2) training of the mind cultivating morality build quality the mental health and fitness is called hyperbole or meditation, 3) Intellectual training to create knowledge and understanding of things as they are true Know according to the factors that cause the problem to be resolved according to the reason and knowing the world and life until able to purify the mind from the attachment, holding on to things extinguish the suffering and suffering living with a free spirit, called the wisdom.

Keywords: Buddhist Methods, Teaching and Learning Activities, Buddhist Subject in School

บทนำ

ในท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมโลกสมัยใหม่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นที่ตั้งทำให้ประเทศต่างในประชาคมโลกต้องมีการเรียนรู้ และก้าวให้ทันกระแสของการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพราะเหตุที่โลกนั้นได้มีการพัฒนาในด้านเทคโนโลยีการสื่อสารการโทรคมนาคมและคอมพิวเตอร์ ทำให้ทุกประเทศสามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้อย่างรวดเร็วข้ามมิติเวลาและสถานที่ ดังนั้นประเทศไทยจึงจำเป็นต้องเร่งเสริมสร้างขีดความสามารถ และศักยภาพของบุคคล ครอบครัว ชุมชนและประเทศโดยรวมเพื่อที่จะทำให้สามารถรู้เท่าทันและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสันติสุข

ในสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาที่นั้นกฎเกณฑ์ที่จะนำไปสู่การเสริมสร้างสมรรถภาพของบุคคล และสังคมในส่วนรวม คือ การศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตนเองในด้านต่างๆ โดยเฉพาะรู้จักแก้ปัญหา รู้จักหาคำตอบ รู้จักเชื่อมโยงความรู้จักการทำงาน รู้จักแยกแยะถูกผิด ชั่ว-ดี และรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น (สิปปนนท์ เกตุทัต, 2549)

สังคมไทยถือได้ว่าเป็นสังคมชาวพุทธมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในอดีตสังคมไทยได้อาศัยคำสอนวิถีทางวัฒนธรรมหรือประเพณีที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาในการหล่อหลอมและพัฒนาจิตใจให้เป็นคนดีรู้จักการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน แต่ในสมัยปัจจุบันพบว่า ผลที่เกิดจากการรับเอาอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาทำให้สิ่งต่างๆ เหล่านั้นก็เปลี่ยนไปจนก่อให้เกิดปัญหาและภาวะวิกฤติศรัทธาในพระพุทธศาสนาอันสืบเนื่องมาจากการประพฤติย่อหย่อนของพระสงฆ์และการไร้การศึกษาด้านพระพุทธศาสนาของคนในสังคมดั่งนั้นในสภาพของสังคมปัจจุบันชาวพุทธควรให้ความสนใจกับการศึกษาหลักพระพุทธศาสนาให้มากขึ้นโดยควรที่จะต้องหันมาศึกษาและนำหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่สังคมประเทศชาติ ไม่ควรนำศาสนาไป แขนวไว้กับบุคคลหรือกระแสสังคม เพราะเมื่อทำเช่นนั้นชาวพุทธก็จะไม่มีหลักเกณฑ์ในการคิดที่ถูกต้อง (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาในฐานะหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดทำนโยบายและแผนการศึกษาชาติ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา มีความคิดต้องสำรวจและรวบรวมสื่อการเรียนการสอนศิลปกรรมจากแหล่งต่างๆ เพื่อจัดทำเป็นหนังสือและนำสื่อการสอนศิลปกรรมสำหรับแหล่งข้อมูลอ้างอิงให้ครูสอนและผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อสามารถเลือกสรรใช้ประโยชน์จากสื่อดังกล่าวในการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรมในสถานศึกษาโดยไม่ต้องลงมือผลิตเองซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาต่อการจัดการเรียนการสอนศิลปกรรมของประเทศ และในการรวบรวมนวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนและสื่อการสอนศิลปกรรมของครูในสถานศึกษา นวัตกรรมและสื่อการสอนพระสงฆ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสื่อต่างๆ ที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ วิทย์ โทรทัศน์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ คือตัวกลางที่ชวนแนะนำ ถ่ายทอดข้อมูลความรู้จากผู้สอนหรือแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียนเป็นสิ่งที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2554) อย่างไรก็ตามการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ที่ผ่านมามีปัญหา คือ การสอนวิชาพระพุทธศาสนายังไม่ได้ผลเท่าที่ควรเพราะครูผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนาบางส่วนยังขาด ความรู้ความเข้าใจในการวัดผลประเมินผล และขาดเทคนิคการสอนใหม่ๆ และเน้นเนื้อหา มากกว่าการปฏิบัติ นักเรียนจึงไม่ซาบซึ้งในหลักธรรมที่จะนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณธรรมและคุณภาพทางจิต จึงมักจะส่งผลออกมาว่าเยาวชนไทยขาดระเบียบวินัย ดิตยาเสพติด ก่อการทะเลาะวิวาท ก่อคดีทางเพศ เป็นต้น (กรมวิชาการ, 2544)

ความหมายของการจัดกิจกรรมเรียนรู้

คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ ได้กล่าวถึงลักษณะการจัดกิจกรรมไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ คือ การจัดกิจกรรมโดยวิธีต่างๆ อย่างหลากหลายที่มุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริงเกิดการพัฒนาตนและสังคมคุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมของประเทศชาติต่อไป การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่มุ่งพัฒนาผู้เรียน จึงต้องใช้เทคนิควิธีการเรียนรู้รูปแบบการสอนหรือกระบวนการเรียนการสอนในหลากหลายวิธีซึ่งจำแนกได้ (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้, 2543) ดังนี้

- 1) การจัดการเรียนการสอนทางอ้อม ได้แก่ การเรียนรู้แบบสืบค้น แบบค้นพบแบบแก้ปัญหา แบบสร้างแผนผังความคิดแบบใช้กรณีศึกษาแบบตั้งคำถามแบบใช้การตัดสินใจ
- 2) เทคนิคการศึกษาเป็นรายบุคคลได้แก่ วิธีการเรียนแบบศูนย์การเรียนรู้ แบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง แบบชุดกิจกรรมดารเรียนรู้ คอมพิวเตอร์ช่วยสอน
- 3) เทคนิคการจัดการเรียนรู้โดยใช้เทคโนโลยีต่างๆ ประกอบการเรียน เช่น การใช้สิ่งพิมพ์ตำราเรียน และแบบฝึกหัดการใช้แหล่งทรัพยากรในชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ชุดการสอน คอมพิวเตอร์ช่วยสอน บทเรียนสำเร็จรูป
- 4) เทคนิคการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นปฏิสัมพันธ์ ประกอบด้วย การโต้ว่าที่กลุ่ม Buzz การอภิปราย การระดมพลังสมอง กลุ่มแก้ปัญหา กลุ่มติวการประชุมการแสดงบทบาทสมมติ กลุ่มสืบค้นคู่คิดการฝึกปฏิบัติ เป็นต้น
- 5) เทคนิคการจัดการเรียนการสอนแบบเน้นประสบการณ์ เช่น การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เกม กรณีตัวอย่างสถานการณ์จำลองละคร เกม กรณีตัวอย่างสถานการณ์จำลอง ละครบทบาทสมมติ
- 6) เทคนิคการเรียนแบบร่วมมือ ได้แก่ ปริศนาความคิดร่วมมือแข่งขันหรือกลุ่มสืบค้น กลุ่มเรียนรู้ ร่วมกัน ร่วมกันคิด กลุ่มร่วมมือ
- 7) เทคนิคการเรียนการสอนแบบบูรณาการ ได้แก่ การเรียนการสอนแบบใช้เส้นเล่าเรื่อง (Story line) และการเรียนการสอนแบบแก้ปัญหา (Problem-Solving)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายคำว่า “กิจกรรม” คือ การที่ผู้เรียนปฏิบัติการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อการเรียนรู้

Good (1973) ได้ให้ความหมายของกิจกรรมนิสิตนักศึกษา ไว้ว่า “เป็นกิจกรรมนอกชั้นเรียนที่นิสิตนักศึกษาจัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์เพื่อให้มีความเข้าใจตนเองและสังคมดีขึ้น” กิจกรรมนิสิตนักศึกษาในความหมายโดยทั่วไปจึงหมายถึงกิจกรรมที่นิสิตนักศึกษาจัดขึ้นทั้งภายในภายนอกสถาบันเพื่อสนองความต้องการและความสนใจของตนเอง โดยไม่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตร จึงเรียกว่า “กิจกรรมนอกหลักสูตร” หรือเนื่องจากกิจกรรม

นิสิตนักศึกษาเป็นกิจกรรมที่สำคัญในการพัฒนานิสิตนักศึกษาให้เป็นบุคคลที่มีความสมบูรณ์ ทั้งทางด้านสติปัญญา สังคม อารมณ์ ร่างกาย และจิตใจ เป็นการเสริมให้นิสิตนักศึกษามีความรู้และประสบการณ์จากที่ได้รับในหลักสูตร จึงมีผู้เรียกกิจกรรมนิสิตนักศึกษาว่า “กิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมร่วมหลักสูตร” ด้วย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้นำเสนอถึงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ไว้เป็นแนวทาง 4 ลักษณะ ได้แก่กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรกิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมพิเศษอื่นๆ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547)

1) กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตรได้แก่พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะประกวดมารยาทชาวพุทธกิจกรรมค่ายพุทธบุตร (ตามสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา) กิจกรรมบริหารจัดการเจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา / สอบธรรมศึกษา บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

2) กิจกรรมประจำวัน/ ประจำสัปดาห์เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบั้ง (สมาธิ) กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน้องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน

3) กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาโรงเรียนวิถีพุทธควรจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชาวันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา

4) กิจกรรมพิเศษอื่นๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมอาสาตบิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม) กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรมกิจกรรมต้นไม้พูดได้ (เน้นคติธรรม) กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการ กำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธ ศาสนา กิจกรรมสมათานศีลในวันพระกิจกรรม สร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ เช่น ครูต้อนรับทักทายนักเรียนด้วยกิริยาอาการอ่อนหวาน และสัมผัสที่ประกอบด้วยเมตตา กิจกรรมต้นไม้อธิฐาน กิจกรรมอบรมธรรมะ 5 นาที เป็นต้น

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู คือการจัดการเรียนการสอนทุกระดับ ถือว่าเป็นนวัตกรรมการสอนที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายและเป็นสื่อที่มีความเหมาะสมช่วยเร้าความสนใจรวมทั้งช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วยตนเองตามความสามารถของแต่ละคนทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการแสวงหาความรู้ไม่เบื่อหน่ายในการเรียน มีส่วนร่วมในการเรียน และสร้างความมั่นใจให้แก่ครูเพราะชุดกิจกรรมมีการจัดระบบการใช้สื่อผลิตสื่อและกิจกรรมการเรียนรู้รวมทั้งมีข้อเสนอแนะการใช้สำหรับครูทำให้ครูมีความพร้อมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้จึงก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการเรียนการสอนอย่างแท้จริง

แนวคิดทฤษฎีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

ในกระบวนการเรียนรู้ ต้องใช้มาตรฐานและตัวบ่งชี้ความสำเร็จ หรือผลการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้ เป็นเป้าหมายของการพัฒนาผู้เรียน (ชนาธิป พรกุล, 2544) ผู้สอนจะต้องศึกษาและทำความเข้าใจในเป้าหมายดังกล่าวให้ลึกซึ้ง ในขณะเดียวกันจะต้องมีเจตคติที่ดีต่อกระบวนการเรียนรู้โดยมีความเชื่อที่ว่าผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ความรู้และทักษะที่สำคัญๆ ได้ พร้อมทั้งจะต้องส่งเสริมบรรยากาศทางการศึกษาในสังคมเชิงบวก ปลอดภัย เปิดโอกาส ไม่ให้ตรึงเครียดก่อให้เกิดความอึดอัด ซึ่งจะก่อให้เกิดความเคารพซึ่งกันและกัน ท่ามกลางบุคลากรในชั้นเรียน ผู้เรียนที่มีความเชี่ยวชาญน้อยจะได้รับการส่งเสริมให้แสดงออกถึงความพยายามและการแสดงออกต่อคำนิยม สังคมที่ริเริ่มเชิงบวกจะส่งเสริมการเรียนรู้ การคัดเลือกยุทธศาสตร์ที่จูงใจผู้เรียนให้เรียนรู้และเชื่อมโยงกับสื่อและอุปกรณ์ผู้สอนต้องอธิบายให้ชัดเจนแจ่มแจ้งเหมือนจูงมือไปดู เห็นกับตา จูงใจให้เห็นของจริง ชวนให้คล้อยตาม จนต้องยอมรับ และนำไปปฏิบัติ เราใจให้แก่วางแผนบ้างเกิดกำลังใจ ปลุกให้มีอุตสาหกรรม แข่งขัน มั่นใจว่าจะทำให้สำเร็จได้ไม่หวั่นและย่อท้อต่อความเหนื่อยยาก ซื่อสัตย์ให้เข้มแข็ง ร่าเริง เบิกบาน ฟังไม่เบื่อและเปี่ยมด้วยความหวังเพราะมองเห็นคุณประโยชน์ที่ตนจะพึงได้รับการปฏิบัติทำความเข้าใจเป็นการส่งเสริมให้ขยายความคิดของผู้เรียนได้สร้างความเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือจะเรียนต่อไป โดยให้ผู้เรียนได้เข้าใจโครงสร้างสิ่งที่เรียนรู้ของการเรียนรู้ที่มีประสบการณ์การเรียนรู้และเห็นคุณค่าของการเรียนรู้

ทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมการเรียนรู้มีได้เกิดขึ้นเฉพาะในห้องเรียนเท่านั้นแต่การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาที่ประชากรรับรู้ทำงานประสานกับจิตใจ การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยครูเป็นผู้จัดการให้เกิดการเรียนรู้โดยศูนย์กลางของการเรียนรู้อยู่ที่ผู้เรียนไม่ใช่ผู้สอน การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมก็คือ การที่เด็กเอาใจจดใจจ่อร่วมทำให้ตัวเองเกิดการเรียนรู้ในสิ่งที่ควร อยากจะให้รู้โดยทางตรงหรือทางอ้อม การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ผู้เรียนรู้ได้รับประสบการณ์ที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงได้รับการฝึกฝนทักษะการแสวงหาความรู้ ทักษะการแสดงออกทักษะการสร้างความรู้ใหม่และทักษะการทำงานกลุ่มสิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาไปสู่การเป็นคนดี คนเก่งและมีความสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่ครู ผู้ปกครอง และสังคมปรารถนา ครูจึงต้องแสวงหาแนวทางที่จะนำเทคนิควิธีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมในการพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้

1. ทฤษฎีการเรียนรู้ 8 ขั้น ของกาเย่ (Gagne)

(1) การจูงใจ (Motivation phase) การคาดหวังของผู้เรียนเป็นแรงจูงใจในการเรียนรู้

(2) การรับรู้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้(Apprehending phase) ผู้เรียนจะรับรู้สิ่งที่

สอดคล้องกับความตั้งใจ

(3) การปรุงแต่งสิ่งที่รับรู้ไว้เป็นความจำ (Acquisition phase) เพื่อให้เกิดความจำระยะสั้นและระยะยาว

(4) ความสามารถในการจำ (Retention phase)

(5) ความสามารถในการระลึกถึงสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแล้ว (Recall phase)

(6) การนำไปประยุกต์ใช้กับสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว (Generalization phase)

(7) การแสดงออกพฤติกรรมที่เรียนรู้ (Performance phase)

(8) การแสดงผลการเรียนรู้กลับไปยังผู้เรียน (Feedback phase)

ผู้เรียนได้รับทราบผลเร็วจะทำให้มีผลดีและประสิทธิภาพสูงสำคัญที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้จากแนวคิดของกาเย่ (Gagne) คือ

(1) ผู้เรียน (Learner) มีระบบสัมผัสและ ระบบประสาทในการรับรู้

(2) สิ่งเร้า (Stimulus) คือ สถานการณ์ต่างๆที่เป็นสิ่งเร้าให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

(3) การตอบสนอง (Response) คือ พฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้

การสอนด้วยสื่อตามแนวคิดของกาเย่ (Gagne)

(1) เร้าความสนใจ มีโปรแกรมที่กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน เช่น ใช้การ์ตูน หรือ กราฟิกที่ดึงดูดสายตา ความอยากรู้อยากเห็นจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน การตั้งคำถามก็เป็นอีกสิ่ง หนึ่ง

(2) บอกวัตถุประสงค์ ผู้เรียนควรทราบถึงวัตถุประสงค์ ให้ผู้เรียนสนใจในบทเรียน เพื่อให้ทราบว่าบทเรียนเกี่ยวกับอะไร

(3) กระตุ้นความจำผู้เรียน สร้างความสัมพันธ์ในการโยงข้อมูลกับความรู้ที่มีอยู่ก่อน เพราะสิ่งนี้สามารถทำให้เกิดความทรงจำในระยะยาวได้เมื่อได้โยงถึงประสบการณ์ผู้เรียน โดยการตั้งคำถาม เกี่ยวกับแนวคิด หรือเนื้อหานั้นๆ

(4) เสนอเนื้อหา ขั้นตอนนี้จะเป็นการอธิบายเนื้อหาให้กับผู้เรียน โดยใช้สื่อชนิดต่างๆ ในรูปกราฟิกหรือ เสียง วิดีโอ

(5) การยกตัวอย่าง การยกตัวอย่างสามารถทำได้โดยยกกรณีศึกษา การเปรียบเทียบ เพื่อให้เข้าใจได้

2. กระบวนการสร้างปัญญาตามแนวพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาที่ให้ความสำคัญทางด้านปัญญาโดย ถือว่าเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา ถือว่ามนุษย์เราจะดีจะชั่วจะเจริญจะเสื่อมอยู่ที่มนุษย์เอง ไม่ได้อยู่ที่สิ่งใดเหนือธรรมชาติ หลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาเป็นในลักษณะของระบบการศึกษา คือการฝึกอบรม หลักพระพุทธศาสนานำไปสู่การศึกษา นำไปสู่การรับผิดชอบชีวิตของตน นำไปสู่

ความพยายามที่จะเป็นพี่พี่ของตน หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นระบบการพัฒนา มนุษย์ที่สมบูรณ์บริบูรณ์ที่สุดที่เคยปรากฏอยู่ในโลก เช่นระบบการพัฒนามนุษย์ที่ทางพระเรียกว่า อริยมรรค มีองค์ 8 เชื่อว่าสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับระบบการศึกษาทั่วไปได้ ในกรณีของโรงเรียน นั้นก็ไม่ได้คิดว่าจะให้โรงเรียนเป็นวัด หรือต้องการให้นักเรียนพัฒนาตัวเองเพื่อจะเป็นพระอรหันต์ แต่มีความเชื่อว่าการพัฒนาระบบบงครวมของพระพุทธศาสนาเป็นการใช้พุทธปัญญาในการพัฒนา พฤติกรรมของเด็ก พัฒนาจิตใจ อารมณ์ของเด็กและสติปัญญาความคิดการพิจารณาตรงตามที่ พระพุทธเจ้าสอนจะเป็นระบบการศึกษาที่ดีมากที่สุด

ปัญญานั้น คือ ความรู้ทั่วอันหมายความว่าความรู้ทั่วถึงเหตุและผลรู้เหตุ ถึงผล รู้ผลถึงเหตุ ตามสัจจะ คือความจริง เมื่อมีความรู้ดังกล่าวในสิ่งใด ก็ชื่อว่ามีปัญญาในสิ่งนั้น แต่ถ้าเป็นความรู้ หลง รู้ผิด คือไม่ใช่เป็นความจริง ก็ไม่เรียกว่าปัญญา และมีคำเรียกรู้ถูกต้องว่า สัมมปัญญา ปัญญา ชอบ ส่วนรู้ผิด รู้หลง เรียกว่า มิจฉาปัญญา หรือ มิจฉปัญญา ปัญญาผิด ก็แปลว่าเมื่อแยกเรียก ปัญญาที่เป็นค่ากลางๆ แต่ต้องเป็นความรู้ถูกต้องถึงเป็นปัญญาหรือสัมมปัญญานั้นเอง จึงเป็น ปัญญา ถ้าไม่ใช่สัมมปัญญา เป็นมิจฉปัญญา ปัญญาผิด ก็ไม่เรียกว่าปัญญา แต่เป็นความรู้ หลง รู้ผิด เพราะฉะนั้น เมื่อเรียกว่าปัญญาโดยทั่วไป จึงมุ่งถึงในทางดี อันหมายถึงว่ารู้ถูกต้อง ดังที่อธิบายไว้ข้างต้นว่า รู้ทั่วถึงเหตุผลตามสัจจะคือตามที่เป็นจริง (สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2562)

สุชีพ ปุญญานุภาพ ได้กล่าวถึง วรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเรื่องปัญญาทั้งในแง่ทั่วไป และในทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้นแสดงไว้ดังนี้

กลุ่มที่ 1

- (1) ปัญญาเกิดจากการคิด - จินตามยปัญญา
- (2) ปัญญาเกิดจากการฟังรวมทั้งการอ่าน การศึกษา-สุตมยปัญญา
- (3) ปัญญาเกิดจากการอบรมหรือการลงมือกระทำ-ภาวนามยปัญญา

กลุ่มที่ 2

- (1) ความฉลาดในความเจริญแล้ว รู้จักสร้างความเจริญ-อายุโกศล
- (2) ความฉลาดในความเสื่อมแล้วรู้จักหลีกเลี่ยงความเสื่อม-อุปายโกศล
- (3) ความฉลาดในอุบายหรือวิธีการต่างๆ เพื่อให้เกิดความเจริญ หลีกเลี่ยงความเสื่อม-อุปายโกศลและปัญญาในทางปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น ท่านแสดงไว้ดังนี้

กลุ่มที่ 1 ปัญญาเห็นความเกิดดับอันทำให้ไม่หลงติด เป็นไปเพื่อความดับทุกข์-อุทยัพพ- ปัญญา หรือวิปัสสนาญาณข้อต้นๆ

กลุ่มที่ 2 ปัญญาอันรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจ 4 ประการ ซึ่งถือว่าเป็นปัญญาอย่างสูงที่ทำให้ บรรลุผล หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ สัมมาทิฐิในอริยมรรค

สรุปได้ว่า การเรียนรู้ คือ กระบวนการที่ทำให้คนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมความคิด คนสามารถเรียนรู้ได้จากการได้ยิน การสัมผัส การอ่าน การใช้เทคโนโลยี การเรียนรู้ของเด็กและผู้ใหญ่จะต่างกัน เด็กจะเรียนรู้ด้วยการเรียนในห้อง การซักถาม ผู้ใหญ่มักเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นจากประสบการณ์ที่ผู้สอนนำเสนอโดยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ผู้สอนจะเป็นผู้ที่สร้างบรรยากาศทางจิตวิทยาที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ ที่จะให้เกิดขึ้นเป็นรูปแบบใดก็ได้เช่น ความเป็นกันเองความเข้มงวดกวดขัน หรือความไม่มีระเบียบวินัย สิ่งเหล่านี้ผู้สอนจะเป็นผู้สร้างเงื่อนไขและสถานการณ์เรียนรู้ให้กับผู้เรียน ดังนั้นผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกรูปแบบการสอนรวมทั้งการสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน ระบบการพัฒนามนุษย์ที่ทางพระเรียกว่าอริยมรรค มืองค์ 8 เชื่อว่าสามารถเอามาประยุกต์ใช้กับระบบการศึกษาทั่วไปได้ ในกรณีของโรงเรียนนั้นก็ไม่ได้คิดว่าจะให้โรงเรียนเป็นวัด หรือต้องการให้นักเรียนพัฒนาตัวเองเพื่อจะเป็นพระอรหันต์ แต่มีความเชื่อว่าการพัฒนาระบบองค์กรรวมของพระพุทธศาสนาเป็นการใช้พุทธปัญญาในการพัฒนาพฤติกรรมของเด็ก พัฒนาจิตใจ อารมณ์ของเด็กและสติปัญญาความคิด การพิจารณาตรงตามที่พระพุทธเจ้าสอนจะเป็นระบบการศึกษาที่ดีมากที่สุด

พุทธวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่างมากในฐานะที่พระพุทธศาสนา นั้นจัดได้ว่าเป็นกลุ่มแนวคิดใหม่ในช่วง 2,500 ปีที่ผ่านมาที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดของมนุษยชาติ โดยเฉพาะชาวอินเดียและประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ยอมรับเอาคำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นกรอบในการพัฒนาชีวิตและสังคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านสังคม การเมืองการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจหรือการศึกษาโดยเฉพาะในด้านการศึกษาแล้วเราจะพบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนในการเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะสาเหตุที่พระพุทธศาสนานั้นเน้นเรื่องของการศึกษาและมีหลักคำสอนที่เกิดมาจากการศึกษาและมีแนวทางในการชักชวนให้ผู้ที่เลื่อมใสมุ่งไปสู่ความเป็นผู้ที่รู้จักการพัฒนาตนเอง เช่น คำสอนเรื่องไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา นั้นถือได้ว่าพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ทางด้านการศึกษาเอาไว้เป็นอย่างดี แต่อย่างไรก็ตามในบางสังคมเมื่อเวลาได้เปลี่ยนไป การจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องด้วยพระพุทธศาสนาก็พลอยเปลี่ยนตามไปด้วยกล่าวคือมีการให้ความสำคัญกับการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ดังเช่น ในสังคมไทยซึ่งถือว่าเป็นสังคมที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมที่มาจากพระพุทธศาสนานับตั้งแต่การเริ่มก่อตั้งสังคมหรือประเทศชาติขึ้นมา ดังนั้น ระบบการศึกษาของสังคมจึงมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตลอด การจัดการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์ ดังนั้นผู้สอนควรพิจารณาเลือกใช้เทคนิคกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม เลือก

ใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ที่จะช่วยสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน และใช้วิธีการวัดผลประเมินผลที่หลากหลาย ทั้งนี้โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพของแต่ละคน และสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตจริงได้ (พระครูธรรมศาสนโมสิต, 2547)

การจัดหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่คาดหวังได้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งระดับชาติชุมชน ครอบครัว และบุคคลต้องร่วมรับผิดชอบ โดยร่วมกันทำงานอย่างเป็นระบบ และต่อเนื่อง ในการวางแผน ดำเนินการส่งเสริมสนับสนุน ตรวจสอบ ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขเพื่อพัฒนาเยาวชนของชาติไปสู่คุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ให้หลักการสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาคือการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษา การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ซึ่งการดำเนินการให้บรรลุตามหลักการดังกล่าว จำเป็นต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ผู้นำชุมชนและผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2544)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

(1) มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตามตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

(2) มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยี และมีทักษะชีวิต

(3) มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย

(4) มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(5) มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมมีจิตสำนึกที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วย

ให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมอง เน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้และคุณธรรม

กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลายเป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียนอาทิกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการกระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหากระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริงกระบวนการจัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเองกระบวนการพัฒนาลักษณะนิสัย (กรมวิชาการ, 2551)

กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนา

ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラปิโดที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุเป็นพระอรหันต์เขานั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา กระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงถือว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

การศึกษอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจรีต 6 และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อกขาตาโร ตถาคตา เธอทั้งหลายต้อง

ทำความเข้าใจและเล็งเห็น พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/30/51.)

หลักการศึกษาคือเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนา โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือพระนิพพาน เรียกโดยทั่วไปว่า หลักศีล สมาธิ ปัญญา คือ

- 1) การฝึกฝนอบรม ในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา
- 2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา
- 3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไข้ปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ต่อบกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขา

หลักการศึกษาคือ 3 ประการ หรือ ไตรสิกขา นั้น ก็จัดวางรูปขึ้นโดยมุ่งให้ผลเกิดขึ้นตามหลักปฏิบัติแห่งอริยมรรค (มรรควิธีแก้ปัญห หรือมรรคาแห่งความดับทุกข์) คือ เป็นการฝึกฝนอบรมให้องค์ทั้ง 8 แห่งมรรคนั้น เกิดมีและเจริญงอกงาม ใช้ประโยชน์ได้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น แก้ไขปัญหาดับทุกข์ได้ดียิ่งขึ้นตามลำดับจนถึงที่สุด กล่าว คือ

- 1) อธิศีลสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางความประพฤติ วินัย และความสัมพันธ์ทางสังคมถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแก่การสร้างเสริมคุณภาพจิตได้ดี
- 2) อธิจิตตสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางคุณธรรม มีคุณภาพจิต สมรรถภาพจิต และสุขภาพจิตพัฒนาถึงมาตรฐานของอารยชน เป็นพื้นฐานแห่งการพัฒนาปัญญาได้ดี
- 3) อธิปัญญาสิกขา คือ การศึกษาด้านหรือขั้นตอนที่ฝึกปรือให้เกิดมีสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ เจริญงอกงามขึ้นจนบุคคลมีความพร้อมทางปัญญาถึงมาตรฐานของอารยชน สามารถดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัญญา มีจิตใจผ่องใส เบิกบาน ไร้ทุกข์ หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นต่างๆ เป็นอิสระเสรีด้วยปัญญาอย่างแท้จริง (วคิน กาญจนวณิชยกุล, มปป.)

การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนา ผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และ

คณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต
วิถีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขาทั้ง 3 ด้านคือ

1) ด้านพฤติกรรม (ศีล: กายภาวนา และศีลภาวนา) เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะดังนี้

1.1 มีกิริยามารยาท กิน อยู่คู่ฟัง เป็น

1.2 รู้จักพิจารณาเลือกเสพสิ่งบริโภคน และสื่อต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ด้วยปัญญา

1.3 รู้จักความพอดีพอประมาณ ในการแสวงหา การบริโภค สะสมสิ่งต่างๆ

1.4 ปฏิบัติตามระเบียบ กฎเกณฑ์ที่ถูกต้องเพื่อให้เกิดวินัยในตนเอง

1.5 ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นโดยมีศีล 5 เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตมีชีวิตที่

สัมพันธ์ด้วยดีกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน สังคมและสิ่งแวดล้อม

2) ด้านจิตใจ (สมาธิ: จิตภาวนา) เน้นให้นักเรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้

2.1 มีสมรรถภาพที่ดีคือ มีสมาธิ มีความตั้งมั่น เข้มแข็ง มุ่งมั่นทำดีด้วยจิตใจ
กล้าหาญอดทน สู้สิ่งยาก ขยันหมั่นเพียร ไม่ย่อท้อ สามารถฟันฝ่าอุปสรรคผ่านความยากลำบาก
ไปได้ พึ่งตนเองได้

2.2 มีคุณภาวะ คือ มีความกตัญญูรู้คุณ มีจิตใจเมตตา กรุณาโอบอ้อมอารีมีน้ำใจ
ละอายชั่วกลัวบาป ซื่อสัตย์ รับผิดชอบ กล้ารับผิดชอบ เกิดจิตที่เป็นบุญกุศลอย่างสม่ำเสมอ

2.3 มีสุขภาวะที่ดี คือ มีความสุข ความร่าเริง เบิกบาน มองโลกในแง่ดีมีกำลังใจ
เกิดแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ในการร่วมกิจกรรมงานต่างๆ

3) ด้านความคิด ความเชื่อ และการแสวงหาความรู้ (ปัญญา: ปัญญาภาวนา) เน้นให้
นักเรียนมีคุณลักษณะ ดังนี้

3.1 มีศรัทธาเลื่อมใสและเข้าใจในพระรัตนตรัย กฎแห่งกรรม และบาปบุญคุณโทษ

3.2 มีทักษะและอุปนิสัยในการเรียนรู้ที่ดีใฝ่รู้ใฝ่คิด รู้จักค้นคว้า จดบันทึก เรียนรู้
จากการปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ประมวลผล สามารถนำเสนอถ่ายทอดได้ทั้งแบบกลุ่มและ
รายบุคคล

3.3 มีทักษะชีวิต รู้เท่าทันต่อสิ่งเร้าภายนอกและกิเลสภายในตน สามารถแก้ปัญหา
และนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้ มีฐานชีวิตที่ดี มีปัญญาเข้าใจสัจธรรมของชีวิตได้ตาม
วุฒิภาวะของตน

3.4 มีทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติธรรมกรรมฐาน สามารถต่อยอดพัฒนาไปสู่การปฏิบัติ
ธรรมให้เกิดความเจริญอกงามในธรรมที่สูงยิ่งขึ้นไป (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2557)

การนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนา
ผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้

เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาเข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิธีการทำงาน วิถีชีวิต วิธีการเรียนรู้วิถีวัฒนธรรมต่างๆ ตามหลักไตรสิกขา

การศึกษาอบรมในพระพุทธศาสนายึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางดังจะเห็นได้จากการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับพัฒนาการและวุฒิภาวะของผู้เรียน โดยที่พระพุทธเจ้าทรงเทียบความพร้อมในการศึกษาเล่าเรียนของบุคคลเข้ากับบัวสี่เหล่า และทรงจำแนกประเภทของบุคคลที่จะเข้ารับการศึกษอบรมไปตามจรีต 6 และที่สำคัญมากก็คือ พระพุทธเจ้าทรงมุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเองดังพุทธพจน์ที่ว่า “ตมเหติ กิจจํ อาตบํ อกขาตาโร ตถาคตา ธะตังหลายตัง ทําคความเพียรเพากิเลสเอง พระตถาคตเจ้าเป็นแต่ผู้บอกทาง”

หลักการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนา โดยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงทั้งหมดสามารถสรุปลงในหลักการเรียกว่า ไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นหลักสำหรับศึกษาในการฝึกอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้อย่างขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุดคือ พระนิพพาน เรียกโดยทั่วไปว่า หลักศีล สมาธิ ปัญญา คือ

1) การฝึกฝนอบรม ในด้านความประพฤติ ระเบียบวินัย ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ เรียกว่า อธิศีลสิกขา หรือ ศีลสิกขา

2) การฝึกฝนอบรมทางจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต เรียกว่า อธิจิตตสิกขา หรือสมาธิสิกขา

3) การฝึกฝนอบรมทางปัญญา ให้ความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้ความเป็นไปตามปัจจัยที่ทำให้แก้ไขปัญหาไปตามแนวทางเหตุผล รู้เท่าทันโลกและชีวิต จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดติดถือมั่นในสิ่งต่างๆ ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เป็นอยู่ด้วยจิตใจอิสระผ่องใสเบิกบาน เรียกว่า อธิปัญญาสิกขา หรือ ปัญญาสิกขา

บทสรุป

พระพุทธศาสนากับการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันอย่างมากในฐานะที่พระพุทธศาสนา นั้นจัดได้ว่าเป็นกลุ่มแนวคิดใหม่ในช่วง 2,500 ปีที่ผ่านมาที่ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบคิดของมนุษยชาติ โดยเฉพาะชาวอินเดียและประเทศในกลุ่มเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ยอมรับเอา คำสอนของพระพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้เป็นกรอบในการพัฒนาชีวิต และสังคมในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านสังคม การเมืองการปกครอง กฎหมาย เศรษฐกิจหรือการศึกษาโดยเฉพาะในด้านการศึกษาแล้วเราจะพบว่า พระพุทธศาสนาได้เข้าไปมีส่วนในการเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ก็เพราะสาเหตุที่พระพุทธศาสนา

นั้นเน้นเรื่องของการศึกษาและมีหลักคำสอนที่เกิดมาจากการศึกษาและมีแนวทางในการชักชวนให้ผู้ที่เลื่อมใสมุ่งไปสู่ความเป็นผู้ที่รู้จักการพัฒนาตนเอง ระบบการศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร トラバトที่บุคลากรนั้นยังไม่บรรลุนั้นพระอรหันต์เขาผู้นั้นต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่าเป็นเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้วจึงเรียกว่าเป็นอเสขะ คือผู้ไม่ต้องศึกษากระบวนการจัดการศึกษาในพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ พระพุทธศาสนาจึงชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งการศึกษา

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ. (2544). *การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.
- _____. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช 2551*. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2544). *กรมวิชาการ, หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.).
- ไกรยุทธ ธีรยาตินันท์. (2531). *แนวพระราชดำริด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษาและฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จอมพงศ์ มงคลวนิช. (2556). *การบริหารองค์การ และบุคลากรทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนาธิป พรกุล. (2544). *รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- दनัย เทียนพุม. (2545). *การบริหารทรัพยากรบุคคลสู่ศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพมหานคร: นาโกต้า.
- พระครูธรรมศาสนโศสิต. (2547). *ปัญหาด้านการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ของครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้นสังกัดกรมสามัญศึกษาอำเภอสะเดา จังหวัดสงขลา*. ปริญญามหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต). (2549). *พุทธวิธีบริหาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2543). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- _____. (2543). *มงคลสาร*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กิตติวรรณ.
- พะยอม วงศ์สารศรี. (2538). *การบริหารทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ฝ่ายวิชาการ. *ใบความรู้เรื่องทฤษฎีการเรียนรู้*. โรงเรียนบ้านไทยสมบูรณ์ (กรป.กลางอุทิศ) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุรินทร์ เขต 3.
- มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2547). *โรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2557). *คู่มือนิสิต หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- วศิน กาญจนวณิชกุล. *กระบวนการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขา*. เอกสารการเรียนรู้การสอนของ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร: มปท., มปป.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์. (2541). *นโยบายธุรกิจ การบริหารเชิงกลยุทธ์*. กรุงเทพมหานคร: ธีระฟิล์ม-โซเท็กซ์.
- สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. (2562). *ปัญญาในพระพุทธศาสนา*. ชุดความรู้เรื่องพระพุทธศาสนา, www.dhammajak.net/forums. (22 มกราคม 2562).
- สุจิตรา ธนานันท์. (2549). *การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: คณะรัฐประศาสนศาสตร์. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์,
- สีปพนธ์ เกตุทัต. (2549). *การศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์*. ขอนแก่น: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานกฤษฎีกา. (2554). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11*. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). *หนังสือแนะนำสื่อการเรียนการสอนศีลธรรม*. พิมพ์เผยแพร่โดยกลุ่มนโยบายพัฒนาผู้เรียน. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- อำนวย แสงสว่าง. (2554). *การจัดการทรัพยากรมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: อักษราพัฒนา.

พุทธวิธีในการสอนที่ทรงประสิทธิภาพสูงสุด

The Buddhist Method for the Most Effective Teaching

พระมหาบุญแล พุทธรโ¹
Phramaha Boonlae Buddhavaro

บทคัดย่อ

ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นประทีปส่องวิถีชีวิตของมวลมนุษย์ ด้วยมนุษย์ทุกชาติทุกภาษาส่วนใหญ่เป็นคนมีศาสนา การที่คนในชาติมีความสามัคคี สามารถรวมกลุ่มกันตั้งเป็นชาติเป็นประเทศ มีความเจริญมั่นคงอยู่ในโลก ก็ด้วยคนในชาตินั้นๆ มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจร่วมกัน นั่นคือมีศาสนา ศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไทย เป็นศาสนาประจำชีวิตของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ที่ได้ให้ความเคารพนับถือและยกย่องเทิดทูนบูชาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน คนในชาติไทยเป็นคนดีมีศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม รักความสงบ มีระเบียบวินัย รู้จักเคารพกติกาของสังคม ก็ด้วยอาศัยคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน อีกทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี และศิลปวัฒนธรรมอันดีงามของชาติไทยส่วนใหญ่มีพื้นฐานมาจากคตินิยมในพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: พุทธวิธี, การสอนที่ทรงประสิทธิภาพ

Abstract

Religion is a mental refuge and it is candle that shining the way of life of human beings with every human being and every language always having religions. The unity of people in the nation is able to group together as a nation, a country with prosperity and stability in the world because the people of that nation have a mental bond that is religion. Religion is the anchor of the mind. Buddhism is the national religion of Thailand. It is the life religion of most Thai people who have

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

respected and honored worshiped as a living tradition for a long time. The people in Thailand are good people with morals, ethics, love, peace, good discipline. Recognize and respect for the rules of society is also based on the teaching in Buddhism as a basis and traditions. In addition, the art and cultural goodness of most Thai nations are also based on Buddhist morals.

Keyword: Buddhist Method, Effective Teaching

บทนำ

การเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นตัวตั้งหรือยึดผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การเรียนรู้ในสถานการณ์จริง สถานการณ์จริงของแต่ละคนไม่เหมือนกันจึงต้องเอาผู้เรียนแต่ละคนเป็นตัวตั้ง ครูจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์ กิจกรรม และการทำงานอันนำไปสู่การพัฒนาผู้เรียนครบทุกด้านทั้งทางกาย ทางจิตหรืออารมณ์ ทางสังคม และทางสติปัญญา ซึ่งรวมถึงพัฒนาการทางจิตวิญญาณด้วย (ประเวศ วะสี, 2543: ก)

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จะเป็นความเชื่อ หลักการ และวิธีการที่ใหม่ ซึ่งทั้งครู ผู้ปกครอง ผู้บริหารจะมองว่าเป็นเรื่องแปลกใหม่ทำความเข้าใจได้ยาก แต่ถ้าจะพิจารณาอย่างละเอียดแล้วจะเห็นได้ว่าหลักความเชื่อและหลักการในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีส่วนที่คล้ายคลึงกับพุทธวิธีการสอนที่พระพุทธองค์ได้ใช้สอนในสมัยพุทธกาล ดังตัวอย่างเช่นเรื่องที่ทรงพิจารณาเวไนยสัตว์เปรียบด้วยดอกบัว 4 เหล่าว่า บัวจมอยู่ในน้ำ บัวเสมอน้ำ และบัวพ้นน้ำ 3 เหล่านี้ อรรถกถาได้กล่าวถึงบัวเหล่าที่ 4 คือ บัวที่มีโรคยังไม่พ้นน้ำเป็นรักษาของปลาและเต่า ซึ่งมีได้ยกขึ้นสู่บาฬี แล้วแบ่งบุคคลเป็น 4 เหล่า คือ (1) อุกมฏัตถุญ (2) วิปจิตถุญ (3) เนยยะ (4) ปทปรมะ แล้วเปรียบอุกมฏัตถุญ เป็นเหมือนบัวพ้นน้ำ ที่พอต้องแสงอาทิตย์แล้วก็บานในวันนี้ เปรียบวิปจิตถุญ เป็นเหมือนบัวอยู่เสมอน้ำ ที่จะบานในวันรุ่งขึ้น เปรียบเนยยะ เป็นเหมือนบัวจมอยู่ในน้ำ ที่จะขึ้นมาบานในวันที่ 3 ส่วนปทปรมะ เปรียบเหมือนบัวที่มีโรค ยังไม่พ้นน้ำ ไม่มีโอกาสขึ้นมาบาน เป็นรักษาของปลาและเต่า (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2544: 9-10) พระผู้มีพระภาคทรงรับคำพูลอาราธนาของพรหม และเพราะอาศัยกรุณาในหมู่มสัตว์ ทรงตรวจดูโลกด้วยพุทธจักขุ ได้เห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในตนน้อย (วิม. (ไทย) 4/9/37) มีธุลีในตนมาก มีอินทรีย์แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีพฤติกรรมดี มีพฤติกรรมทราม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี

มีอุปมาเหมือนในกอกอุบล ในกอปทุม หรือในกอบุณฑริก ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก

บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ในน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ อยู่เสมอน้ำ ดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก บางดอกที่เกิดในน้ำ เจริญในน้ำ ขึ้นพ้นน้ำ ไม่แต่น้ำ ฉันทิ สัตว์ทั้งหลายผู้มีธุลีในตาน้อย มีธุลีในตามาก มีอินทรีย์ แก่กล้า มีอินทรีย์อ่อน มีอาการ(พฤติกรรม)ดี มีอาการ (พฤติกรรม) ทรม สอนให้รู้ได้ง่าย สอนให้รู้ได้ยาก บางพวกมักเห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี บางพวกมักไม่เห็นปรโลกและโทษว่าน่ากลัวก็มี ฉันทิ (วิม. (ไทย) 4/9/14)

ในเมื่อปัญญาต้องเกิดจากความรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นในตัวบุคคลเอง การกิจของผู้สอนจึงเป็นเพียงผู้ชี้ทางหรือเปิดโอกาสช่วยให้ผู้เรียนดำเนินเข้าสู่ปัญญา สิ่งที่ดีที่สุดที่ผู้สอนที่ดีจะทำได้ก็คือ ตั้งใจช่วยเหลือ พยายามสรรหาอุบาย กลวิธี และอุปกรณ์ต่างๆ ที่จะมาช่วยผู้เรียนให้เข้าถึงปัญญาอย่างได้ผลดีที่สุด เรียกว่าทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546: 10)

ความหมาย และประเภทของผู้สอน

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2534) ได้ให้ความหมายของการสอนที่เน้นกระบวนการไว้ว่า เป็นการสอนที่

1) สอนให้ผู้เรียนสามารถทำตามขั้นตอนได้และรับรู้ขั้นตอนทั้งหมดจนสามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานการณ์ใหม่ๆ

2) สอนให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนจนเกิดทักษะ สามารถนำไปใช้ได้อย่างอัตโนมัติในที่จะมีการสอนกระบวนการจะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้เงื่อนไขดังนี้

- (1) ครูมีความรู้ความเข้าใจกระบวนการนั้นอยู่
- (2) ครูนำผู้เรียนผ่านขั้นตอนต่างๆ ของกระบวนการที่ละขั้นตอนอย่างเข้าใจครบถ้วน
- (3) ผู้เรียนเข้าใจและรับรู้ขั้นตอนของกระบวนการนั้น
- (4) ผู้เรียนนำกระบวนการนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ได้
- (5) ผู้เรียนใช้กระบวนการเหล่านั้นในชีวิตประจำวันจนเป็นนิสัย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2538: 23)

คำว่า “ผู้สอน” เทียบเคียงได้กับศัพท์ว่า สัตถุ (สัตถา) ในภาษาบาลี และศาสตถุ (ศาสตา) ในภาษาสันสกฤต แต่ในภาษาไทยมักจะเทียบกับคำว่า ครู (บาลี) ครู (สันสกฤต) หรือครู

ในแง่ของนิรุกติศาสตร์ขอบเขตผู้สอน อาจพิจารณาได้จากภาษาที่ใช้สื่อสารกันอยู่ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ คำว่า ครู อุปัชฌาย์ อาจารย์ ธรรมกถึก กัลยาณมิตร และทูตดังต่อไปนี้

2.1 ผู้สอนธรรม ผู้สอนคือครูผู้ทำหน้าที่ บทบาทในการสั่งสอนอบรมตามลักษณะของสาร อันเป็นเรื่องราวหรือเนื้อหาในการสื่อสาร มีพระบาลีที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแต่งตั้งท่าน

พระอานนท์เป็นครูสอนธรรมให้แก่สตรีฝ่ายในของพระเจ้าปเสนทิโกศลตั้งข้อความว่า

“อถ โข ภควา อายสมนตัม อานนทัม อามนเตสิ เตนทานนท รณโณ ฌมมัม วาเจหิตี”
(พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 2 ข้อ 495: 392) แปล ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคตรัสเรียกท่าน
พระอานนท์มารับสั่งว่า “ดูกรอานนท์ ถ้าเช่นนั้นเธอจงสอนธรรมแก่ฝ่ายในของพระเจ้าแผ่นดิน”

2.2 ผู้สอนการแสดงละคร มีข้อที่กล่าวถึงครูผู้สอนเพื่อนรำ ผู้สอนกระโดดไม้สูง
ผู้สอนการเล่นจำอวด ผู้สอนการเล่นกลองเป็นดังข้อความว่า

“โดยสมัยนั้น พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าประทับอยู่ ณ พระเชตวันอารามของอนาถ-
บิณฑิกคหบดี เขตพระนครสาวัตถี ครั้งนั้น ภิกษุณีอุลลันนาทำให้ของเคี้ยวของบริโภคแก่พวกครู
เพื่อนรำบ้างแก่พวกเพื่อนรำบ้าง แก่พวกโดดไม้สูงบ้าง แก่พวกจำอวดบ้าง แก่พวกเล่นกลองบ้าง
ด้วยมือของตน”

2.3 เจ้าลัทธิ เจ้าลัทธิ คือ ผู้ที่ตั้งตัวเป็นผู้รู้แล้วเที่ยวสั่งสอนคนอื่นตามความเชื่อ
ค่านิยม และประสบการณ์ของตนๆ ในสมัยโบราณ เจ้าลัทธิทั้ง 6 เรียกว่า ครูมีข้อความว่า

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เป็นลาภของชนชาวอังคะและมคธเขานอ ชาวอังคะและ
ชาวมคธได้ดีแล้วหนอ ที่สมณพราหมณ์ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็น
เจ้าลัทธิ ชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี เข้าไปจำพรรษายังกรุงราชคฤห์แล้ว คือ ครูปุณณกัสสปะ
ผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิชนเป็นอันมากสมมติกันว่าดี
ครูมกขลิโคสาล ครูอชิตเกสสัมพล ครูปุกุทธกัจจายณะ ครูสญชัยเวลัฏฐบุตร ครุณิครณัณฐบุตร
แม้พระสมณโคตมผู้เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์มีชื่อเสียง มียศ เป็นเจ้าลัทธิชนเป็นอันมาก
สมมติกันว่าดี พระองค์ก็เสด็จเข้าจำพรรษายังกรุงราชคฤห์” (พระไตรปิฎกภาษาไทยเล่ม 13 ข้อ
238: 280-281)

2.4 พระอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์ คือผู้เพ่งโทษน้อยใหญ่ และเป็นผู้ปกครองคอยดูแล
ผิดและชอบ ทำหน้าที่ฝึกสอนอบรมให้การศึกษาต่อไป ดังพระวิจารย์ว่า “ถ้าประสงค์จะเรียนบาลี
พึงขอให้อุปัชฌายะแสดงบาลีขึ้น ถ้าประสงค์จะสอบถามอรรถกถาพึงสอบถาม” (พระไตรปิฎก
ภาษาไทยเล่ม 42 ข้อ 78: 109)

2.5 คณาจารย์ ผู้สั่งสอนวิชาความรู้ ผู้ฝึกหัดอบรมมารยาท แบ่งย่อยออกเป็น
4 ประเภท คือปัพพชาจารย์ (อาจารย์ในบรรพชา), อุปสัมปทาจารย์ (อาจารย์ในอุปสมบท),
นิสสัยาจารย์ (อาจารย์ผู้ให้นิสัย) และอุทเทสาจารย์ (อาจารย์ผู้สอนธรรม)

2.6 กัลยาณมิตร ท่านที่คบหรือเข้าหาแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความดีงาม และความ
เจริญเพื่อนที่ดี มิตรผู้มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ กล่าวคือมีคุณลักษณะของความเป็นครู

2.7 ธรรมกถึก ผู้แสดงธรรม คือ ผู้บอกหลักการ วิธีการ และผลดีผลเสียของการ
ประพฤติปฏิบัติ เช่นนั้น บุคคลเช่นนี้ต้องมีคุณลักษณะที่ดีด้วย จึงจะเรียกว่า เป็นนักเทศน์

2.8 ทูต ผู้ที่ทำหน้าที่ หรือเป็นตัวแทนไปประกาศหลักคำสอนทางศาสนา ต้องประกอบด้วยคุณลักษณะของทูต หรือของนักเผยแผ่ ได้แก่ผู้สอนนั่นเอง

โดยสรุป ผู้สอน คือครู คุณลักษณะของครู ได้ปรากฏหลักฐานในพระบาลีพระไตรปิฎกแต่ทรงแสดงไว้ในคำที่เป็นโวพจน์ คือกัลยาณมิตร อุปัชฌาย์ อาจารย์ ทูต แม้ว่าคำตอบเหล่านี้จะมีเกณฑ์และคำอธิบายที่แตกต่างกัน อีกทางหนึ่งถือได้ว่า ข้อมูลเหล่านี้เป็นหลักเกณฑ์มาตรฐานหรือตัวบ่งชี้ภูมิธรรมภูมิปัญญาของสังคมในแต่ละยุคสมัยด้วย (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555: 40-42)

จุดเริ่มต้นของการสอนของพระพุทธเจ้า

ณ ชมพูทวีป ดินแดนที่เรียกขานในปัจจุบันนี้ว่า ประเทศอินเดีย แดนพุทธภูมิ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศพายัพหรือตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทยเรา มีชนชาติอริยกะได้มาตั้งถิ่นฐานอยู่ ณ ดินแดนแห่งนี้ ชนจำพวกนี้ได้ทำการขับไล่เจ้าของถิ่นเดิมให้อพยพลงลงมาทางใต้ทุกทีแล้วเข้าตั้งถิ่นฐาน ณ ชมพูทวีปนั้นเมื่อก่อนพุทธศักราช 80 ปี ตรงกับวันวิสาขปุณณมี หรือวันเพ็ญเดือน 6 ณ ภายใต้ร่มไม้สาละ สวนลุมพินีวัน พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้า ผู้เป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ได้เสด็จอุบัติกำเนิดในพวกอริยกชาติ ณ แคว้นสักกะ ชมพูทวีป ในราชสกุลศากยะ โคตมโคตร

พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติในชมพูทวีป เมื่อประมาณ 2,600 ปีล่วงมาแล้ว ทรงประสูติในวรรณะกษัตริย์ พระนามเดิมว่าเจ้าชายสิทธัตถะ เป็นโอรสของพระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองแคว้นศากยะ ซึ่งตั้งอยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือของชมพูทวีป ติดเชิงเขาหิมาลัย ในฐานะโอรส กษัตริย์และเป็นความหวังของราชตระกูล พระองค์จึงได้รับการปรนปรีด้วยโลภียสุขต่างๆ อย่างเพียบพร้อม และได้ทรงเสวยความสุขอยู่เช่นนี้เป็นเวลานานถึง 29 ปี (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558: 16)

วันหนึ่งพระสิทธัตถะราชกุมารเสด็จประพาสพระราชอุทยาน โดยรถพระที่นั่ง ได้ทอดพระเนตรเห็นเทวทูตทั้ง 4 คือ คนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะซึ่งเทพยดานิรมิตให้ทอดพระเนตรในระยะทางที่เสด็จผ่าน ทรงเบื่อหน่าย ตั้งแต่ได้ทรงเห็นคนแก่เป็นลำดับไป และทรงรำพึงถึงความแก่ ความเจ็บ ความตาย ครอบงำมหาชนอยู่ทุกคน ไม่ล่วงพ้นไปได้ ที่เป็นเช่นนั้น เพราะโทษที่ไม่ได้ฟังคำสั่งสอนของนักปราชญ์ เห็นผู้อื่นแก่ เจ็บ ตาย ย่อมเบื่อหน่ายเกลียดชังไม่คิดถึงตัวว่า จะต้องเป็นเหมือนอย่างนั้นบ้าง เมื่อยู่นวัย ในความไม่มีโรค และในชีวิตเหมือนหนึ่งคนจะไม่ต้องแก่ เจ็บ ตายมีแต่ชวนขวายหาของอันมีสภาวะเช่นนั้น ไม่หาอุบายเครื่องพ้นบ้างเลย ถึงพระองค์ก็เป็นอย่างนั้น แต่จะเกลียด เบื่อหน่ายเหมือนอย่างเขาไม่สมควรแก่พระองค์เลย (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555: 174)

มหาบุรุษสิทธัตถะราชกุมารเมื่อมีพระชนมายุได้ 29 พรรษา ก็เสด็จออกบรรพชาประพฤติ

พระองค์เป็นบรรพชิตแสวงหาโมกขธรรมอันเป็นเครื่องทำให้หลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงกล่าวคือ แสวงหาพระสัมมาสัมโพธิญาณ พระองค์ทรงแสวงหาโมกขธรรม บำเพ็ญทุกกรกิริยาลองผิดลอง ถูก และในที่สุดได้บำเพ็ญเพียรทางจิตคือบำเพ็ญสมาธิ-วิปัสสนา นับเป็นเวลา 6 ปีจึงได้ตรัสรู้ อริยสัจธรรมโดยชอบด้วยพระองค์เอง สำเร็จพระนามิตกนามว่า พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในราตรีแห่งดิถีเพ็ญพระจันทร์เต็มดวงวิสาขนักขัตฤกษ์ (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6) ภายใต้ม้อัสสัถยพฤกษ์ คือต้นโพไพบ เพราะเป็นต้นไม้ที่พระองค์ประทับนั่งตรัสรู้จึงเรียกว่า ต้นโพธิ์ หรือต้นพระศรีมหาโพธิ์ ก่อนพุทธศักราช 45 ปี

หลังจากตรัสรู้แล้ว พระองค์ได้ประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ปริณมตต้นพระศรีมหาโพธิ์นั้น เป็นเวลา 7 สัปดาห์ หรือ 49 วัน ทรงพิจารณาหาบุคคลที่สมควรแสดงธรรมโปรด ก็พบว่าปัญจวัคคีย์ คือกลุ่มนักบวช 5 รูป ที่มีท่านโกณฑัญญะเป็นหัวหน้า ผู้เคยติดตามปรนนิบัติพระองค์เพื่อหวังความสำเร็จตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าของพระองค์แล้วจะได้ตรัสพระธรรมสั่งสอนพวกตนบ้าง เป็นผู้สมควรที่จะได้รับฟังพระธรรมเทศนาอันดับแรก เพราะมีอุปนิสัยวาสนาบารมีพร้อมที่จะตรัสรู้ธรรมได้ โดยขณะนั้นปัญจวัคคีย์ได้พากันพำนักอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวันเขตเมืองพาราณสี แคว้นกาสิ และแล้วเมื่อถึงวันอาสาฬหปุรณมี ตรงกับวันเพ็ญ 15 ค่ำ เดือน 8 พระพุทธองค์จึงเสด็จไปทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ด้วยพระธรรมเทศนาอันดับแรก ที่เรียกว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร อันเป็นบทพระธรรมเทศนาที่แสดงถึงการหมุนกงล้อธรรมจักรที่ไม่เคยมีผู้ใดในไตรโลกเคยหมุนได้มาก่อนโดยเป็นเชิงสัญลักษณ์ว่าพระพุทธองค์ทรงประกาศพระธรรมที่ตรัสรู้เป็นจุดเบื้องต้นแห่งการเผยแผ่ก่อตั้งประดิษฐานพระพุทธศาสนาแล้ว

เมื่อพระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาจบลง ท่านโกณฑัญญะ ผู้เป็นหัวหน้าปัญจวัคคีย์ ได้เกิดธรรมจักขุมิดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลชั้นโสดาบัน พระพุทธองค์ทรงทราบว่าท่านโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม อันเป็นสัญญาณว่าพระองค์ทรงเผยแผ่พุทธธรรมได้สำเร็จ มีอนุพุทธสาวกผู้ตรัสรู้ตามแล้ว จึงทรงเปล่งพระวาจาแสดงความสำเร็จว่า “อญญาสิ วต โภ โกณฑกฺขณโณ = โกณฑัญญะได้รู้แล้วหนอ” และนับแต่นั้น ท่านโกณฑัญญะจึงมีคำนำหน้าชื่อว่า อัญญาโกณฑัญญะ และท่านได้ทูลขอบวชประพาศพรหมจรรย์เป็นพระภิกษุในพระธรรมวินัย พระพุทธองค์จึงทรงประทานอนุญาตการบรรพชาอุปสมบทให้ด้วยพระวาจาว่า “ท่านจงเป็นภิกษุ มาเถิด ธรรมอันเรากล่าวดีแล้ว ท่านจงประพาศพรหมจรรย์เพื่อทำที่สุดทุกข์โดยชอบเถิด” ด้วยพระวาจาประทานอนุญาตเอหิภิกขุอุปสัมปทานี้ ก็เป็นอันสำเร็จการบรรพชาอุปสมบทของท่านพระอัญญาโกณฑัญญะ ซึ่งนับว่าเป็นพระภิกษุพุทธสาวกรูปแรกในพระพุทธศาสนา เป็นเหตุให้มีพระรัตนตรัย คือ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ครบบริบูรณ์ในโลก ดังนั้น จึงถือว่า การที่พระพุทธองค์ได้เสด็จไปแสดงปฐมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เขตเมืองพาราณสี เมื่อวันเพ็ญอาสาฬหมาส (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 8) จนหัวหน้าปัญจวัคคีย์

คือท่านพระอัญญาโกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรมสำเร็จเป็นพระอริยบุคคลขั้นต้น (แก้ว ขจิตต๊ะขบ, 2553: 2-4) พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ตลอดจนพวกนอกรวรรณะให้ตรัสรู้ธรรมตามพระองค์ และเข้ามาขออุปสมบทเป็นพุทธสาวกมากมาย บางพวกก็ประกาศตนเป็นพุทธมามกะขอถึงพระรัตนตรัยว่าเป็นที่พึ่งกันจำนวนมาก พุทธวิธีการสอนของพระองค์มีหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับฐานะและอุปนิสัยของแต่ละบุคคล จึงทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจและตรัสรู้ตามได้โดยง่าย พระองค์ทรงใช้เวลา 45 ปี เผยแผ่พุทธธรรม ปักหลักพระพุทธศาสนาในชมพูทวีป และเสด็จขึ้นธรรมาสน์ในวันเพ็ญเดือน 6 เมื่อพระชนมายุได้ 80 พรรษา (กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย, 2550: 55)

พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้า

การสอนนั้นการเริ่มต้นเป็นจุดสำคัญมากอย่างหนึ่งการเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมากอย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงความสนใจ และนำเข้าสู่เนื้อหาได้พระพุทธเจ้ามีวิธีเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเข้าเฝ้าด้วยเรื่องที่เขารู้เข้าใจดี หรือสนใจอยู่ เช่นพบพราหมณ์ก็สนทนาเรื่องไตรเพท หรือเรื่องธรรมของพราหมณ์ เมื่อทรงสนทนากับความซำ้ ก็ทรงเริ่มต้นวิธีฝึกช้าง พบขวานากก็สนทนาเรื่องทำนา บางทีทรงจับจุดสนใจ หรือเหมือน สะกิดให้สะดุ้งเป็นการปลุกเร้าความสนใจ เช่น เมื่อเทศน์โปรดชฎิลผู้บูชาไฟ ทรงเริ่มต้นด้วยคำว่า “อะไรๆ ร้อนลุกเป็นไฟไปหมดแล้ว” ต่อจากนั้นจึงถามและอธิบายต่อไปว่าอะไรร้อน อะไรลุกเป็นไฟ นำเข้าสู่ธรรมะบางทีก็ใช้เรื่องที่เขาสงสัยหรือที่เขารู้นั่นเอง เป็นข้อสนทนาไปโดยตลอดแต่แทรกความหมายทางธรรมเข้าไว้วิธีการตอบปัญหา การสนทนา การชี้แนะ การสร้างแรงจูงใจ การสร้างกำลังใจ และการอบรมสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีหลายแบบอย่างพอสรุปได้ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2549: 41-50)

แบบสากัจฉา หรือแบบสนทนา ทรงใช้กับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจหลักธรรม พระพุทธเจ้าจะทรงเป็นผู้ถามนำเข้าสู่ความเข้าใจธรรม และทรงส่งเสริมให้สาวกสนทนาธรรมกันแบบบรรยาย ทรงใช้แสดงธรรมประจำวัน ที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นผู้มีพื้นความรู้ความเข้าใจเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว และทุกคนจะรู้สึกว่าการสนทนาตรัสกับตนโดยเฉพาะซึ่งเป็นความมหัศจรรย์อย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า แบบตอบปัญหา มีทั้งผู้สงสัยในข้อธรรม ถามเพราะต้องการรู้คำสอน ถามเพื่อเทียบเคียงกับคำสอนในลัทธิของตน ผู้ที่จะมาลองภูมิมาข่มมาปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาคุณลักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน พร้อมทั้งให้คำนึงถึงเหตุแห่งปัญหาด้วยแบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อมีเหตุภิกษุกระทำความผิด จะมีผู้นำความกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จะเรียกประชุมสงฆ์ ตรัสสอบสวน

หาความจริง พร้อมทั้งดำเนินชี้โทษในการทำความผิดและประโยชน์ในการทำให้ถูกต้อง และทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น แล้วทรงบัญญัติสาขาท ตรัสให้สงฆ์ทราบถึงวัตถุประสงค์ โดยความเห็นพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยรับทราบร่วมกันของสงฆ์

ในบางคราวพระองค์ทรงรอคอยให้อิทธิพลของพระสาวกบางท่านแก้ลำพองเสียก่อน แล้วจึงทรงแสดงธรรม จะเรียกว่าทรงรอคอยความพร้อมก็ได้ เช่น ที่ทรงรอคอยอิทธิพลของพระวัคคิเป็นเวลาหลายเดือนเพียงเพื่อจะตรัสพระวาจาว่า “ดูก่อนวัคคิ จะประโยชน์อะไรด้วยร่างกายที่เปื่อยเน่าซึ่งเธอตามดูอยู่ วัคคิ! ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” (ส.ข. (ไทย) 17/147/216)

ในทางพระพุทธศาสนา ชีวิตของมนุษย์เราต้องเผชิญกับความทุกข์คือปัญหาต่างๆ และแนวทางแก้ปัญหา คือ การรู้จักการพัฒนาปัญญาเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาได้ ดังนั้น ในการศึกษาจึงต้องมีการฝึกอบรมให้มีปัญญา เมื่อปัญญารู้ตามเป็นจริงแล้ว ก็จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ซึ่ง พระเทพเวทีได้สรุปเทคนิคการสอนของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับการสอนไปสู่วิธีการแก้ปัญหาไว้ดังนี้

1. ปัญญา เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นภายในตัวของผู้เรียน
2. ผู้สอนทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตร ช่วยชี้แนะทางการเรียน
3. วิธีการสอนอุปมาและวิธีต่างๆ เป็นสื่อหรือเป็นเครื่องผ่อนแรงการเรียนการสอน
4. อิสระภาพในทางความคิด เป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการสร้างปัญญา

1. วิธีสอนแบบอุปมา อุปไมย

วิธีการสอนแบบอุปมา อุปไมย หมายถึง วิธีสอนโดยการบรรยายเนื้อหาเปรียบเทียบกับคน สัตว์หรือสิ่งของเพื่อให้นักเรียนเข้าใจและมองเห็นภาพ เกิดมโนทัศน์ง่าย ชัดเจนมากขึ้นวิธีการบรรยายอธิบายเนื้อหาเป็นนามธรรมหรือเรื่องที่เข้าใจยาก เปรียบเทียบกับสิ่งที่นักเรียนจะเข้าใจและมองเห็นเป็นรูปธรรมได้ในการเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย จะต้องเลือกตัวอย่างสิ่งของที่น่ามาเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย ที่ชัดเจนและตรงกับเนื้อหา ตรงกับจุดมุ่งหมายของการสอนเรื่องนั้นๆ มากที่สุด

2. วิธีสอนแบบปจฉาวิสัชนา

วิธีการสอนแบบปจฉาวิสัชนา หมายถึง วิธีสอนที่ใช้การถาม-ตอบ ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน โดยผู้สอนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ หรือนักเรียนเป็นผู้ถาม นักเรียนเป็นผู้ตอบ เพราะในการถาม-ตอบนี้ผู้สอนจะไม่ตอบคำถามเอง แต่จะกระตุ้นเร้าหรือส่งเสริมให้นักเรียนช่วยกันตอบเป็นวิธีทำให้นักเรียนเกิดปัญญาขึ้นในตนเอง คิดเป็น ทาเป็น แก้ปัญหาเป็น

3. วิธีสอนแบบธรรมสากัจฉา

วิธีการสอนแบบธรรมสากัจฉา ในมงคลสูตร มงคลข้อที่ 30 มีกล่าวว่า กาเลน ธมมสากัจฉา

แปลว่า การสนทนาธรรมตามกาลอันควรเป็นมงคลอย่างยิ่ง คำว่า ธรรมสากัจฉา หมายถึง การสนทนาธรรม แลกเปลี่ยนความคิดเห็น การอภิปรายปัญหา การแสวงหาเหตุผล คิดค้น คัดค้าน หรือคล้อยตามการปฐกวิสัชนา การโต้เถียงวิชาการ การซักถามและการแก้ปัญหา จึงได้อธิบายดังต่อไปนี้

การสอนแบบธรรมสากัจฉา หมายถึง วิธีสอนที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาของการปฏิบัติศีล หรือการขาดหลักธรรม ให้นักเรียนสนทนากันจนได้ข้อสรุปความรู้ทางธรรมโดยมีลักษณะการสนทนาของการอภิปรายตามหัวข้อธรรมในหมู่นักเรียน จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ซักถามกันระหว่างนักเรียนกับนักเรียน นักเรียนกับครูผู้สอน โดยนักเรียนเป็นฝ่ายถาม หรือเป็นฝ่ายตอบสลับกัน หรือนักเรียนและครูผู้สอนผลัดกันถาม-ตอบ จนนักเรียนสรุปหลักธรรมได้ ตั้งตัวแทนขึ้นซักถามกันระหว่างนักเรียนสองฝ่ายจนสรุปหลักธรรมได้วิธีสอนแบบนี้เหมาะกับนักเรียนที่มีพื้นฐานความรู้ในเนื้อหาพอสมควรและต้องการที่จะหาความกระจ่างในเนื้อหาเพิ่มขั้น วิธีการนี้ใช้ได้ดีกับนักเรียนจำนวนน้อย และมีความสามารถในการใช้ภาษา การซักถาม ได้ตอบ แสดงความคิดเห็น อภิปราย อธิบายได้ดีพอสมควร (พระครูพิพิธธรรมาภรณ์ (บุญแทน ศรีทอง), 2556: 7-9)

4. พุทธวิธีการใช้วาจาเพื่อการจูงใจในการสอน

พระพุทธเจ้าทรงเป็นต้นแบบการใช้วาจาทั้งหมดในพระไตรปิฎกในรูปแบบนวัคตสุตตสาสน จึงมีความชัดเจน เนื้อหาดี สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ทุกฝ่ายการใช้วาจาที่สร้างสรรค์นั้น เป็นจุดเริ่มต้นแห่งความสุขความเจริญของครอบครัว ซึ่งสามารถส่งผลในทางเดียวกันต่อสังคมและประเทศชาติ นับเป็นสังคมแห่งอารยะ สังคมที่มีแต่กุศลประโยชน์ (ธนัชร กิริติเสถียร, 2550: 49) ดังพุทธพจน์ที่ว่า “คำพูดที่มีประโยชน์คำเดียว คนฟังแล้วสงบระงับได้ ย่อมดีกว่าคำพูดที่ไร้ประโยชน์ตั้งพันคำ” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/100/61) ลักษณะคำตรัสของพระพุทธองค์ในพระสูตรที่พอรวบรวมได้มีดังนี้

ในอภัยราชกุมารสูตร ได้กล่าวถึงเกณฑ์ในการตรัสวาจาของพระพุทธเจ้า โดยพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสกับอภัยราชกุมารดังนี้

ราชกุมาร ตถาคตรู้วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ไม่ประกอบด้วยประโยชน์และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่ จริงแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ตถาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาจาที่จริง ที่แท้ และประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าว

วาจาที่ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่วาจานั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของ

คนอื่น คณาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาทะที่จริง ที่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่ว่าเจ้านั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น คณาคตไม่กล่าววาจานั้น

วาทะที่จริง ที่แท้ ที่ประกอบด้วยประโยชน์ และวาทะนั้นเป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนอื่น ในข้อนี้ ตถาคตรู้กาลที่จะกล่าว ข้อนี้เพราะเหตุไร เพราะตถาคตมีความเอ็นดูในหมู่สัตว์ทั้งหลาย (ม.ม. (ไทย) 13/86/87-88)

พระพุทธเจ้านี้มีปกติกล่าววาทะสร้างสรรค์ที่เป็นความจริงประกอบด้วยกุศลประโยชน์เท่านั้น พระองค์มองว่า “สัจจะเท่านั้นเป็นรสที่ดีกว่ารสทั้งหลาย”

คุณสมบัติของผู้สอนตามแนวพุทธ

พระพุทธศาสนาผูกพันอยู่กับชีวิตของคนไทยมาเป็นเวลาช้านาน จนคนส่วนใหญ่ลืมไปว่า พระพุทธเจ้าเป็นคนอินเดีย ประสูติและปรินิพพานในประเทศอินเดีย คำสอนของพระพุทธศาสนา อุบัติขึ้นภายใต้ข้อกำหนดของศาสนาพราหมณ์ และสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมอินเดีย

1. คุณสมบัติของผู้สอนตามบทพุทธคุณ

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงได้รับการยกย่องว่าเป็น “บรมครู” ปรากฏในบทสวดพระพุทธคุณ ดังต่อไปนี้

อตถาวุโส สมโณ โคตโม สกยปุตโต สกยกุลลา ปพฺพชิตโต, ตํ โข ปน ภวนตํ โคตมํ เอวํ
กลยาโณ กิตติสัทโท อพฺภุคฺคโต อิตฺติปิ โส ภควา อรหํ สมมาสมพุทฺธो วิชชาจรรณสมฺปนฺโน สุคโต
โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมมสารถิ สตถา เมวมนุสสานํ พุทฺธो ภควาติ, ตมํ ภควนฺติ อุทฺธิสฺส
ปพฺพชิตโต, โส เม ภควา สตถา ตสฺสสํ ภควโต ธมฺมํ โรเจมีติ.

แปล: ท่านบุรุษชาติตอบว่า ดูกูรของท่านผู้มีอายุ มีพระสมณโคตมผู้ศากยบุตร เสด็จออกจาก
ศากยราชสกุลทางผนวชแล้ว ก็พระโคตมผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแล มีกิตติศัพท์ฟุ้งไป งามอย่างนี้
ว่า: แม้เพราะเหตุดังนี้ๆ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นผู้ไกลจากกิเลส รู้เองโดยชอบ ถึงพร้อม
ด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้ฝึกบารุชที่ควรฝึกอย่างหาคนอื่นยิ่งกว่ามิได้
เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายทั้งหลายเป็นผู้ตื่นแล้ว เป็นผู้แจกธรรม ดังนี้

ข้าพเจ้าขอทูลขอทูลพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น และพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นศาสดา
ของข้าพเจ้าขอขอบใจธรรมของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง-
กรณราชวิทยาลัย, 2555: 40-42)

2. คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักพุทธธรรม

คุณสมบัติของผู้สอนตามหลักพุทธธรรมที่พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายว่า
มีสาระสำคัญ 2 ประการ คือ บุคลิกภาพ และคุณภาพ ดังนี้

1) **บุคลิกภาพ** เป็นคุณสมบัติภายนอก ได้แก่ ความสง่างาม วาจาสุภาพ มารยาท น่าเลื่อมใส ความเป็นผู้มีสมบัติผู้ดี มีธรรม 4 ประการคือ รูปปมาณิก ธัมมปมาณิก และสุวิชา-
จรณะสัมปันนะ อธิบายได้ดังนี้

2) **ความสง่างามของรูป** เรียกว่า **รูปปมาณิก** คือ ถึงพร้อมด้วยความงดงามด้วยรูปร่างหน้าตา กิริยามารยาท ผิวพรรณสะอาดผ่องใส มีระเบียบวินัยทางร่างกายที่ดีอารมณ์เบิกบานแจ่มใสใครได้พบเห็นก็จะเป็นมงคลทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

3) **ความงามของเสียงหรืองามเสียง** เรียกว่า **“โฆสัปปมาณิก”** มีความงดงามในการพูดในคำพูด การบอกกล่าวด้วยน้ำเสียงที่ดีประเสริฐดุจ “เสียงพรหม” 8 ลักษณะ คือ

(1) วิธสัทโธ (ไพเราะ)	(2) วิญญูโย (ชัดเจน)
(3) มัญญุ (นุ่มนวล)	(4) สวณีย (ชวนฟัง)
(5) พินทุ (กลมกล่อม)	(6) อวิสารี (ไม่แตกพร่า)
(7) คัมภีโร (ลึกซึ้ง)	(8) นีนนาที (ก้องกังวาน)

ผู้สอนต้องบริหารวาจา ให้มีความงามทั้ง 8 อย่าง ต้องรู้จักแต่งเสียง ให้สวยงามเหมาะสมกับความเป็นครูไม่ประกอบ “วจีทุจริต” นั่นเอง

4) **ความสง่างามในความรู้และสติปัญญา** เรียกว่า **“ธัมมปมาณิก”** บุคลิกภาพทางสติปัญญาเป็นเรื่องของเขารับปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจาบรรพบุรุษ โดยกระบวนการทางพันธุกรรม ครูจึงต้องพัฒนาตัวเองให้มีความสามารถ เฉลียวฉลาดเป็นนักปราชญ์ เปี่ยมด้วยสติปัญญา มีบุคลิกภาพทางสติปัญญาที่ดี ประกอบด้วย “สัปปริสธรรม ๗” คือธรรมของคนดี ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติเชิงคนดี คือ ธัมมัญญูตา (รู้เหตุ), อตถัญญูตา (รู้ผล), อตตัญญูตา (รู้ตน), มัตตัญญูตา (รู้ประมาณ), กาลัญญูตา (รู้กาล), ปุคคลัญญูตา (รู้คน) และปริสัญญูตา (รู้ชุมชน)

5) **ความประพฤติดี** หรือ ตามหลักธรรมของการเป็นครูดี ของวัฒนธรรมไทยที่ถือว่าครูที่ดีจะต้องมีหลักธรรม 3 สุ สุวิชาโน คือ เป็นผู้มีความรู้ดี สุสาสนโน คือ เป็นผู้สอนดี รู้จักชี้แจง ชักจูงปลุกใจ ให้เกิดความเพลิดเพลินในการเรียนและ สุปฏิปันโน คือ เป็นผู้มีคุณประพฤติปฏิบัติตนดี เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลอื่น อันได้แก่ การเป็นผู้มีความประพฤติปฏิบัติดีเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป เพราะการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ศิษย์ก็เป็นการสอนอีกวิธีหนึ่ง ซึ่งจะเกิดสัมฤทธิ์ผลแก่ผู้เรียนและดีกว่าการสอนด้วยการแนะนำ ซึ่งตรงกับหลักกัลยาณมิตรธรรม ๗ ประการ ดังกล่าวแล้ว ซึ่งเป็นการปฏิบัติให้เป็นแบบอย่างที่ดีที่สามารถที่จะนำไปปฏิบัติเป็นแบบอย่างได้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน

3. คุณธรรม

คุณสมบัติภายในมี 3 ประการ คือ ปัญญาคุณ วิสุทธิคุณ และกรุณาคุณ

1) พระปัญญาคุณ ขอยกมาแสดง 2 อย่าง คือ ทศพลญาณ และปฏิสัมภิทา

(1) ทศพลญาณ

1.1 ฐานฐานญาณ ปรีชาหยั่งรู้ฐานะ และ อฐานะ คือหยั่งรู้กฎธรรมชาติที่เกี่ยวกับขอบเขต และขีดขั้นของสิ่งทั้งหลายว่าอะไรเป็นไปได้ และอะไรเป็นไปได้แค่ไหนเพียงไร โดยเฉพาะในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล และกฎเกณฑ์ทางจริยธรรมที่เกี่ยวกับสมรรถวิสัยของบุคคลซึ่งจะได้รับผลกระทบที่ดีและชั่วต่างๆ กัน

1.2 กรรมวิปากญาณ ปรีชาหยั่งรู้ผลของกรรม สามารถกำหนดแยกการให้ผลอย่างสลับซับซ้อนระหว่างกรรมดีกับกรรมชั่วที่สัมพันธ์กับปัจจัยแวดล้อมต่างๆ มองเห็นรายละเอียด และความสัมพันธ์ภายในกระบวนการการก่อผลของกรรมอย่างชัดเจน

1.3 สัพพัตถคามินีปฏิปทาญาณ ปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่คติทั้งปวง (คือ สู่สุคติทุคติหรือพ้นจากคติ) หรือปรีชาหยั่งรู้ข้อปฏิบัติที่จะนำไปสู่สรรพประโยชน์ทั้งปวง (จะเป็น ทิฐฐัมมิกัตถะ หรือสัมปรายิกัตถะ หรือปรมัตถะก็ตาม) รู้ว่าเมื่อต้องการเข้าสู่จุดหมายใด จะต้องทำอะไบบ้าง มีรายละเอียดวิธีปฏิบัติอย่างไร

1.4 นานาธาตุญาณ ปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ เป็น อเนก รู้สภาวะของธรรมชาติทั้งฝ่ายอุปาตินนสังขาร และอนุปาตินนสังขาร เช่นเรื่องชีวิต ก็ทราบองค์ประกอบต่างๆ สภาวะขององค์ประกอบเหล่านั้น พร้อมทั้งหน้าที่ของมันเช่นการปฏิบัติหน้าที่ของขันธ อายตนะและธาตุต่างๆ ในกระบวนการรับรู้เป็นต้น

1.5 นานาธิมุตติกญาณ ปรีชาหยั่งรู้ธมฺมิตี (คือรู้ธมฺมิตีความโน้มเอียง แนว ความสนใจ ฯลฯ) ของสัตว์ทั้งหลายที่เป็นไปต่างๆ กัน

1.6 อินทริยปโรปริยัตตญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความยิ่งและความหย่อนแห่งอินทริยขอ สัตว์ทั้งหลาย รู้ว่าสัตว์นั้นๆ มีแนวความคิด ความรู้ ความเข้าใจ แคไหนเพียงใด มีกิเลสมากกิเลสน้อย มีอินทริยอ่อนหรือแก่กล้าสอนง่ายหรือสอนยากมีความพร้อมที่จะเข้าสู่การตรัสรู้หรือไม่

1.7 ฆานาทีสังกิเลสาทีญาณ ปรีชาหยั่งรู้เหตุที่จะทำให้ฆานวิโมกข์ และสมาบัติ เสื่อมหรือเจริญ คล่องแคล่วจัดเจนหรือกำหนดยิ่งขึ้นไป

1.8 ปุพเพนิวาสานุสสติ ปรีชาหยั่งรู้ระลึกชาติภพในหนหลังได้

1.9 จตุปปาตญาณ ปรีชาหยั่งรู้จุดและอุบัติทั้งหลายอันเป็นไปตามกรรม

1.10 อาสวักขยญาณ ปรีชาหยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย

(2) ปฏิสัมภิทา คือ ปัญญาแตกฉานในด้านต่างๆ

2.1 อรรถปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในความหมายของถ้อยคำหรือข้อธรรม ต่างๆ สามารถอธิบายแยกแยะออกไปโดยพิสดาร แม้ได้เห็นเหตุใดๆ ก็สามารถคิดเชื่อมโยงแยกแยะ กระจายความคิดออกไปล่วงรู้ถึงผลต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นได้ แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในอรรถ

2.2 ธรรมปฏิสัมภิทา ความเข้าใจแจ่มแจ้งในถ้อยคำหรือข้อธรรมต่างๆ สามารถจับใจความคำอธิบายโดยพิสดาร มาตั้งเป็นกระทู้หรือหัวข้อได้ เมื่อมองเห็นผลต่างๆ ที่ปรากฏขึ้นก็สามารถสืบสาวกลับไปหาสาเหตุได้แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในธรรม

2.3 นิรุติปฏิสัมภิทา ความรู้แตกฉานในภาษา รู้ภาษาต่างๆ และรู้จักใช้ถ้อยคำชี้แจงแสดงอรรถและธรรม ให้คนอื่นเข้าใจและเห็นตามได้ แปลสั้นๆ ว่าปัญญาแตกฉานในนิรุกติ

2.4 ปฏิภาณปฏิสัมภิทา ความมีไหวพริบ สามารถเข้าใจคิดเหตุผลได้เหมาะสมทันการ และมีความรู้ความเข้าใจชัดในความรู้ต่างๆ ว่ามีแหล่งที่มา มีประโยชน์อย่างไร สามารถเชื่อมโยงความรู้ทั้งหลายเข้าด้วยกันสร้างความคิดและเหตุผลขึ้นใหม่ได้ แปลสั้นๆ ว่า ปัญญาแตกฉานในปฏิภาณ

2) วิสุทธิคุณ คือความบริสุทธิ์ เป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเลื่อมใสและนับถือ ความบริสุทธิ์นี้มองได้จากลักษณะดังนี้

1. เป็นผู้หลุดพ้นจากอาสวะกิเลสทั้งปวง ไม่กระทำความชั่วทั้งกาย วาจา และใจ ไม่มีเหตุใดที่จะยกขึ้นตำหนิได้

2. ทำได้อย่างที่สอง สอนเขาอย่างไร ก็ต้องปฏิบัติอย่างนั้นด้วย ทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นในคุณค่าของคำสอน

3. มีความบริสุทธิ์ใจในการสอน สอนโดยมุ่งหวังประโยชน์ของผู้เรียนอย่างเดียวไม่มีการเคลือบแฝงด้วยความหวังผลประโยชน์ส่วนตน หรืออามิสตอบแทนใดๆ

3) กรุณาคุณ สั่งสอน ช่วยเหลือโดยไม่เห็นแก่เหน็ดเหนื่อย ทั้งที่เป็นกลุ่มและรายบุคคล ไม่คิดเบียดเบียนตนเอง ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่เบียดเบียนทั้งสองฝ่าย คิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ตน สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย และสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกทั้งปวง (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2555: 46)

บทสรุป

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนเวไนยสัตว์ทั้งกษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ ศูทร ตลอดจนพวกนอกรวรรณะให้ตรัสรู้ธรรมตามพระองค์ และเข้ามาขออุปสมบทเป็นพุทธสาวกมากมาย บางพวกก็ประกาศตนเป็นพุทธมามกะขอถึงพระรัตนตรียว่าเป็นที่พึ่งกันจำนวนมาก พุทธวิธีการสอนของพระองค์มีหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อให้เหมาะสมกับฐานะและอุปนิสัยของแต่ละบุคคล จึงทำให้ผู้ฟังมีความรู้ความเข้าใจและตรัสรู้ตามได้โดยง่าย พระพุทธเจ้าทรงมีวิธีสอนโดยเริ่มต้นที่น่าสนใจมาก โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื่อธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเข้าเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาู้เข้าใจดี หรือสนใจอยู่ วิธีการตอบปัญหา การสนทนา การชี้แนะ การสร้างแรงจูงใจ การสร้างกำลังใจ และการอบรมสั่งสอนของพระพุทธเจ้ามีหลาย

แบบอย่าง เช่น แบบสากัจฉา หรือแบบสนทนา ทรงใช้กับผู้ที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธา ยังไม่รู้ไม่เข้าใจ หลักธรรมแบบบรรยาย ทรงใช้แสดงธรรมประจำวัน ที่มีผู้ฟังเป็นจำนวนมากซึ่งเป็นผู้มีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจเลื่อมใสศรัทธาอยู่แล้ว และทุกคนจะรู้สึกว่พระพุทธองค์ตรัสกับตนโดยเฉพาะซึ่งเป็นการความมหัสจรรย์อย่างหนึ่งของพระพุทธเจ้า แบบตอบปัญหา มีทั้งผู้สงสัยในข้อธรรม ถามเพราะต้องการรู้คำสอน ถามเพื่อเทียบกับคำสอนในลัทธิของตน ผู้ที่จะมาลองภูมิมาข่มมาปราบให้จนหรือให้ได้รับความอับอาย ในการตอบพระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาตุลัักษณะของปัญหา และใช้วิธีตอบให้เหมาะสมกัน พร้อมทั้งให้คำนึงถึงเหตุแห่งปัญหาด้วยแบบวางกฎข้อบังคับ เมื่อมีเหตุภิกษุกระทำความผิด จะมีผู้นำความกราบทูลพระพุทธเจ้า พระองค์จะเรียกประชุมสงฆ์ ตรัสสอบสวนหาความจริง พร้อมทั้งตำหนิโทษในการทำผิดและประโยชน์ในการทำใหถูกต้อง และทรงแสดงธรรมกถาที่สมควรเหมาะสมกับเรื่องนั้น แล้วทรงบัญญัติสิกขาบท ตรัสให้สงฆ์ทราบถึงวัตถุประสงค์ โดยความเห็นพร้อมกันของสงฆ์ ในท่ามกลางสงฆ์ และโดยรับทราบร่วมกันของสงฆ์

บรรณานุกรม

- กองวิชาการ มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย. (2550). *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมกาย แคลิฟอร์เนีย.
- แก้ว ชิตตะชบ. (2553). *ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2555). *พุทธวิธีการสอน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนัชกร กิรติเสถียร. (2550). *ศึกษาการใช้วาทะสร้างสรรค์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ประเวศ วสี. (2543). “ปฐมกถา”. ใน *ปฏิรูปการเรียนรู้ ผู้เรียนสำคัญที่สุด*. รวบรวมและจัดพิมพ์โดยคณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- พระครูพิพิธธรรมมาภรณ์ (บุญแทน ศรีทอง). (2556). *การประยุกต์ใช้พุทธวิธีทางการสอนของพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน จังหวัดพิจิตร*. พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2546). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2549). *พุทธวิธีในการสอน*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2542). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2544). *ประมวลบทความการปฏิรูปการศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.

การสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา

Building Mental Strength According to Buddhism Principles

กนกวรรณ ขวัญอ่อน¹
Kanokwan Khwan-on

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของบทความทางวิชาการนี้เพื่อนำเสนอการสร้าง ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา เนื่องจากคนไทยกำลังประสบปัญหาที่ก่อให้เกิดความเครียด อันมีผลเสียต่อภาวะซึมเศร้า ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดอาการป่วยทางจิตเวช ทำร้ายตนเอง หรือถึงขั้นฆ่าตัวตายตามที่เป็นข่าวในปัจจุบัน โดยมีสาเหตุมาจากปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมถึงปัญหาครอบครัว หากคนไทยซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธหันหน้าเข้าหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจด้วยการยึดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา คือหลักธรรมอริยสัจ 4 ประกอบด้วย ความทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) การดับทุกข์ (นิโรธ) และแนวทางการดับทุกข์ (มรรค) ก็สามารถช่วยให้จิตใจเกิดความเข้มแข็งสามารถยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ทำให้บุคคลนั้นมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่สามารถเผชิญกับวิกฤตหรือปัญหาที่ผ่านเข้ามาได้ด้วยใจที่เป็นสุข

คำสำคัญ: หลักพระพุทธศาสนา, ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ

Abstract

The purpose of this academic article is to present the mental strength building in accordance with the principles of Buddhism, as Thai people are experiencing problems that cause stress and noise to depression which may result in illness. Psychiatric, self-harm or suicide as reported in the present, is caused by

¹ นิสิตพุทธศาสนตรุณบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา รุ่นที่ 3 ภาควิชาจิตวิทยา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

problems such as economic problems, social and environmental issues, including family problems. If Thai people, most of whom are Buddhists, turn to the spiritual anchor by adhering to the Buddhist teachings, namely the Four Noble Truths, consisting of suffering (Dukkha), causes of dukkha (Samudaya), cessation of dukkha (Nirodha), the path leading to cessation of dukkha (Marga), can help to strengthen the mind, accepting the truth that has happened in life, making that person strong from the psychological crisis or problem that comes to mind with happiness.

Keyword: Buddhism Principles, Mental Strength

บทนำ

กรมสุขภาพจิต พบว่าปัญหาสุขภาพจิตที่กำลังคุกคามคนไทยในปัจจุบัน อันดับแรก คือ ความเครียด รองลงมา คือ ซึมเศร้า ซึ่งสาเหตุของปัญหามักจะเกี่ยวข้องกับการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก เช่น บิดามารดา สามี ภรรยา และบุตร การคร่ำครวญถึงการตัดสินใจที่ผิดพลาดของตนเอง ทำให้โทษชีวิตครอบครัพล้มเหลวและเสียหายจากการตัดสินใจของตนเอง การสูญเสียทรัพย์สินเงินทองจำนวนมาก ปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจที่ตกต่ำ ปัญหาการดำเนินชีวิตเร่งด่วน ปัญหาความสัมพันธ์ในครอบครัว อย่างไรก็ตาม ปัจจัยภายในที่เป็นสาเหตุที่แท้จริงคือ ความเข้มแข็งของจิตใจ ในการรับมือกับปัญหาจากสาเหตุดังกล่าว หากไม่สามารถรับมือกับปัญหา ทำให้เกิดความเสียใจอย่างรุนแรง จนอาจมีอาการซึมเศร้า นอนไม่หลับ หดหู่ใจ หงุดหงิด โกรธง่ายกว่าธรรมดา รู้สึกท้อแท้และเบื่อชีวิต ซึ่งปัญหาเหล่านี้ถือว่าเป็นเหตุการณ์ในชีวิตที่อาจก่อให้เกิดความเครียดจนถึงความเครียดที่รุนแรง คิดทำร้ายตนเองหรือเกิดบาดแผลทางใจที่เรื้อรัง ทำให้อารมณ์และบุคลิกภาพผิดปกติ จนอาจถึงขั้นป่วยทางจิตเวชได้ (กรมสุขภาพจิต, 2552)

สำหรับคนไทยซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ หากเลือกที่จะหันหน้าเข้าหาสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจด้วยการยึดหลักคำสอนทางศาสนา เพื่อช่วยทำให้จิตใจเกิดความเข้มแข็งสามารถยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ก็ย่อมทำให้บุคคลนั้นมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่สามารถเผชิญกับวิกฤตหรือปัญหาที่ผ่านเข้ามาได้ เนื่องจากหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา มีคำสอนเรื่องหลักอริยสัจ 4 ที่มุ่งเน้นกระบวนการทำงานของจิตใจและได้สรุปอาการที่เกิดจากการเสียสมดุลของจิตใจต่างๆ เช่น วิตก กังวล เศร้าโศก เสียใจ อันเป็นอาการที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติกับคนทุกคนรวมเรียกว่า “ความทุกข์” พุทธศาสนาได้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับความทุกข์และการปฏิบัติเพื่อความไม่ทุกข์ หลักธรรมในพระพุทธศาสนามุ่งการสร้างใจที่เข้าถึงต่อโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามหลักความเป็นจริง มุ่งสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความทุกข์และความดับทุกข์

พร้อมทั้งมองชีวิตว่าเป็นความทุกข์และเต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลง ดังที่พระองค์ตรัสว่า “สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์” โดยพระพุทธองค์ทรงจำแนกความทุกข์โดยละเอียดถึง 12 ประการ คือ ความเกิดความแก่ ความตาย ความเศร้าโศก ความคร่ำครวญ ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้น การประสบกับคนหรือสิ่งที่ไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งซึ่งเป็นที่รัก การไม่ได้สิ่งที่ปรารถนา และขันธห้าซึ่งเป็นที่ตั้งอุปทาน นอกจากนั้นพระองค์ยังตรัสอธิบายเกี่ยวกับสาเหตุของการเกิดความทุกข์คือ ตัณหา และอธิบายกระบวนการเกิดขึ้นของความทุกข์โดยละเอียดตามหลักปฏิจ-สมุพบาท คือ การสัมพันธ์สืบทอดกันแห่งเหตุปัจจัย เริ่มตั้งแต่วิชชาตลอดจนทรงสอนถึงเหตุแห่งทุกข์ ทางดับทุกข์ และกระบวนการไปสู่ความดับทุกข์คือ การพัฒนาตนเองตามหลักมรรคมีองค์ 8 ซึ่งพัฒนามนุษย์ขึ้นไปจนมีความพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่อาจเข้ามาในชีวิต ไม่เพียงแต่สามารถแก้ปัญหาให้กับผู้ที่เผชิญวิกฤตในชีวิตเท่านั้น พระพุทธศาสนายังเป็นศาสนาทำหน้าที่พัฒนา มนุษย์จนพร้อมที่จะเผชิญกับความทุกข์ที่กำลังจะเข้ามาถึง ตลอดจนถึงเตรียมความพร้อมของจิตใจในการเผชิญกับความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

ดังนั้น การที่บุคคลมีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจและประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนาจึงช่วยให้จิตใจเกิดความเข้มแข็งสามารถยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ว่าทุกสิ่งเป็นเรื่องธรรมดา ทุกอย่างเป็นไตรลักษณ์มีเกิดขึ้น ตั้งอยู่และดับไป นอกจากนี้แนวคิดการสร้าง ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในคำสอนของพระพุทธเจ้า คือ แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และวิถีไปสู่ความดับทุกข์ ที่เรียกว่า “อริยสัจ 4” หากเข้าใจถึงหลักอริยสัจ 4 ก็ย่อมทำให้บุคคลนั้นมีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่สามารถเผชิญกับวิกฤตหรือปัญหาที่ผ่านเข้ามาได้

ความหมายของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา

การสร้าง ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการรักษา สมดุลของจิตใจไว้ได้เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตในชีวิตหรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด ทำให้ มองเห็นว่า สาระสำคัญของแนวคิดการสร้าง ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจมีปรากฏในคำสอน ของพระพุทธเจ้า คือ แนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์ สาเหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และแนวทางการ ดับทุกข์ ที่เรียกว่า “อริยสัจ 4”

โดยทั่วไป บุคคลใดเมื่อต้องเผชิญวิกฤตในชีวิตหรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดย่อม ส่งผลต่อจิตใจ ทำให้เสียความสมดุล อาจเกิดอารมณ์เชิงลบด้านต่างๆ เช่น เกิดความเศร้าโศก เสียใจ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงกับคำว่า “ทุกข์” ในพระพุทธศาสนา ดังนั้น บุคคลที่มีความ เข้มแข็งทางด้านจิตใจสูง จะไม่จมอยู่กับความทุกข์มากนักเมื่อต้องเผชิญวิกฤตในชีวิตหรือเหตุการณ์ ที่ก่อให้เกิดความเครียด แต่สามารถฟื้นฟูสภาพจิตใจให้กลับสู่สภาพที่สมดุลหรือองกามขึ้นกว่า เมื่อก่อนเผชิญวิกฤต ซึ่งก็ตรงกับคำว่า “ดับทุกข์” ในพระพุทธศาสนา และแนวคิดการสร้าง ความ

เข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา จึงเป็นการอธิบายกระบวนการที่จะทำให้นักคนไม่เกิดความทุกข์หรือเกิดความทุกข์น้อยที่สุดเมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตในชีวิตหรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด

หลักอริยสัจ 4 (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2548) หมายถึง ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ หลักคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 เป็นคำสอนที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งของพระพุทธศาสนา ความจริงอันประเสริฐ 4 ประการ ได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค มีรายละเอียดดังนี้

1. ทุกข์ คือ ความจริงว่าด้วยทุกข์ สภาพที่ทนได้ยาก การประจวบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก การพลัดพรากจากสิ่งทีรัก ความปรารถนาไม่สมหวัง คนทุกคนต่างก็เคยพบกับความทุกข์ หรือประสบปัญหาบางอย่างมาแล้วทั้งนั้น เช่น นักเรียนที่สอบตกก็เป็นทุกข์ คนที่สูญเสียคนที่รักก็เป็นทุกข์ คนรวยที่หาเงินได้ยังไม่มากพอตามที่ตนต้องการก็เป็นทุกข์ คนจนก็เป็นทุกข์ เพราะไม่มีสิ่งที่ตนต้องการ ซึ่งความทุกข์และปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นอาจมีได้ทุกขณะ ความจริงก็คือว่าความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นนั้นเราจะต้องไม่ประมาท และพร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาทุกเรื่อง หน้าที่ต้องทำในทุกข์ คือ การกำหนดรู้ในทุกข์ หรือปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

2. สมุทัย คือ ความจริงว่าด้วยเหตุเกิดแห่งทุกข์ ความทุกข์หรือปัญหาที่เกิดขึ้นกับคนนั้น ย่อมเกิดจากสาเหตุบางอย่าง มิใช่เกิดขึ้นลอยๆ ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เพราะสิ่งนี้เกิด สิ่งนั้นจึงเกิด” เช่น นักเรียนที่สอบตกอาจเป็นเพราะเกียจคร้านในการอ่านหนังสือ คนรวยที่หาเงินได้ยังไม่มากพอตามที่ตนต้องการอาจเป็นเพราะมีความโลภจนเกินไป เป็นต้น ซึ่งสาเหตุของความทุกข์นั้น คือความอยากที่เกินพอดี ซึ่งเรียกว่า ตัณหา หน้าที่ต้องทำในสมุทัย คือ เหตุแห่งทุกข์นั้น เป็นสิ่งที่ควรละ

3. นิโรธ คือ ความจริงว่าด้วยความดับทุกข์ กล่าวคือ ความทุกข์นั้นเมื่อเกิดได้ก็ดับได้ เมื่อความทุกข์เกิดจากสาเหตุ ถ้าเราดับสาเหตุนั้นเสีย ความทุกข์นั้นก็ย่อมดับไปด้วย ดังพุทธดำรัสว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนั้นก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นก็ดับ” ความทุกข์หรือปัญหาของคนเรานั้น เมื่อเกิดแล้วก็จะไม่คงอยู่อย่างนั้นเป็นนิรันดร์ แต่อยู่ในวิสัย ที่เราสามารถจะแก้ไขได้ไม่ช้าก็เร็ว ไม่มากนักน้อย และอยู่ที่ว่ามีความตั้งใจจริงที่จะแก้ไขหรือไม่ หน้าที่ต้องทำในนิโรธ (ความดับทุกข์) คือ เป็นสิ่งที่ควรทำให้แจ้ง หรือทำให้เกิดมีขึ้น

4. มรรค คือ ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ หรือหมดปัญหาต่างๆ โดยสิ้นเชิง มีองค์ประกอบ 8 ประการ ได้แก่ (1) สัมมาทิฐิ คือ เห็นชอบ เห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง (2) สัมมาสังกัปปะ คือ ดำริชอบ ไม่ลุ่มหลง มัวเมาด้วยความสุขทางกาย ไม่พยายาและไม่คิดทำร้ายผู้อื่น (3) สัมมาวาจา คือ เจรจาชอบ การไม่พูดเท็จ ไม่พูดส่อเสียด ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดเพ้อเจ้อ (4) สัมมาภังคะ คือ กระทำชอบ ไม่ทำลายชีวิต ไม่ลักขโมย ไม่ประพฤติดินทางกาม (5) สัมมาอาชีวะ คือ เลี้ยงชีพชอบ การทำมาหากินด้วยอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกง ไม่หลอกลวง ไม่ทำกิจการ

ในสิ่งที่เป็นผลร้ายต่อคนทั่วไป (6) สัมมาวายามะ คือ พยายามชอบ ความพยายามที่จะป้องกันมิให้ความชั่วเกิดขึ้น ความพยายามที่จะกำจัดความชั่วที่เกิดขึ้นแล้วให้หมดไป ความพยายามที่จะสร้างความดีที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น และความพยายามที่จะรักษาความดีที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่ตลอดไป (7) สัมมาสติ คือ ระลึกชอบ ความหลงไม่ลืม รู้ตัวอยู่เสมอว่ากำลังเห็นสิ่งต่างๆ ตามที่เป็นจริง (8) สัมมาสมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นชอบ การที่สามารถตั้งจิตให้จดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้นาน ดังนั้นหน้าที่ต้องทำในมรรค หรือข้อปฏิบัติในการดับทุกข์ คือต้องปฏิบัติหรือการเจริญให้มาก

ซึ่งในบริบทของการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในยุคปัจจุบัน ทำให้เข้าใจถึงลักษณะของวิกฤตทางใจหรือเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดความเครียดที่เกิดขึ้นซึ่งตรงกับคำว่า “ทุกข์” ในอริยสัจ 4 และกระบวนการที่ก่อให้เกิดวิกฤตทางใจหรือเหตุการณ์ที่อาจก่อให้เกิดความเครียดนั้น ตรงกับคำว่า “สมุทัย” ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ใจเกิดทุกข์ และภาวะของการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจคือภาวะจิตใจที่สามารถกลับคืนสู่ภาวะปกติ สอดคล้องกับคำว่า “นิโรธ” ส่วน “มรรค” ในฐานะองค์ประกอบที่นำไปสู่ความเป็นผู้มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ หลักธรรมอริยสัจ 4 นี้จึงเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบที่ทำให้บุคคลสามารถเผชิญกับวิกฤตในชีวิตและผ่านพ้นไปได้ด้วยใจที่สมดุล

ลักษณะของวิกฤตในทัศนะทางพระพุทธศาสนา

โดยทั่วไปบุคคลเมื่อต้องเผชิญวิกฤติภายนอกที่เข้ามากระทบจะเกิดความบีบคั้นทางจิตใจในลักษณะต่างๆ เช่น ความเศร้าโศก เสียใจ เป็นต้น ซึ่งตรงกับคำว่า “ทุกข์” ในพระพุทธศาสนา โดยพระพุทธศาสนาอธิบายลักษณะของความทุกข์ว่า “แม้ความเกิดก็เป็นทุกข์ แม้ความแก่ก็เป็นทุกข์ แม้ความเจ็บก็เป็นทุกข์ แม้ความตายก็เป็นทุกข์ ความประสบสิ่งอันไม่เป็นที่รักก็เป็นทุกข์ ความพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักก็เป็นทุกข์ บรรณาสังขารได้สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์” (ส.ม. (ไทย) 19/1081/593.) เมื่อพิจารณาวิกฤตที่เกิดขึ้นกับมนุษย์มักตกอยู่ใน 3 กลุ่ม คือ

- ความประจวบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก ก็เป็นทุกข์
- ความพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ก็เป็นทุกข์
- บรรณาสังขารได้สิ่งนั้น ก็เป็นทุกข์

ความทุกข์เหล่านี้ในพระพุทธศาสนาเรียกว่าเป็นอุปาทานชั้น 3 กล่าวคือเราเกิดความทุกข์เพราะยึดว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะต้องเป็นไปตามที่เราต้องการ เช่น เราจะต้องไม่ป่วย คนที่เรารักจะต้องอยู่กับเราตลอดไป และผู้ที่ไม่สามารถยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ก็มักทำให้เกิดอาการของทุกข์ ได้แก่ ความเศร้าโศก คร่ำครวญ ความคับแค้นใจ เป็นต้น พระพุทธศาสนาได้แยกแยะให้เห็นภาพวิกฤตได้ชัดขึ้นเป็น 2 ระดับ คือ

- (1) วิกฤตทางกาย ได้แก่ เหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทางกายภาพที่เข้ามา

กระทบ เช่น โลกธรรมต่างๆ การพลัดพราก การเป็นโรคร้าย

(2) วิกฤตทางใจ ได้แก่ สภาวะของจิตใจที่ไม่สามารถยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ทำให้เกิดความขัดเคือง โกรธแค้น เศร้าโศก ร้องไห้ พุ่มพ่าย หรือรวมเรียกว่า “ความทุกข์ทางใจ” ผู้ที่เข้าใจความจริงในข้อนี้ จะสามารถจัดการกับจิตใจเมื่อเกิดวิกฤตทางกายไม่ให้เกิดเป็นวิกฤตทางใจที่บั่นทอนจิตใจอันทำให้เกิดความทุกข์ได้ เช่น เราอาจจะสามารถดำรงชีวิตอย่างปราศจากความทุกข์หรือเป็นทุกข์น้อยที่สุด แม้ร่างกายจะเจ็บป่วยเป็นโรคร้าย พิกการ หรือบุคคลอื่นเป็นที่รักต้องจากไป

เมื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติที่ต้องเกิดขึ้นและมนุษย์ไม่สามารถควบคุมในทุกๆ การเปลี่ยนแปลงได้ มนุษย์ทุกคนจึงมีโอกาสที่จะต้องเผชิญกับวิกฤตทางกายซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในทางที่ไม่ตรงกับสิ่งที่ใจปรารถนา พระพุทธองค์ได้ตรัสถึงกิจที่ต้องกระทำต่อทุกข์ ว่า “ทุกข์อริยสัจนี้ ควรกำหนดรู้” (วิม. (ไทย) 4/15/22.) กล่าวคือ โดยทั่วไปเมื่อบุคคลต้องเกิดความทุกข์ในใจมักจะพยายามหาทางจัดการกับความทุกข์ที่เกิดขึ้น แต่เนื่องจากความทุกข์เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและดับไปโดยธรรมชาติ การพยายามเข้าไปจัดการกับความทุกข์เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้เกิดความทุกข์เพิ่มมากขึ้น เราจึงพบว่าคนจำนวนมากที่รู้สึกโกรธหรือผิดหวังกับตนเองเมื่อไม่สามารถระงับความทุกข์ในใจที่เกิดขึ้นได้ ซึ่งเป็นการทวีความทุกข์ให้เพิ่มยิ่งขึ้นแทนที่จะบรรเทาความทุกข์ให้ลดลง จึงเห็นได้ว่า ในทางพระพุทธศาสนาปัจจัยเสี่ยงที่นำพาชีวิตบุคคลไปสู่ผลลัพธ์ที่เป็นลบ ได้แก่ ความอยากที่เกิดจากความไม่รู้และเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง ดังที่ท่านพุทธทาสกล่าวว่า “ต้นเหตุที่เป็นสาเหตุ ให้เกิดทุกข์ เป็นความอยากที่มาจากอวิชชา คือ ความไม่รู้ แล้วมันจะได้ไปเกิดเป็นความยึดมั่น” (พุทธทาสภิกขุ, 2536) พระพุทธเจ้าจึงทรงแนะนำให้กำหนด และทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นในใจแต่ไม่ให้เป็นทุกข์ไปกับวิกฤตที่เกิดขึ้น ด้วยวิธีการนี้จะช่วยลดความกระสับกระส่ายที่เกิดขึ้นทำให้จิตใจสงบและเกิดความรู้ความเข้าใจสภาวะจิตใจของตนเองได้ดียิ่งขึ้น วิธีการนี้จึงทำให้บุคคลนั้นสามารถอยู่กับวิกฤตทางกายที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นได้ด้วยใจที่เป็นสุข

องค์ประกอบของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา

การที่บุคคลเผชิญวิกฤตทางกายแล้วสามารถเปิดใจยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยที่วิกฤตเหล่านั้นไม่สามารถก่อให้เกิดวิกฤตทางใจนั้นไม่ใช่เรื่องง่ายและต้องอาศัยคุณภาพใจซึ่งต้องบ่มเพาะให้เกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงสรุปองค์ประกอบที่เป็นหนทางปฏิบัติไปสู่ความดับทุกข์ไว้ 8 ประการ ที่เรียกว่า อริยมรรคมีองค์ 8 หรือมรรค 8 เป็นหนึ่งในอริยสัจ 4 จึงเรียกอีกอย่างว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 8 ประการ เมื่อปฏิบัติได้ถูกต้องจะสามารถนำไปสู่ความสิ้นทุกข์ได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “อริยมรรค

มืองค์ 8 อันบุคคลเหล่าใดเหล่าหนึ่งปรารถนา (ทำงานให้สำเร็จได้) แล้ว อริยมรรคมืองค์ 8 ที่ให้ถึงความสันทุกข์โดยชอบ ก็ชื่อว่าเป็นอันบุคคลเหล่านั้นปรารถนาแล้ว” (ส.ม. (ไทย) 19/33/32.) มรรคมืองค์ 8 จึงเป็นทางที่มืองค์ประกอบ 8 ประการ ที่จะนำไปสู่ความเป็นผู้มีใจความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่สามารถจัดการกับวิกฤตที่เผชิญได้อย่างประสบความสำเร็จ ช่วยให้การกำจัดความ โลก โกรธ หลง ภายในจิตใจ ให้กุศลต่างๆ เกิดขึ้นจนนำไปสู่ความดับแห่งความทุกข์ในที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่าหนทางทั้ง 8 ประการนี้ เป็นองค์ประกอบของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่ผู้ได้กระทำให้สำเร็จได้ก็จะถึงความสันทุกข์ได้อย่างสิ้นเชิง แม้ในบุคคลที่ยังไม่สามารถทำให้สำเร็จซึ่งองค์มรรคทั้ง 8 ที่จะนำไปสู่ความดับทุกข์โดยสิ้นเชิงให้บริบูรณ์ได้ หากทำความเข้าใจและการนำไปปฏิบัติเพียงส่วนหนึ่งก็จะสามารถช่วยลดความทุกข์เมื่อต้องเผชิญวิกฤตได้

องค์ประกอบของมรรค 8 ประการ ได้แก่ สัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความรู้ในอริยสัจ 4 สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่พยาบาท และการไม่เบียดเบียน สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ พยาบาทย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่า โจรกรรม และการประพฤติดินในกามสัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิถฉาชีพ สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมมัปปธาน 4 คือ ความพยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว สัมมาสติ (การมีสติที่ถูกต้อง) หมายถึง สติปัฏฐาน 4 สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิที่ถูกต้อง) หมายถึง ฌาน 4 องค์ประกอบทั้งหมดจะทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว เปรียบได้เหมือนกับรถยนต์ที่ส่วนประกอบต่างๆ มีหน้าที่ที่ชัดเจนของตนเองแต่ก็ทำงานเชื่อมโยง ส่งเสริมกันเพื่อให้รถเคลื่อนไปสู่จุดหมาย องค์ประกอบของมรรค 8 ประการนี้ จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำเนินชีวิตเพื่อให้จิตใจองงาม และพร้อมเผชิญวิกฤตหรือปัญหาที่ก่อให้เกิดความเครียด องค์ประกอบของมรรคมืองค์ 8 สามารถจัดเป็นหมวดหมู่เพื่อให้เข้าใจชัดเจนยิ่งขึ้นเป็น ศีล สมาธิ ปัญญา (พระพรหม-คุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555) ดังนั้น ความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนาสามารถแบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านความเข้าใจโลก (ปัญญา) ด้านพฤติกรรม (ศีล) และด้านจิตใจ (สมาธิ) โดยมีรายละเอียดดังนี้

● ด้านความเข้าใจโลก (ปัญญา) ปัญญานี้เป็นความเข้าใจต่อโลกและชีวิตที่ถูกต้องตามความเป็นจริงที่จะนำไปสู่คำพูด ความคิดและการกระทำที่ถูกต้อง โดยมีลักษณะของความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและความคิดที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ คือ มีความเข้าใจโลกตามความเป็นจริง และ สัมมาสังกัปปะ คือ มีกระบวนการคิดที่ถูกต้อง จึงเห็นได้ว่าปัญญาเป็นปัจจัยสำคัญให้ที่ทำให้เกิดความเข้าใจและปล่อยวางจากสิ่งที่ยึดไว้ทำให้ พ้นจากความทุกข์ ปัญญาจะส่งผลให้เกิดการคิดที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่การพูดและการกระทำที่ถูกต้อง

● ด้านพฤติกรรม (ศีล) ศีลเปรียบเสมือนกำแพงที่กั้นไม่ให้เกิดการกระทำอันไม่พึงประสงค์อันจะนำมาซึ่งความทุกข์ความเดือดร้อนทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ศีลในมรรคมองค์ 8 จะรวมความถึงทั้งคำพูดและการกระทำ ประกอบด้วย สัมมาวาจา คือ การมีวาจาชอบ สัมมากัมมันตะ คือ การกระทำชอบ สัมมาอาชีวะ คือ การเลี้ยงชีพชอบ องค์มรรคทั้ง 3 ข้อนี้ เป็นแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมที่จะต้องอยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งทางคำพูดและการกระทำ ซึ่งรวมถึงความคิดที่เป็นต้นทางของคำพูดและการกระทำนั้น

● ด้านจิตใจ (สมาธิ) พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับจิตใจมาก ถ้าคนมีจิตใจดีก็จะพูดดีหรือทำดีตามไปด้วยเพราะความดีนั้นเป็นสุขย่อมติดตามเขาไปเหมือนเงาติดตามตัว ดังนั้นจิตใจเป็นอย่างไรก็จะส่งผลออกมาที่คำพูดและการกระทำ ในพระพุทธศาสนาจึงมุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจมากกว่าสิ่งอื่น ด้านจิตใจ (สมาธิ) ประกอบด้วย สัมมาวายามะ คือ ความเพียรพยายาม สัมมาสติ คือ ความระลึกรู้ และ สัมมาสมาธิ คือ จิตตั้งมั่น จิตที่มีสมาธิจึงเป็นจิตชนิดที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง มีความสงบ มีพลัง ไสกระจำง ในขณะเดียวกันก็นุ่มนวลแคล่วคล่องควรแก่การทำงาน ผู้ที่มีจิตเช่นนี้ย่อมมีจิตใจที่ผ่อนคลาย เป็นสุขสงบ สามารถทำกิจการงานต่างๆ ตลอดจนฝ่าฟันปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสอนในพระพุทธศาสนามุ่งเน้นในการสร้างเสริมสติและปัญญาด้วยการฝึกปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เพื่อเตรียมสติปัญญาให้พร้อมรับมือกับวิกฤตที่ชีวิตต้องเผชิญ โดยเฉพาะในโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน เพราะเราทุกคนมีโอกาสที่จะต้องเผชิญกับวิกฤตในอนาคตที่ไม่อาจคาดเดาได้ว่าจะเกิดขึ้นในรูปแบบใด เมื่อใด และร้ายแรงเพียงใด องค์มรรคแต่ละ ข้อจะมีความโดดเด่นในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป ท่านพุทธทาส ให้ความเห็นในการทำงานขององค์มรรคในการเผชิญวิกฤตตามระยะการเกิดแห่งทุกข์โดยแบ่งไว้ 3 ระยะ (พุทธทาสภิกขุ, 2541) คือ

1) ระยะเมื่อทุกข์ยังไม่เกิด เราสามารถป้องกันไม่ให้เกิดขึ้น ด้วยแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องที่เรียกว่ามรรคมองค์ 8 เป็นการดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง

2) ระยะเมื่อทุกข์เริ่มก่อตัว ในระยะนี้จะต้องใช้สติในผัสสะ เนื่องจากความทุกข์จะก่อตัวในขณะที่เกิดผัสสะเสมอ “มีความโง่เมื่อผัสสะ” กล่าวคือเมื่อเกิดผัสสะแล้วมีการปรุงแต่งต่อจะเกิดเป็นตัณหาอุปาทานแล้วย่อมก่อให้เกิดความทุกข์ ดังนั้น เมื่อมีสติคือความระลึกได้ ระลึกถูกต้องตามความเป็นจริง ไม่ให้ตัณหาอุปาทานก่อตัว ก็จะปิดกั้นกระแสไม่ให้ความทุกข์เกิดได้ ความทุกข์ที่เริ่มก่อตัวก็จะสลายตัวไป

3) ระยะเมื่อทุกข์เกิดเต็มที่แล้ว เมื่อความทุกข์เกิดเต็มที่แล้วจะต้องแก้ไขด้วยปัญญาโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญญาในตถตา ปัญญาในอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ปัญญาในอิทัปปัจจยตา เห็นว่ามันเป็นเช่นนั้นเอง เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี ใช้ในการดับทุกข์ที่เหมือนไฟลูกไฟลงอยู่ในใจ

มรรคมองค์ 8 เป็นทางที่ช่วยให้เราดำรงชีวิตได้อย่างถูกต้อง องค์มรรคแต่ละตัวจึงทำ

หน้าที่ของมันร่วมกัน เพื่อให้บุคคลนั้นประสบความสำเร็จจากวิกฤต บุคคลจึงควรพยายามพัฒนาองค์ประกอบทั้ง 8 ให้มีเพิ่มขึ้น ดังที่พระพุทธองค์ตรัสถึงกิจที่มีต่ออริยสัจว่า “ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจนี้ควรให้เจริญ” วงจรแห่งการพัฒนาจะต้องเริ่มต้นก่อนที่จะเผชิญวิกฤต เพื่อให้บุคคลพัฒนาตนเองเพื่อเตรียมพร้อมในการรับมือวิกฤต โดยวิกฤตจะเริ่มเมื่อได้รับรู้วิกฤตผ่านกระบวนการของผัสสะที่จะต้องอาศัยสติเป็นตัวสำคัญในการยับยั้ง กันกระแสไม่ให้ความทุกข์เกิด หากจิตมีสติตามทันกระบวนการรับข้อมูลและปรุงแต่งจะปิดกั้นไม่ให้กระแสของทุกข์เกิดขึ้นได้ แต่หากสติไม่ทันจน ความทุกข์เกิดโพล่งขึ้นแล้ว ก็จะต้องอาศัยปัญญาเพื่อให้เข้าใจสิ่งต่างๆ ตามความเป็นจริง เห็นสิ่งต่างๆ เป็นธรรมดา สามารถละวางความยึดมั่นในใจ จนสามารถปล่อยวางได้ จิตก็จะคลายจากความทุกข์

การสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาองค์ประกอบของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนาข้างต้น ทำให้ทราบว่าองค์ประกอบของความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 นั่นเอง ดังนั้นการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในพระพุทธศาสนา จึงเป็นการสร้างเสริมองค์ประกอบต่างๆ ของมรรคให้เกิดขึ้นในจิตใจ เมื่อพิจารณาพระพุทธพจน์ที่กล่าวถึงบุพนิมิตแห่งอริยมรรคที่ว่า

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทกัลยาณมิตตตา (ความเป็นผู้มีมิตตริ) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อการเกิดขึ้นแห่งอริยมรรคมีองค์ 8 ฉะนั้น

ภิกษุผู้มีกัลยาณมิตต (มิตตริ) พึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก

ภิกษุทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์กำลังจะอุทัย ย่อมมีแสงอรุณขึ้นมาก่อน เป็นบุพนิมิต ฉันทโยนิโสมนสิการสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยการมนสิการโดยแยบคาย) ก็เป็นตัวนำ เป็นบุพนิมิตเพื่อการเกิดขึ้นแห่ง อริยมรรคมีองค์ 8 ฉะนั้น ภิกษุผู้ถึงพร้อมด้วยโยนิโสมนสิการพึงหวังข้อนี้ได้ว่า จักเจริญอริยมรรคมีองค์ 8 ทำอริยมรรคมีองค์ 8 ให้มาก

จากเนื้อหาในพระสูตรข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ปัจจัยสำคัญที่เป็นบุพนิมิตของอริยมรรคคือ “ปรโตโฆสะ” และ “โยนิโสมนสิการ” โดยท่านได้อธิบายว่าปัจจัยทั้ง 2 อย่างนี้ มีความสำคัญคือเป็นปัจจัยให้เกิดสัมมาทิฐิ ตามที่ได้กล่าวแล้วว่าสัมมาทิฐิหรือความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง เป็นองค์มรรคเริ่มต้นที่จะส่งเสริมให้เกิดองค์มรรคข้ออื่นๆ ขึ้น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าการที่บุคคลจะสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจให้เกิดขึ้นได้จะต้องอาศัยองค์ประกอบจากภายนอกคือ การรับฟังจากผู้อื่นร่วมกับการพิจารณาอย่างแยบคายหรืออาจกล่าวได้

ว่าสิ่งแวดล้อม มีผลในการสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ โดยข้อมูลที่คุณได้รับจากสิ่งแวดล้อมภายนอกแล้วนำมาพิจารณาโดยแยกแยะ สามารถนำไปสู่ความเข้าใจโลกและชีวิตที่ถูกต้องได้ ลักษณะของบุพนิมิตแห่งอริยมรรคทั้ง 2 คือ พรโตโฆสะและโยนิโสมนสิการในพระพุทธศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

1) การรู้จักรับฟังผู้อื่น (พรโตโฆสะ)

พรโตโฆสะ หมายถึง เสียงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับ ฟัง คำแนะนำสั่งสอน เล่าเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการ สดับสัทธรรมจากผู้เป็น กัลยาณมิตร เสียงจากบุคคลอื่นจะช่วยกระตุ้นให้เกิดความเห็นที่ถูกต้อง ได้แก่ เสียงกระตุ้นเตือนจากกัลยาณมิตรที่จะช่วยสร้างความศรัทธาและก่อให้เกิดความเข้าใจที่ ถูกต้อง รวมถึงข้อมูลที่ได้รับจากธรรมชาติหรือจากหลากหลายช่องทาง เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ สิ่งของต่างๆ รอบๆ ตัวที่กระตุ้นให้เกิดความคิดต่างๆ ในยุคของข้อมูลข่าวสาร มีข่าวสารที่นำเสนอผ่านสื่อในช่วงต่างๆ จะมีผลต่อความคิดของคนในช่วงนั้น เช่น ในช่วงที่มีการ รณรงค์ให้ทิ้งขยะลงถัง ก็ทำให้คนในสังคมหันมาใส่ใจกับการดูแลเรื่องการทิ้งขยะให้เป็นที่มากขึ้น ข่าวสาร หนังสือที่อ่าน ข้อมูลที่เสพจึงมีผลอย่างมากกับผู้ที่เสพข่าวนั้น นอกจากนี้การได้พบเห็น สิ่งต่างๆ รอบตัว ก็อาจย้อนระลึกถึงความทรงจำต่างๆ ทั้งในแง่ที่ดีและไม่ดี หรือการได้เห็นสิ่งของ บางอย่างอาจเตือนใจให้เรานึกถึงคำสอนของใครบางคนที่สามารถนำมาแก้ ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้ ซึ่งเสียงเหล่านี้จะมีผลต่อบุคคล อย่างไรก็ขึ้นอยู่กับ การพิจารณาข้อมูล เข้าไป เช่น ข่าวการฆ่า ปล้นจี้ อาจทำให้ใครบางคนระมัดระวังมากขึ้นในการเดินทาง แต่ก็อาจทำให้อีกคนเลียนแบบวิธีการ ปล้น จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าเสียงดังกล่าวอาจจะทำให้เกิดกุศลหรืออกุศลก็ได้ขึ้นอยู่กับ การพิจารณา ของบุคคลผู้รับสารนั้น ทางพระพุทธศาสนาจึงมีทัศนะว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญญา คือ การรู้จัก รับฟังผู้อื่น (พรโตโฆสะ) ร่วมกับการรับข้อมูลที่นำมาพิจารณาอย่างแยกแยะ (โยนิโสมนสิการ) ด้วย

บุคคลที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติในการแนะนำ ชี้แจง หรือสั่งสอนให้เกิดความเข้าใจ ที่ถูกต้องเรียกว่า “กัลยาณมิตร” ซึ่งหมายถึงเพื่อนที่ดี หรือมิตรที่มีคุณอันบัณฑิตพึงนับ ลักษณะ ของกัลยาณมิตรที่ดีมี 7 ประการ ประกอบด้วย เป็นที่รักที่พอใจ เป็นที่เคารพ เป็นที่ยกย่อง เป็น นักพูด เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้พูดถ้อยคำลึกซึ้งได้ และไม่ชักนำไปในทางเสียหาย ข้อตัดสิน ว่าบุคคลทำหน้าที่กัลยาณมิตรได้สำเร็จ คือ ทำให้ผู้เสวนาเกิดมี สัมมาทิฐิ กัลยาณมิตรจึงไม่ใช่ เพียงแค่ช่วยสร้างความสบายใจ ให้กำลังใจ แต่จะต้องมีความสามารถในการยกระดับปัญญาของ มิตรให้สูงขึ้น หรือกล่าวได้ว่า มิตรที่ดีไม่ใช่เพียงแค่ปลอบประโลมใจให้คลายจากความ เศร้าเท่านั้น แต่มิตรที่ดีต้องยกระดับจิตใจของมิตรให้เกิดความเข้าใจ โลกและชีวิตเพื่อเปลี่ยน มุมมองโลกอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิต กัลยาณมิตรจึงมิได้มีความสำคัญ เพียง แค่ช่วงจังหวะที่เผชิญวิกฤติเท่านั้น แม้ในช่วงเวลาปกติบุคคลก็ต้องการกัลยาณมิตรในการ

บ่มเพาะความงอกงามในจิตใจเป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตเพื่อให้พัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับวิกฤติที่จะต้องเผชิญตลอดจนถึงเป็นต้นแบบแห่งการดำเนินชีวิตที่งดงามอีกด้วย ดังนั้น จึงพบว่า บุคคลส่วนใหญ่ที่สามารถยกระดับจิตใจตนเองให้เหนือทุกข์ได้นั้นล้วนแวดล้อมด้วยผู้คนที่มีส่วนส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริงอันจะส่งเสริมให้บุคคลนั้นสามารถฝ่าฟันเผชิญวิกฤติได้สำเร็จ

2) การพิจารณาอย่างแยกแยะ (โยนิโสมนสิการ)

การพิจารณาสิ่งที่เข้ามากระทบอย่างแยกแยะ (โยนิโสมนสิการ) ได้แก่ การทำไว้ในใจโดยอุกอุบาย การทำไว้ในใจโดยอุกทาง การนึก การน้อมนึก การผูกใจ การใส่ใจ การทำไว้ในใจ ซึ่งจิตในอนิจจลักษณะ เป็นต้น โยนิโสมนสิการ จึงเป็นกระบวนการพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างถูกวิธีตามความเป็นจริง เพื่อเกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้จนเกิดเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องขึ้นในใจ โดยพิจารณาให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีความเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มพูนความเข้าใจในกฎธรรมชาติที่ว่า ทุกสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา (ไตรลักษณ์) การพิจารณาในลักษณะนี้นอกจากจะช่วยให้เกิดปัญญาแล้ว ยังช่วยลดโลภะ โทสะ โมหะในจิตใจที่เป็นเชื้อของกิเลส อันจะทำให้เกิดความยึดอยากที่นำไปสู่ความทุกข์ได้อีกด้วย

พระพรหมคุณาภรณ์ได้ประมวลวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการหรือการนำเอาโยนิโสมนสิการมาใช้ในทางปฏิบัติทั้งหมด 10 วิธี ดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2550)

1) วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย เป็นการพิจารณาปรากฏการณ์ที่เป็นผลให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริง หรือพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ที่สัมพันธ์ส่งผลสืบทอดกันมา

2) วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ ได้แก่ การคิดแบบจำแนกแยกแยะองค์รวม องค์ประกอบย่อยๆ และจัดหมวดหมู่ขององค์ประกอบย่อย ๆ นั้น

3) วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา คือ มองอย่างรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย ซึ่งจะต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ตามธรรมดาของมันเอง วิธีคิดแบบนี้ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน คือ (1) รู้เท่าทันและยอมรับความจริง (2) การแก้ไขและทำการไปตามเหตุปัจจัยด้วยความสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ รู้เท่าทันและเป็นอิสระ

4) วิธีคิดแบบแก้ปัญห (วิธีคิดแบบอริยสัจ) มีลักษณะทั่วไป 2 ประการ คือ เป็นวิธีคิดตามเหตุและผล เป็นการสืบสาวจากผลไปหาเหตุแล้วแก้ไขที่ต้นเหตุ และเป็นวิธีคิดที่ตรงจุดตรงเรื่อง มุ่งตรงต่อสิ่งที่ต้องทำต้องปฏิบัติเกี่ยวข้องของชีวิต ใช้แก้ปัญห ไม่ฟุ้งซ่านไปในเรื่องที่ฟุ้งเพื่อเพื่อสนอง ตัณหา มานะ ทิฏฐิ

5) วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือการพิจารณาให้เข้าใจหลักการและความมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ผลตรงตามความมุ่งหมายไม่กลายเป็นการกระทำที่

ฉลาดเคลื่อน เลื่อนลอย หรือมมาย

6) วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เน้นการยอมรับความจริงตามที่สิ่งนั้นๆ เป็นอยู่ทุกแง่ ทุกด้าน ทั้งด้านดีและด้านเสีย

7) วิธีคิดแบบคุณค่าแท้และคุณค่าเทียม เป็นการพิจารณาในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับปฏิบัติ ต่อสิ่งทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการบริโภค ใช้สอย ซื้อหา หรือครอบครอง โดยมุ่งให้เข้าใจและเลือก เสพ คุณค่าแท้ที่เป็น ประโยชน์แก่ชีวิตอย่างแท้จริง

8) วิธีคิดแบบปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่รู้จักนำเอาประสบการณ์ที่พบมาคิดให้เดินไปในทางที่ดีงาม และเป็นประโยชน์

9) วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในปัจจุบัน คือ คิดตามหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นการตั้งสติระลึกรู้ เต็มตื่นอยู่กับสิ่งที่ทำ กำลังเกิดขึ้น กำลังเป็นไปอยู่ กำลังรับรู้ หรือกำลังกระทำในปัจจุบัน

10) วิธีคิดแบบวิวิธชาต เป็นการมองและแสดงความจริง โดยแยกแยะออกให้เห็น แต่ละแง่แต่ละด้าน ครบทุกแง่ทุกด้าน ไม่ใช่จับเอาแง่หนึ่งแง่เดียวหรือบางแง่ ขึ้นมาวินิจฉัยตีคลุม ลง โดยถือเอาส่วนเดียวหรือบางส่วน เท่านั้นแล้วตัดสินลงไป

แนวทางการคิดตามหลักพุทธธรรมนั้นแม้จะดูเหมือนว่ามีหลากหลาย แต่ก็มุ่งประเด็น ไปที่การสร้างเสริม ความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง และส่งเสริมให้เกิดกุศลขึ้นในใจ ดังนั้น บุคคลจึงควรเลือกใช้วิธีคิดดังกล่าวข้างต้นให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ ดังกล่าว เช่น ชายคนหนึ่ง เมื่อสูญเสียพ่ออันเป็นที่รักไปด้วยโรคร้าย เขาอาจจะเลือกวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา กล่าวคือ รู้เท่าทันว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นกับทุกคนและยอมรับความจริงว่าแม้ตัวของเขาเอง ก็ต้องตายเช่นกัน เมื่อเขายอมรับความจริงที่เกิดขึ้นจิตใจจะเลิกฟูมฟาย จากนั้นจึงหาวิธีดำรงชีวิตด้วยตนเองต่อไป

กรณีศึกษาของผู้ที่มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจในสมัยพุทธกาล

ในสมัยพุทธกาลได้พบเรื่องราวมากมายที่ทำให้สามารถยืนยันได้ว่า พระพุทธศาสนาได้ ช่วยปลดปล่อยความทุกข์ภายในใจผู้คน เช่น กรณีของนางกิสสาโคตมี ที่ต้องสูญเสียบุตรชายอันเป็นที่รักเมื่ออายุเพียง 3 ขวบเท่านั้น การตายของบุตรจึงทำให้นางตกอยู่ในความทุกข์อย่างหนัก จนไม่อาจทำใจยอมรับได้ ถึงขนาดอุ้มศพลูกไปทุกหนแห่ง กรณีนี้แสดงให้เห็นถึงความเศร้าโศก เสียใจที่รุนแรงและหนักที่สุดในชีวิตของมนุษย์ ที่แม้ในปัจจุบันก็ยังมีผู้ที่ต้องประสบวิฤตและต้อง เผชิญความทุกข์ไม่ต่างกัน หรือกรณีของนางปฐาจาราที่สูญเสียบุคคลในครอบครัวอันเป็นที่รักใน เวลาใกล้เคียงกันถึง 6 คน ทั้งสามี บุตร 2 คน มารดา บิดาและพี่ชาย จนไม่เหลือคนในครอบครัว แม้แต่คนเดียวเป็นที่พึ่งทางใจของเธอ อาการดังกล่าวของเธอมองอาจสามารถวินิจฉัยว่าอยู่ในขั้นรุนแรง ไม่เหลือสติสัมปชัญญะ ซึ่งอาการเหล่านี้คนทั่วไปอาจมองว่า เธอเป็นเพียงหญิงบ้าอย่างขาดความ

เข้าใจ แต่พระพุทธองค์ทรงมองเห็นอาการของนางอย่างเข้าพระทัย และสามารถนำพาทั้งสองกรณีให้สามารถผ่านพ้นวิกฤติชีวิตไปได้ เหล่านี้ล้วนแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับวิธีคิดฟื้นฟูสภาพจิตใจจากการเผชิญวิกฤตอันยิ่งใหญ่ในชีวิตของเธอทั้งสองคน และผลจากการปรับวิธีคิดเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจที่สามารถพัฒนามาจากผู้ที่สูญเสียจากวิกฤติจนเกือบเสียชีวิตไปสู่การเรียนรู้กับปัญหา ด้วยการรับรู้ ยอมรับ และปล่อยวางไปสู่การเจริญงอกงามทางจิตใจในระดับของพระโสดาบันและพระอรหันต์ต่อไป ไม่เพียงแต่สามารถแก้ปัญหาให้กับผู้ที่เผชิญกับปัญหาในชีวิตนั้น พระพุทธศาสนายังทำหน้าที่พัฒนามนุษย์จนพร้อมที่จะอยู่กับปัญหาอยู่กับความทุกข์ที่กำลังจะเข้ามาถึง ตลอดจนถึงเตรียมความพร้อมของจิตใจในการเผชิญกับความทุกข์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษาของพระเจ้าพิมพิสารที่ได้รับฟังอนุพุทธานุภาพจากพระพุทธเจ้าจนบรรลุโสดาบัน เมื่อบรรลุโสดาบันแล้วภายหลังพระองค์ต้องเผชิญวิกฤต เมื่อพระองค์ถูกพระโอรสคือ พระเจ้าอาชาตศัทรุชังคุกให้ทอดพระกระยาหาร และทำการทรมานต่างๆ แต่พระทัยของพระองค์กลับปราศจากความทุกข์สามารถเผชิญปัญหาได้โดยไม่นำความทุกข์มาสู่พระทัย

บทสรุป

การสร้างความเข้มแข็งทางด้านจิตใจ หมายถึง ความสามารถของบุคคลในการรักษาสมดุลของจิตใจไว้ได้เมื่อต้องเผชิญกับวิกฤตในชีวิตหรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียด โดยแนวคิดการสร้างเสริมความเข้มแข็งทางด้านจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนานั้นคือ หลักธรรมอริยสัจ 4 ซึ่งประกอบด้วย ความทุกข์ (ทุกข์) สาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) การดับทุกข์ (นิโรธ) และแนวทางการดับทุกข์ (มรรค) โดยทั่วไปเมื่อบุคคลต้องเผชิญวิกฤตในชีวิตหรือเหตุการณ์ที่ก่อให้เกิดความเครียดย่อมส่งผลต่อจิตใจ ทำให้เสียความสมดุล อาจเกิดอารมณ์เชิงลบด้านต่างๆ กับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ซึ่งตรงกับคำว่า “ทุกข์” แต่บุคคลที่มีความเข้มแข็งทางด้านจิตใจสูงจะไม่จมอยู่กับความทุกข์มากนักแต่สามารถฟื้นฟูสภาพจิตใจให้กลับสู่สภาพที่สมดุลหรืองอกงามได้ ซึ่งก็ตรงกับคำว่า “ดับทุกข์” สำหรับแนวทางในการสร้างเสริมภูมิคุ้มกันเพื่อการเผชิญวิกฤตในพระพุทธศาสนานั้น สามารถแบ่งได้เป็นปัจจัยภายนอกและปัจจัยภายใน ซึ่งปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเลือกอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม เปิดใจรับข้อมูล ที่เป็นประโยชน์แล้วนำมาพิจารณาโดยแยบคาย เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและนำไปสู่คำพูดและการกระทำที่ถูกต้อง และปัจจัยภายใน ได้แก่ การฝึกฝนพัฒนาองค์ประกอบแต่ละข้อในอริยมรรคมีองค์ 8 โดยการฝึกเจริญสติตามรู้ความเป็นไปของกาย เวทนา จิต และธรรมที่เกิดขึ้น ให้เห็นว่าการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสรรพสิ่งเป็นธรรมดา และเมื่อเกิดวิกฤตแล้วสามารถตั้งสติและนำความเข้าใจเหล่านั้น มาจัดการกับสภาวะจิตใจของตนเอง โดยเข้าใจถึงความเป็นธรรมดาของความเปลี่ยนแปลงและละวางจากความยึดมั่นของตนได้ ส่งผลให้บุคคลนั้นสามารถก้าวผ่านวิกฤตที่เผชิญไปได้ด้วยใจที่งดงามเป็นสุข

บรรณานุกรม

- กรมสุขภาพจิต. (2552). *เปลี่ยนร้ายกลายเป็นดี พลังสุขภาพจิต (RQ: Resilience quotient)*.
นนทบุรี: ดีน่าดู.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2548). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*.
พิมพ์ครั้งที่ 13. กรุงเทพฯ: บริษัทเอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2550). *วิธีคิดตามหลักพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- _____. (2555). *พุทธธรรม (ฉบับปรับขยาย)*. พิมพ์ครั้งที่ 32. กรุงเทพฯ: ผลิตัณม์,
- พุทธทาสภิกขุ. (2536). *ไถวัลย์ธรรม*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- _____. (2541). *พุทธธรรมประยุกต์ของท่านพุทธทาสภิกขุ*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ.
- มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย*.
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย.

ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา Buddhist Psychology Counselor

พรณิส สุตโต¹
Pornapis Sudto

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา โดยเนื้อหาประกอบด้วย 1) ความหมายและหน้าที่ของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา 2) คุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา และ 3) หลักธรรมที่เอื้อต่อการเป็นผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ซึ่งผลจากการศึกษานี้จะทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ ในบทบาทและคุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาในการช่วยให้ผู้มาปรึกษาคลายความทุกข์ใจ และเข้าใจความจริงของชีวิตมากขึ้น

คำสำคัญ: คุณลักษณะ, ผู้ให้การปรึกษา, การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา

Abstract

This article aims to present the concept of Buddhist psychology counselors. The content comprises 1) the definition and duty of Buddhist psychology counselors, 2) the crucial characteristics of Buddhist psychology counselors and 3) the Buddha Dhamma that support for being the Buddhist psychology counselors. The results of this study will generate knowledge and understanding of the roles and crucial characteristics of Buddhist psychology counselors in helping counselees to get relieved from sufferings and better understanding of the truth of life.

Keywords: Crucial Characteristics, Counselor, Buddhist Psychology Counseling

¹ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ-ราชวิทยาลัย

บทนำ

ศาสตร์ของการให้การปรึกษาเป็นศาสตร์ที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกมากกว่าสองทศวรรษ ภายใต้การดูแลสนับสนุนของสมาคมจิตวิทยาการปรึกษา (Society of Counseling Psychology) ซึ่งเป็นสาขาที่ 17 (Division 17) ในสมาคมจิตวิทยาอเมริกัน (The American Psychological Association: APA) คำว่า “จิตวิทยาการปรึกษา” หรือ “การให้การปรึกษา” หมายถึง กระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยอาศัยการสื่อสารแบบสองทางระหว่างบุคคล โดยบุคคลหนึ่งมีฐานะเป็น “ผู้ให้การปรึกษา” ทำหน้าที่เอื้ออำนวยให้อีกบุคคลหนึ่ง ซึ่งเป็น “ผู้มาปรึกษา” ได้สำรวจทำความเข้าใจถึงสิ่งที่ปัญหา และสามารถทำให้ผู้มาปรึกษาแสวงหาทางแก้ไขปัญหได้ด้วยตัวเอง โดยวัตถุประสงค์ของการให้การปรึกษาคือ การช่วยเหลือให้ผู้มาปรึกษาสามารถรับผิดชอบตนเอง พึ่งตนเองได้ ซึ่งแสดงถึงความเป็นอิสระ มีความสุขในชีวิต และสามารถใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่ในการแก้ปัญหาของตนเอง (จิน แบรี, 2549) สำหรับในทางพุทธศาสนา แม้ว่าจะไม่มีการบัญญัติศัพท์คำว่าจิตวิทยามาใช้เป็นการเฉพาะเหมือนชาติตะวันตก แต่เมื่อพิจารณาพุทธวิธีในการให้การปรึกษาของพระพุทธองค์ พบว่าท่านทรงเป็นผู้ให้การปรึกษาได้อย่างเป็นเลิศและประสบผลสำเร็จ ซึ่งจากหลักฐานที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบว่า พระพุทธองค์ได้ทรงช่วยเหลือผู้ที่มีปัญหาหรือมีความทุกข์ให้สามารถคลี่คลายปัญหาหรือมีแนวทางในการพ้นทุกข์ได้ด้วยความเข้าใจทุกข์ของตนเอง อีกทั้งสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางการดำเนินชีวิตด้วยตนเอง ดังเรื่องราวของพระนางกสิกาโคตมี พระองคุลิมาล จุนทสูตร และนางวิสาขา ซึ่งในกรณีทั้งหลายดังกล่าว พระพุทธองค์ได้ช่วยเหลือพุทธสาวกที่มีความทุกข์ให้สามารถพ้นจากปัญหาได้ โดยมีอริยสัจ 4 เป็นแผนที่นำทางผู้คนออกจากทุกข์หรือปัญหา (วิชชุดา ฐิติโชติรัตนนา, 2559)

แนวคิดเรื่องการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ผู้ให้การปรึกษานำหลักธรรมและแนวทางวิพุทธมาประยุกต์ใช้ในการให้การปรึกษาเพื่อแก้ปัญหาของผู้ที่มีความทุกข์ใจให้สามารถเข้าใจความจริงของชีวิตตามแนวพุทธธรรมนั้น เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจจากนักจิตวิทยาทั้งตะวันตกและตะวันออกเป็นจำนวนมาก ซึ่งจากการค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา พบว่าผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาเป็นผู้ที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการเอื้อให้ผู้คนออกจากปัญหาหรือทุกข์ โดยมีผลงานวิจัยหลายชิ้นที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของการให้บริการการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาแก่กลุ่มตัวอย่างต่างๆ ได้แก่ ผู้ที่มีความทุกข์ใจ ผู้ที่ผ่านประสบการณ์การพยายามฆ่าตัวตาย ผู้ป่วยโรคทางกายที่มีอาการวิตกกังวลและอาการซึมเศร้า ผู้ป่วยมะเร็ง หรือผู้ป่วยสารเสพติด ดังนั้น บทความนี้จึงได้ทำการค้นคว้าถึงแนวคิดเกี่ยวกับผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ทั้งความหมายและหน้าที่ของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา คุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา และหลักธรรมที่เอื้อต่อการเป็นผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา เพื่อให้เกิด

องค์ความรู้และความเข้าใจถึงการทำงานของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อันจะเป็นประโยชน์ในการเอื้อให้บุคคลหลุดพ้นจากปัญหาได้

ความหมายและหน้าที่ของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา

นักจิตวิทยาการปรึกษาแนวพุทธหรือผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาหมายถึงผู้ที่นำความวุ่นวายทุกข์ใจออกไปจากใจของคน โดยนำหลักธรรมของพุทธศาสนามาใช้เป็นฐานพาคนออกจากทุกข์ไปสู่สุข โดยผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการปรึกษา เพราะหาไม่มีสิ่งอื่นใดจะช่วยให้ผู้ให้การปรึกษาทำงานได้นอกจากตัวผู้ให้การปรึกษาเอง จึงทำให้ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาต้องทำความเข้าใจตนเองตามหลักธรรม และเข้าใจหลักธรรมในตนเอง ซึ่งการที่จะบรรลุถึงตรงนี้ได้ต้องอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้ง อันเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา (โสริช โปธิแก้ว, 2553)

สำหรับหน้าที่หลักของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา คือ ช่วยให้ผู้มาปรึกษาเข้าใจปัญหาภายใน คือ ความทุกข์ใจ สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ ตามความจริงของธรรมชาติและสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ตามทางสายกลาง คือ มรรคมีองค์ 8 (ประทีป พืชมงคล, 2556) หรืออาจกล่าวว่าเป็น “การเอื้อให้บุคคลได้อยู่อย่างกลมกลืนกับชีวิต” ซึ่ง “ชีวิต” ในที่นี้หมายถึงการดำรงอยู่ร่วมกันของทุกสิ่งทุกอย่าง การอาศัยซึ่งกันและกันของสรรพสิ่งอย่างเกี่ยวข้องสัมพันธ์พึ่งพิงซึ่งกันและกัน ดังนั้น ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจึงต้องศึกษา ทดลอง และเข้าใจในโลกและชีวิต ซึ่งต้องใช้ตนเองเป็นสนามในการศึกษาเพื่อให้เกิดประสบการณ์และความเข้าใจในปรากฏการณ์ภายในจิตใจอันนำไปสู่ความเข้าใจผู้อื่น ดังนั้น เครื่องมือที่สำคัญที่สุดของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจึงไม่ได้อยู่ในรูปแบบของเทคนิคใดๆ แต่เป็นสภาวะจิตใจที่สงบ (โสริช โปธิแก้ว, 2553)

คุณลักษณะของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา

คุณลักษณะส่วนตัวที่ดีของผู้ให้การปรึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเทียบเท่ากับทักษะเทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่ผู้ให้การปรึกษาใช้ร่วมกับกระบวนการปรึกษา คุณลักษณะที่ดีที่สามารถสร้างความเชื่อมั่น ความรู้สึกไว้วางใจ เคารพ และอบอุ่นระหว่างผู้ปรึกษากับผู้มาปรึกษาซึ่งสามารถประมวลได้ ดังนี้

สติ

ดลดาว ปุณณานนท์ (2560) ได้นำเสนอความสำคัญและบทบาทสติของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ซึ่งพบว่า ความมีสติจะทำให้ผู้ให้การปรึกษาสามารถนำพาช่วยเหลือผู้มาปรึกษาออกจากความทุกข์ ที่เกิดจากความคิดที่บิดเบือนหลักหนี่ความเป็นจริง มีความกลัวจนปรุงแต่งให้

เกิดความทุกข์ทรมานใจ ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยความมีสติของผู้ให้การปรึกษาจะทำให้เข้าใจ เห็นจริงในความต้องการหลีกเลี่ยงการเผชิญกับความจริง จึงทำให้เห็นรอยแยกของปัญหาที่เกิดขึ้น และรับรู้เข้าใจผู้มาปรึกษาอย่างแท้จริงในสภาวะที่เกิดขึ้น ด้วยภาวะแห่งสติจึงส่งผ่านก่อให้เกิด ความมีสติในผู้มาปรึกษาและเข้าใจเห็นจริงตามความจริงที่เกิดขึ้น จนเกิดทัศนคติใหม่ที่ถูกต้องตาม ความจริงในชีวิต ซึ่งพุทธธรรมเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมากในการปฏิบัติจริยธรรมทุกชั้น การดำเนินชีวิต หรือการประพฤติปฏิบัติโดยมีสติกำกับอยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกว่า “อัปปมาท” หรือ ความไม่ประมาท (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558) โดย สติ มีความหมายถึง การระลึก ได้ การตื่นตัวอยู่ ไม่เผลอ และให้ความสนใจต่อสภาวะปัจจุบันของตนที่เป็นอยู่ขณะนั้น และ ลักษณะการคิดต่างๆ จนทำให้รู้เท่าทันอารมณ์ ความคิด ความรู้สึกของตนอยู่เสมอ ทั้งทางด้าน สภาวะทางร่างกาย และลักษณะความคิดต่างๆ ดังนั้น สติจึงเป็นคุณสมบัติที่จำเป็นอย่างยิ่งของ ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาให้มีความชัดเจนในความคิด ความรู้สึก การรับรู้ปัจจุบันใน แต่ละขณะ ตลอดจนกระบวนการการปรึกษา เพื่อจะทำหน้าที่เป็นผู้เอื้ออำนวยให้ผู้มาปรึกษาได้ ตระหนักรู้ ยอมรับ เข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ทั้งนี้ สติ จะมาพร้อมกับใจของผู้ให้การปรึกษาที่ว่าง เป็นภาวะที่มาร่วมกับความสงบนิ่งแห่งจิต คือ ใส่ใจจดจ่ออยู่กับสิ่งที่อยู่ตรงหน้าตนเองอย่างเต็มที่ ซึ่งภาวะนี้เป็นภาวะที่เอื้อให้ผู้ให้การปรึกษาได้รับรู้ถึงสภาวะต่างๆ ที่เกิดจากอายตนะของตนเอง ได้อย่างเต็มที่ในกระบวนการการปรึกษา ซึ่งงานของผู้ให้การปรึกษาจะไม่ต่างจากการปฏิบัติธรรม จึงมีความสำคัญที่ผู้ให้การปรึกษาจะต้องมีสติกำกับอยู่เสมอในขณะที่ปฏิบัติการปรึกษา นอกจากนั้น การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยานั้น ผู้ให้การปรึกษาไม่เพียงแต่จะต้องมีสติอยู่กับตนเอง แต่ยังต้องมี สติในการรับรู้ผู้มาปรึกษาด้วย ซึ่งการรับรู้ผู้มาปรึกษาอย่างมีสติคือการรับรู้ตามที่ เป็น ซึ่งในเรื่องนี้ เป็นไปตามที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2558) กล่าวว่า “ในชีวิตประจำวัน เราจะต้อง เกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ เมื่อเราเกี่ยวข้องกับเขา ก็พึงเกี่ยวข้องโดยมีสติรู้เขาตามที่เขาเป็นและตามที่ ประจักษ์แก่เราเท่านั้น คือรู้ตรงไปตรงมาแค่ที่รู้เห็นเกี่ยวข้องแค่นั้น...จะได้ไม่คิดปรุงแต่ง วุ่นวายไปเกี่ยวกับคนอื่น ทำให้เกิดระคาย บ้าง โทสะบ้าง เป็นต้น”

กัลยาณมิตร

ปรโตโฆสะที่ดี คือ กัลยาณมิตร เพื่อให้เข้าใจถึงความหมายนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2558) ท่านได้อธิบายว่าปรโตโฆสะ หรือเสียงจากผู้อื่นที่จะให้เกิดสัมมาทิฐิได้ ก็คือเสียง ที่ดีงาม เสียงที่ถูกต้อง เสียงที่บอกกล่าวชี้แจงความจริง มีเหตุผล เป็นประโยชน์ เฉพาะอย่างยิ่งที่ เกิดจากความรักความปรารถนาดี เสียงที่ดีงามถูกต้องเช่นนี้เกิดจากแหล่งที่ดี คือคนดี มีปัญญา คนมีคุณธรรม คนเช่นนี้ไปทำหน้าที่ช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนชักนำสัมมาทิฐิให้แก่ผู้อื่น เรียกว่า เขาทำหน้าที่กัลยาณมิตร ซึ่งกัลยาณมิตร หมายถึง บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ชักจูง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกอบรม

อย่างถูกต้อง ซึ่งคุณสมบัติหนึ่งที่จำเป็นสำหรับผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาคือ มีลักษณะของกัลยาณมิตร มีความเข้าใจถึงพุทธภาวะในตัวมนุษย์ เห็นแนวทางในการปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์ที่มีทุกข์มีปัญห โดยการกระตุ้นให้มิตรผู้ที่มีทุกข์เกิดสติ เมื่อมีสติ ปัญญาก็จะเกิดตามมา สามารถดับทุกข์ด้วยตนเอง (มันเกียรติ โกศลนิรติวงศ์, 2541) ผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะทำหน้าที่เป็นปรโตโมสะ ที่คอยช่วยให้ผู้มาปรึกษาได้เรียนรู้ความเป็นจริงอย่างมีเหตุผล มีสติอยู่กับตัว ท้นต่อพฤติกรรมความรู้สึกและความนึกคิดของตนเอง (สัมมาสติ) และมีจิตใจที่แน่วแน่มั่นคง ไม่ฟุ้งซ่านและผ่องคลาย (สัมมาสมาธิ) (ธนพร กมลแสน, 2552)

สัมมาทิฐิ

วิชชุดา ฐิติโชติรัตน (2559) ได้อธิบายถึงลักษณะของผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาว่า จะต้องเป็นผู้ที่มีสัมมาทิฐิ คือ มีความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์ตามแนวพุทธศาสนาอย่างถ่องแท้ พร้อมทั้งฝึกประสบการณ์ตรง ลงมือปฏิบัติบำเพ็ญตนเองตามวิถีแห่งมรรคเพื่อให้รู้จริง รู้แจ้งในองค์ธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์ จนสามารถหลบล้อมและพัฒนาตนเองไปสู่การมีจิตใจที่เป็นอิสระ เอื้อให้ผู้มาปรึกษาด้วยการสงเคราะห์ด้วยสังคหวัตถุ 4 มีความว่างในระดับปัญญาเสมอ มีความพร้อมในการดำรงตนเป็นกัลยาณมิตรทั้งกับตนเองและผู้อื่น มีภาวะจิตที่เป็นพรหมวิหารธรรม และเป็นปรโตโมสะที่ดีให้กับผู้มาปรึกษา ซึ่งการเป็นผู้รู้แจ้งในองค์ธรรมตามคำสอนของพระพุทธองค์นั้น โสริช โพธิแก้ว (2553) ได้อธิบายว่าผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะต้องเป็นผู้มีความเข้าใจหลักธรรมพื้นฐาน ทั้งหลักอริยสัจ 4 และสัมมาทิฐิ หรือความเข้าใจที่ถูกต้องในชีวิตและธรรมชาติ คือความเข้าใจในทุกสิ่งทุกอย่าง ในหลักธรรมแห่งพุทธศาสนา ซึ่งสัมมาทิฐิ คือ เข้าใจถึงธรรมหลักๆ เช่น อิทัปปัจจยตา ไตรลักษณ์ ธาตุ 4 ขันธ์ 5 ปฏิจจสมุปบาท และทุกข์ หากพิจารณาอย่างถี่ยวน สัมมาทิฐิ คือ ความถึงสัมมาทิฐิ ซึ่งหมายถึงการเข้าถึงอริยสัจ 4 นั่นเอง จากที่กล่าวว่าผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาต้องเป็นผู้มีความเข้าใจหลักธรรมพื้นฐานนั้น คือเข้าใจในระดับประสบการณ์ หมายถึง ต้องรู้ทั้งความรู้ รวมถึงเข้าใจความรู้เหล่านั้นในระดับที่แจ่มแจ้งอยู่ในชีวิตอย่างชัดเจน ต้องได้รับการฝึกอบรมอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนมีประสิทธิภาพเพียงพอที่จะปฏิบัติงานบริการการศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาได้

หลักธรรมที่เอื้อต่อการเป็นผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยา

ผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ต้องมีหลักกัลยาณมิตรธรรมเป็นคุณธรรมพื้นฐานจิตใจ และยังต้องมีหลักพรหมวิหารธรรม สังคหวัตถุธรรมและสัปปริสธรรม (ประทีป พิชทองหลาง, 2556) ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับการศึกษาของ วิชชุดา ฐิติโชติรัตน (2559) ซึ่งได้สรุปถึงหลักธรรมที่เอื้อต่อการเป็นผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ได้แก่ พรหมวิหารธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และกัลยาณมิตร 7 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

พรหมวิหาร 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พรหมวิหาร 4 หมายถึง “ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ ธรรมประจำใจอันประเสริฐ หลักความประพฤติที่ประเสริฐ บริสุทธิ์ ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ” ซึ่งพรหมวิหาร 4 เป็นธรรมสำหรับทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ที่จำเป็นต้องประพฤติปฏิบัติเพื่อรักษาความสงบสุขของสังคม มี 4 ประการ คือ เมตตา (ความรัก ปราบปรามดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า) กรุณา (ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์) มุทิตา (ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญงอกงามยิ่งขึ้นไป) และอุเบกขา (ความวางใจเป็นกลาง อันจะดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือ มีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขู ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขาได้รับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักผิดชอบของตน)

ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะต้องอาศัยหลักพรหมวิหาร 4 ซึ่งเป็นคุณธรรมของกัลยาณมิตรเป็นพื้นฐานในการให้การปรึกษา ซึ่งแสดงออกจากส่วนลึกของจิตใจคือ ความรัก ความปรารถนาดี อยากให้บุคคลดำรงอยู่ในความดีงาม ประสบสุข เป็นความบริสุทธิ์ที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมโลก เป็นคุณธรรมพื้นฐานแรกของจิตใจที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทำให้มองเห็นความหวังดีต่อกัน พร้อมทั้งจะรับฟังและเจรจาด้วยเหตุผลซึ่งกันและกัน

สังคหัตถ์ 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายของหลักธรรม สังคหัตถ์ 4 ว่าเป็นธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว คือยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หลักการสังเคราะห์ มี 4 ประการ คือ ทาน (การให้ คือ เอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน) ปิยวาจา (วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดตื้นน้ำใจ หรือ วาจาซาบซึ้งใจ คือกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวานสามัคคีให้เกิดไมตรีและความรักใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดี) อัตถจริยา (การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม) และสมานัตตตา (ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตน

เหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะบุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในแต่ละกรณี)

ผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะต้องอาศัยหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นคุณธรรมประจำใจ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่แสดงน้ำใจระหว่างกัน ให้มีการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นมิตร ส่งผลให้เกิดความมีเยื่อใยไมตรีจิต และมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างผู้ให้การศึกษาและผู้มาศึกษา

สัปปริสธรรม 7

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายของหลักธรรม สัปปริสธรรม 7 ว่าเป็นธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี มี 7 ประการ คือ **ธัมมัญญตา** (ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล) **อัตถัญญตา** (ผู้ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำ หรือความเป็นไปตามหลัก) **อิตถัญญตา** (ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้นว่าโดยฐานะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติ ให้เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป) **มัตถัญญตา** (ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี) **กาลัญญตา** (ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่ควรหรือจะต้องใช้ในการประกอบกิจ ทำหน้าที่การงาน หรือปฏิบัติการต่างๆ เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา เป็นต้น) **ปริสฺสัญญตา** (ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจวิญญูที่จะประพฤติต่อ ชุมชนนั้นๆ ว่าชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาจะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ เป็นต้น) **บุคคลัญญตา** (ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้ จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น)

ผู้ให้การศึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะต้องอาศัยหลักสัปปริสธรรม 7 เป็นหลักธรรม ประจำใจ ซึ่งผู้มีความรู้คุณธรรมนี้มีความสำคัญยิ่งต่อการเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์ อันเป็นกัลยาณมิตร ที่ดีต่อกัน

กัลยาณมิตรธรรม 7

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2551) ได้ให้ความหมายของหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 ว่าเป็นองค์คุณของกัลยาณมิตร คุณสมบัติของมิตรดีหรือมิตรแท้ คือท่านที่คบหรือเข้าหาแล้ว จะเป็นเหตุให้เกิดความดีงามและความเจริญ ในที่นี้มุ่งเอามิตรประเภทครูหรือพี่เลี้ยงเป็นสำคัญ มี 7 ประการ คือ **ปิโย** (น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปศึกษาไต่ถาม **ครุ** (น่าเคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรอบอุนใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย) **ภาวนีโย** (น่าเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึก อบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ) **วตฺตา จ**

(รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าว ตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี) **วจนกฺขโม** (อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ชักถาม คำเสนอ และวิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่นุนเฉียว) **คฺมภีรณฺจ** **กถิ** **กตฺตา** (แถลงเรื่อง ล้ำลึกได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป) **โน จฺญฺราเน นิโยชเย** (ไม่ชักนำในอูฐาน คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย)

ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะต้องอาศัยหลักกัลยาณมิตรธรรม 7 เพื่อความพร้อมแห่งคุณธรรม ความดีงาม เป็นผู้ห่างไกลจากสิ่งอันเป็นอุปสรรคในการพัฒนาศักยภาพชีวิต และตั้งตนอยู่อย่างเหมาะสมแห่งการเคารพ รวมทั้งยังเป็นผู้สร้างสรรค์ประโยชน์สุข และคุณธรรมความดีงามต่าง ๆ ให้แก่ผู้คนรอบข้างด้วยความเข้าใจ

จะเห็นว่าบุคคลใดก็ตามถ้ามีหลักธรรมเหล่านี้ถึงพร้อมแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรของทุกคนเช่นกัน โดยผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาจะต้องน้อมนำหลักธรรมต่างๆ เหล่านี้ให้เกิดขึ้นเป็นองค์ประกอบภายในจิตใจ และเชื่อมโยงหลักธรรมต่างๆ ด้วยปัญญาและศรัทธา เพื่อนำไปสู่จุดหมายสูงสุดในการปรึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามจุดหมายอย่างมีคุณภาพ

บทสรุป

ผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา หมายถึง ผู้ที่นำหลักธรรมของพุทธศาสนามาใช้ เพื่อช่วยให้ผู้มาปรึกษาได้เข้าใจปัญหาความทุกข์ใจ สาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ และสามารถแก้ปัญหาหรือความทุกข์ตามทางสายกลาง คุณลักษณะที่สำคัญของผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา ประกอบด้วย ความมีสติ การเป็นกัลยาณมิตร และมีสัมมาทิฐิ สำหรับหลักธรรมที่เอื้อต่อการเป็นผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยา คือ หลักพรหมวิหาร 7 สังคหวัตถุ 4 สัมปยุตธรรม 7 และกัลยาณมิตรธรรม 7 ซึ่งเมื่อผู้ให้การปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยามีหลักธรรมเหล่านี้ถึงพร้อมแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรของผู้มาปรึกษา การน้อมนำหลักธรรมต่างๆ ให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ และเชื่อมโยงด้วยปัญญาและศรัทธา จะทำให้สามารถช่วยให้ผู้มาปรึกษาลายความทุกข์ใจ และเข้าใจความจริงของชีวิตได้

บรรณานุกรม

- จิ้น แบรี่. (2549). *การให้การปรึกษา Counseling*. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- ดลดาว ปุณณนที. (2559). *บทบาทของสติในนักจิตวิทยาการปรึกษาเชิงจิตวิทยาแนวพุทธ*. วารสารศึกษาศาสตร์. 28(1): 14-25.
- ธนพร กมลแสน. (2552). *การใช้พุทธธรรมในการส่งเสริมสุขภาพจิตและการให้การปรึกษาผู้ป่วย: กรณีศึกษาในโรงพยาบาลห้วยผึ้ง*. รายงานการศึกษาระดับปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ขอนแก่น.
- ประทีป พืชมงคล. (2556). *รูปแบบการปรึกษาเชิงพุทธตามหลักกัลยาณมิตร*. ปริญญานิพนธ์ปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2558). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 41. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม์ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.
- มันเกียรติ โกศลนริตติวงศ์. (2541). *พุทธธรรม: ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- วิชุดา ฐิติโชติรัตน. (2559). *การพัฒนาแบบการปรึกษาแนวพุทธจิตวิทยาบูรณาการของพระสงฆ์ที่มีบทบาทให้การปรึกษา*. ปริญญานิพนธ์ปริญญาโท. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- โสรัช โพธิ์แก้ว. (2553). *การประยุกต์อริยสัจ 4 ของพระพุทธศาสนากับการปรึกษาเชิงจิตวิทยาและจิตวิทยารักษา*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บันทึกเรื่องเล่าที่สวิตเซอร์แลนด์:
การจัดการท่องเที่ยว พระพุทธศาสนา
และเจ้าฟ้าจากประเทศไทย
The Writing Journey in Switzerland:
Tourist Management, Buddhism
and Royal Family from Thailand

ลำพอง กลมกุล¹
Lampong Klomkul

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นบทความวิชาการที่มติดำเนินการวิจัยเพื่อบันทึกการเดินทางในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 25-30 เมษายน 2562 ใช้วิธีการศึกษาเชิงพื้นที่ การสังเกต การสัมภาษณ์ และค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาเขียนเป็นความเรียงบันทึกเล่าเรื่องภายใต้การสะท้อนคิดการจัดการท่องเที่ยวที่มีรายได้สูงสุดของประเทศในอุตสาหกรรมบริการ และการท่องเที่ยว ในทางพระพุทธศาสนานั้น สวิตเซอร์แลนด์เป็นอีกหนึ่งประเทศที่มีประชากรนับถือพระพุทธศาสนาจำนวนสองหมื่นกว่าคนจากจำนวนประชากรทั้งหมด โดยเริ่มจากศึกษาในแบบศาสตร์และนำไปสู่ความสนใจนับถือ และพัฒนาเป็นพระพุทธศาสนาในแบบกลุ่มชาติพันธุ์ที่อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานใช้ชีวิตในแบบพุทธไทย ธิเบต เกาหลี และเขมร ผ่านวัดและศาสนสถานที่จัดตั้งขึ้น นอกจากนี้สวิตเซอร์แลนด์ยังเคยเป็นที่พำนักของยุวกษัตริย์ไทยมากกว่า 18 ปี ถึงสองพระองค์ ซึ่งเป็นที่บ่มเพาะ เรียนรู้และพัฒนาสู่ความเป็นกษัตริย์ในบริบทของสังคมไทย

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยว, พระพุทธศาสนา, ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

¹ ผู้อำนวยการส่วนวิจัย สารสนเทศและบริการวิชาการ ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จ.พระนครศรีอยุธยา

Abstract

This article is a semi-academic article based writing journey that purposed to record an educational journey in Switzerland during 25th-30th April 2019. Area studies, observation, interview and documentary study were used and narrative writing was written in order to reflect the highest income tourism management of the country in the tourism service industry. In Buddhism aspect, Switzerland is the country that the number of population who respects to Buddhism more than twenty thousand people counting from the total population. They initiated from studying in the science and leading to respect including to develop into a Buddhist ethnic group that migrated to settle in a model of Thai, Tibetan, Korean and Khmer Buddhists through established temples and religious places. In addition, Switzerland has been the home of two Thai youth Kings for more than 18 years. They were trained and practiced by encouraging, learning and developing to become King in the context of Thai society.

Keywords: Buddhism, Tourist Management, Switzerland

ปฐมบทด้วยเรื่องบันทึกการเดินทางในต่างแดน

ในโอกาสเดินทางไปประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ระหว่างวันที่ 25-30 เมษายน 2562 จึงใช้โอกาสนี้บันทึกความทรงจำเพื่อแสวงหาความรู้จากสิ่งที่พบเห็นจากการเดินทาง ประหนึ่งทวนย้อนระลึกความหลัง คราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-2453/ค.ศ.1868-1910) เสด็จประพาสยุโรป ครั้งที่ 1 พ.ศ.2440 (7 เมษายน - 16 ธันวาคม 2440 รวม 253 วัน) และครั้งที่ 2 พ.ศ.2450 ที่รวมเวลา 7 เดือน จำนวน 225 วัน (17 มีนาคม - 27 พฤศจิกายน 2450) ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ไกลบ้าน” และเสด็จประพาสสวิตเซอร์แลนด์ด้วยทั้ง 2 ครั้ง ดั่งบันทึกที่เกิดขึ้นเมื่อวันศุกร์ที่ 24 พฤษภาคม รัตนโกสินทรศก 126 (พ.ศ.2450) ดังประโยคนิพนธ์ในหนังสือที่ว่า “...เวลาก่อน 4 โมงครึ่งไปขึ้นรถไฟที่สเตชั่น รถนี้เปลี่ยนใหม่เป็นรถสวิตเซอร์แลนด์ เบาะเบาะนุ่มหุ้มแดง กว้างขึ้นนอนค่อยสบาย รถออกเวลา 4 โมงครึ่ง...” ซึ่งเป็นข้อมูลการเดินทางสวิส แก่นักเดินทางชาวไทยในรุ่นหลังๆ ได้ตามรอยเส้นทางประพาสของพระองค์ หรือบันทึกความทรงจำของเจ้าฟ้า ราชินิกุล ดังพระราชนิพนธ์เรื่อง “แม่เล่าให้ฟัง” (พ.ศ.2525) ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (พ.ศ.2466-2551/ค.ศ.1923-2008) ที่บันทึกข้อมูลว่า “..น้องชายคนโตไม่แข็งแรง แม่เลยคิดว่าควรไปอยู่ต่างประเทศที่มีอากาศสบายๆ เสด็จจุลจกร

แนะนำให้ไปสวิตเซอร์แลนด์ ...ต้นเดือนเมษายน 2476 แม่กับลูกสามคน พร้อมแหวนและบุญเรือน ก้อออกเดินทางด้วยรถไฟไปปิ้ง แล้วลงเรืออเมริกันเพรสซิเดนต์เพียร์ซ ไปขึ้นที่เจนีว และต่อรถไฟไปโลซานน์ ...” โดยการพำนักอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในช่วงปี พ.ศ.2467/1924 ถึง พ.ศ. 2494/1951 อันส่งผลเป็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศผ่านการเสด็จประพาสสวิสของพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 อย่างเป็นทางการระหว่าง 29-31 สิงหาคม พ.ศ.2503/1960 นับแต่เสด็จนิวัติกลับอย่างถาวรเมื่อ พ.ศ.2494/1951 ทั้งยังมีการสร้างศาลาไทย เพื่อเป็น อนุสรณ์สำหรับการพำนักอยู่ในเมืองโลซานน์เป็นเวลากว่า 18 ปี ของราชวงศ์ไทย และการสร้าง วัดศรีนครินทรวราราม เมืองซูริค เฉลิมพระพระนาม “สมเด็จพระยา-ศรีนครินทราราม” นัยหนึ่งเพื่อ รำลึกถึงภารกิจของเจ้าฟ้า เจ้าแผ่นดิน กับการพำนักอยู่ในสวิส ทั้งเป็นการประกาศพระพุทธศาสนา แสดงอัตลักษณ์เพื่อเป็น “สธนะ” ของชาวพุทธและชาวไทยในสวิส จากการเดินทางครั้งนี้จึง บันทึกเล่าสิ่งที่เห็นจากการเดินทางที่สะท้อนถึงมิติของการท่องเที่ยว ความสำคัญของพื้นที่และความเกี่ยวเนื่องในมิติของความเหมือนความต่างของประเทศในยุโรป ที่ได้ชื่อว่าประเทศที่พลเมือง ส่วนใหญ่มีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี รวมไปถึงมีการจัดการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อพลเมืองในองค์กรวม และเป็นตำนานของนักเดินทางทั่วโลกที่ประสงค์หรือใฝ่ฝันจะเดินทางมาท่องเที่ยวด้วยกันด้วย ดังนั้น บันทึกการเดินทางนี้จึงเป็นตัวแทนความรู้ และประสบการณ์เดินทางในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ในช่วงสั้นๆ ของผู้เขียน ที่เป็นทั้งความประทับใจ และการเรียนรู้ที่จะนำมาเล่าแบ่งปันไปพร้อมๆ กัน

เจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดินกับประเทศสวิตเซอร์แลนด์

ประเทศสวิตเซอร์แลนด์มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับประเทศไทยที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ของราชสกุลเจ้าฟ้าเจ้าแผ่นดิน กล่าวคือเหตุการณ์ที่ 1 เมื่อคราวที่ล้นเกล้ารัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสยุโรป ถึง 2 ครั้งในรอบ 10 ปี คือ พ.ศ.2440/1897 (ครั้งที่ 1) และ พ.ศ.2450/1907 (ครั้งที่ 2) ทั้งได้บันทึกลงในพระราชนิพนธ์เรื่อง “ไกลบ้าน” ที่เป็นสัญลักษณ์ของการเดินทางและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ หรือเหตุการณ์ที่ 2 การที่ครอบครัวเจ้าฟ้า “ยุวกษัตริย์” สยามได้มาพำนักดำเนินชีวิตในสวิส รวมเวลากว่า 18 ปี นับแต่ยังทรงพระเยาว์ ดังปรากฏในพระราชนิพนธ์เรื่อง “แม่เล่าให้ฟัง” ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ถิลาณีนวัฒนา ที่ให้ข้อมูลว่า

“...เริ่มตั้งแต่ สมเด็จพระบรมราชชนก ทรงอภิเษกสมรสกับหม่อมล้นเกล้า เมื่อ 9 ตุลาคม 2463 จากนั้นได้เดินทางผ่านยุโรป โดยทรงแวะที่เมืองโลซานน์ สวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งถูกเลือกเป็นสถานที่แวะเที่ยวในระหว่างที่สมเด็จพระชนกประชุมและดูงานด้านการแพทย์และสาธารณสุข รวมทั้งเมืองนี้ยังเป็นสถานที่พำนักชั่วคราวของพระชนนี และ พระโอรส-ธิดาในระหว่างที่ต้องอยู่กันโดยลำพัง เมื่อพระชนกเสด็จกลับประเทศไทยในคราวถวายพระเพลิงพระบรมศพ รัชกาลที่ 6 เมื่อ พ.ศ.2467 และเมืองโลซานน์ ถูกเลือก

เป็นที่ประทับถาวรระหว่างของในหลวง 2 พระองค์ในปี 2476-2488 ซึ่งมีพระชนนีเป็นผู้นำครอบครัวเพียงลำพังในการอภิบาลพระธิดาและพระโอรสที่เป็นในหลวงของชาวไทย 2 พระองค์ โลซานน์จึงเป็นเมืองที่เรา เทียวจนอิม(ใจ) ...สำหรับการเสด็จไปสวิสเซอร์แลนด์ของราชสกุล “มหิดล” ในครั้งนั้น เป็นไปตามพระประสงค์ของสมเด็จพระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ที่ทรงห่วงถึงการศึกษาของพระราชธิดา รวมทั้งพระราชธิดาองค์ที่ 2 (รัชกาลที่ 8) ทรงมีพระพลามัยไม่แข็งแรงมาตลอด จึงเห็นว่าควรเสด็จฯ ไปศึกษาในประเทศซึ่งมีอากาศสบายๆ ซึ่งพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนชัยนาทนเรนทร ทรงแนะนำว่า ควรเลือกเมืองโลซานน์ และสมเด็จพระบรมราชชนนีก็ทรงพอพระทัย เป็นที่รู้กันว่า นอกจากเป็นเมืองที่มีอากาศดี ภูมิประเทศสวยงาม และพลเมืองอัยยาคัยดีแล้ว “โลซานน์” ยังเป็นเมืองที่สมเด็จพระบรมราชชนกทรงโปรดมาก ตั้งแต่ครั้งที่เสด็จฯ ไปดูงานและศึกษาด้านสาธารณสุข... การเสด็จไปประทับครั้งนั้น หม่อมสรวงวลัย (พระยศของสมเด็จพระย่าในขณะนั้น) พร้อมด้วยพระราชโอรส-ธิดา พระพี่เลี้ยงเนื่อง เด็กหญิงบุญเรือน โสพจน์ (ท่านผู้หญิงบุญเรือน ชุณหะวัณ) และคุณพระสุทธธีรธรณมุล กับภรรยา ได้ร่วมออกเดินทางโดยออกจากประเทศไทยในเดือนเมษายน 2476 และทั้ง 4 พระองค์ประทับอยู่ที่นั่นจนกระทั่งปี 2488 เมื่อรัชกาลที่ 8 เสด็จนิวัติพระนคร และปี 2494 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จนิวัติพระนครเป็นการถาวร พร้อมสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินี และพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตน์ราชกัญญา...”

จากข้อมูลยืนยันได้ว่า การพำนักอยู่ของราชวงศ์ไทย ที่ปรากฏเป็นข้อมูลว่าเป็นทั้งที่พำนักดำเนินชีวิต บ่มเพาะ และการขัดเกลาเยาวชนที่ต้องเข้ารับการศึกษาที่เมืองโลซานน์ ดังนั้น ศาลาไทยเฉลิมพระเกียรติ (Le Pavillon Thailandais) ศาลาทรงจัตุรมุขสร้างด้วยไม้สักและไม้เนื้อแข็งในสวนสาธารณะเดอนองตู (Le Denantou) สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2549 เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงครองราชสมบัติครบ 60 ปี และครบรอบ 75 ปี แห่งการสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างไทยและสวิส

ภาพที่ 1 ผลงานนิพนธ์ของล้านเกล้ารัชกาลที่ 5 (ซ้าย) ในคราวเสด็จประพาสยุโรป ในปี พ.ศ.2450 ผ่านบันทึกเรื่องเล่าในสวิส (ขวา) และการบันทึกเรื่องเล่าการดำเนินชีวิตอยู่ในสวิสของยุวกษัตริย์ถึง 2 พระองค์ (ภาพออนไลน์: 30 เมษายน 2562)

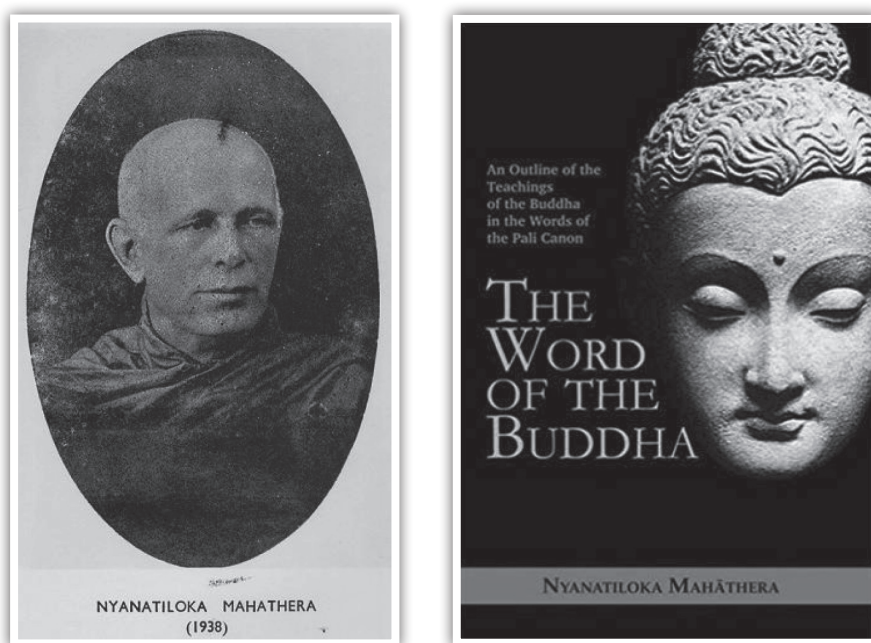
ภาพที่ 2 สมาชิกราชสกุลมหิตล: สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ – สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล – สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล อดุลยเดช เมื่อครั้งประทับอยู่ที่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ (ภาพออนไลน์: 25 เมษายน 2562)

ดังนั้น จากภาพที่ 1-2 จึงเป็นข้อมูลที่เกิดด้วยพระเจ้าแผ่นดินสยาม รัชกาลที่ 5 ที่ครั้งหนึ่งเคยเดินทางไปยังสวิสดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ รวมไปถึงเจ้าฟ้าจากสยามไปพำนักดำเนินชีวิต ศึกษาอยู่ในต่างแดน ที่ทำให้ได้ประสบการณ์ ที่สอดคล้องสมกับวัยของการเรียนรู้ รวมทั้งเป็นกลไกทางการทูตเชื่อมประสานระหว่างรัฐไทยกับสวิสที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนกระทั่งมีการสร้างศาลาไทยที่เมืองโลซานน์ เพื่อเฉลิมฉลองพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ซึ่งเป็นเครื่องหมายของความสัมพันธ์อันดีระหว่างไทยและสวิตเซอร์แลนด์ และการจัดสร้างวัดในพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังปรากฏเป็นวัดศรีนครินทรวรารามในปัจจุบัน

พระพุทธศาสนาในสวิส

เริ่มเรื่องเนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและประวัติของพระพุทธศาสนาในประเทศนี้ซึ่งได้ข้อมูลว่า Max Ladner (ค.ศ.1889-1963/พ.ศ.2432-2506) ได้ก่อตั้งโดยกลุ่มชาวพุทธในเมืองซูริคในปี 1942/2485 ในปี 1948/2491 Ladner ได้ตีพิมพ์วารสารศาสนาพุทธ “Die Einsicht” รวมทั้งเขาเองก็เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในภาษาเยอรมันจำนวนมาก อาทิ Gotamo Buddha, (1948) Die Lehre des Buddha (1946), Nietzsche und der Buddhismus (1933) รวมทั้ง ใน ค.ศ.1978 ได้มีการก่อตั้งสหภาพชาวพุทธสวิส (Schweizerische Buddhistische Union/Union Suisse des Bouddhistes/Unione Buddhista Svizzera) ที่ก่อตั้งขึ้นโดย Mirko Fryba (ค.ศ.1943-2016/2486-2559) นักจิตวิทยาชาวเช็กที่เคยบวชและศึกษาพระพุทธศาสนาในศรีลังกา เขียนหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา อาทิ Art of Happiness: Teachings of Buddhist Psychology (1989), Practice of Happiness: Exercises and Techniques for Developing Mindfulness Wisdom and Joy (1996), และที่เขียนเป็นภาษาเยอรมัน Anleitung zum Glücklichsein: Die Psychologie des Abhidharma (1987) Abhidhamma im Überblick: Texte der hohen Lehre des Buddha (1990) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานเขียนของคาร์ล กุสตาฟ จุง นักจิตวิทยาชาวสวิส ที่ศึกษาและนำมาใช้ในการเขียนหนังสือ สอนและใช้ ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นที่สนใจและมีคนศึกษามากขึ้น รวมไปถึง Nyanatiloka Mahathera (ค.ศ.1878-1957/พ.ศ.2417-2500) ชาวเยอรมันที่ประกาศตนเป็นชาวพุทธ รวมทั้งบวชศึกษาพระพุทธศาสนาและมรณภาพในศรีลังกาจนวาระสุดท้ายของชีวิต โดยในช่วงแรกๆ ได้ดำริที่จะสร้างวัดเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสวิตเซอร์แลนด์แต่ก็ไม่ประสบผลนัก นอกจากนี้ยังมีกลุ่มชาวพุทธทิเบตที่เริ่มจากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสวิส นำโดย Geshe Rabten Rinpoche (ค.ศ.1921-1986/พ.ศ.2464-2529) ก่อตั้งขึ้นในปี ค.ศ. 1977/2520 ในเมือง Mont Pèlerin ซึ่งเป็นวัดและศูนย์การศึกษาสำหรับพระสงฆ์ชาวยุโรปแม่ชี

และคนทั่วไป สวิตเซอร์แลนด์ยังมีอารามทิเบต พุทธและเซนในหมู่พวกเขาสถาบันทิเบต Rikon ตั้งอยู่ใน Zell-Rikon im Tössstal ในหุบเขา Töss ในตำบล Zürich ในส่วนพุทธศาสนาเถรวาท เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2546/2003 มีวัดศรีนครินทราราม ในเกรทเซินบาค ที่อุปถัมภ์จัดสร้าง โดยสมเด็จพระเจ้าฟีนางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา (พ.ศ.2466-2551/ค.ศ.1923-2008) พระธิดาองค์ใหญ่ของสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี (พ.ศ.2443-2538/ค.ศ.1900-1995) หรือ สมเด็จพระย่า ร่วมกับชุมชนชาวพุทธร่วมกันจัดสร้าง แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมของพระพุทธศาสนาที่แต่เดิมอาจจำเพาะอยู่ในกลุ่มนักวิชาการ หรือผู้ที่สนใจผ่านการศึกษาและงานเขียน แต่ปัจจุบันค่อยๆเพิ่มจำนวนขึ้นจากพลเมืองที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในสวิส หรือคนพื้นเมืองชาวสวิสที่สนใจศึกษา สัมผัสคลุกคลี เห็นแนวทางพระพุทธศาสนา จึงนับถือหรืออาจไม่ได้นับถือเลยทีเดียวแต่ก็ยอมรับและมีท่าทีเป็นมิตร เป็นต้น

ภาพที่ 3 การสื่อสารพระพุทธศาสนา ในรูปแบบหนังสือของท่าน Nyantiloka Mahathera พระภิกษุชาวเยอรมันที่บวชในศรีลังกา และเป็นผลให้มีความสนใจในการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในยุโรปและสวิสต่อมา (ภาพออนไลน์: 29 เมษายน 2562)

จากการสำรวจสำมะโนประชากรของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ในปี พ.ศ. 2543/2000 พบว่าสถิติชาวสวิส จำนวน 21,305 คน (0.29% ของประชากรทั้งหมด) เป็นชาวพุทธ ประมาณหนึ่งในสามเป็นผู้มีพื้นถิ่นกำเนิดจากประเทศไทย สอดคล้องกับงานเขียนของ Baumann, Martin

(2000: 154-159) ในเรื่อง “Buddhism in Switzerland หรือในงานของ Weigelt, Frank-André (2009: 774-778) ที่เขียนเป็นภาษาเยอรมัน เรื่อง “Dokumentation: Buddhismus in der Schweiz. Eine Kurzdarstellung” ที่ให้ข้อมูลประวัติเกี่ยวกับชุมชนชาวพุทธในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ที่ปรากฏในงานเขียนจะเป็นกลุ่มชาวพุทธทิเบต และกลุ่มชาวพุทธจากประเทศเยอรมนี ไทย ศรีลังกา กัมพูชา ที่เข้าไปตั้งถิ่นฐานและสามารถสร้างอัตลักษณ์ทางกายภาพผ่านรูปแบบสถาปัตยกรรมสิ่งสร้างในพระพุทธศาสนาทั้งในแบบวัชรญาณทิเบตและพุทธเถรวาทจากประเทศไทย ศรีลังกา กัมพูชา และกิจกรรมประเพณีวิถีทางศาสนาในแบบไทย ศรีลังกา กัมพูชา และทิเบต เป็นต้น

ดังนั้น จากภาพรวมของวัดในพระพุทธศาสนาค่อยๆ พัฒนาจนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมสวิตเซอร์แลนด์ที่ไม่ใช่สิ่งแปลกปลอม หรือแปลกแยกแต่อย่างใด จากประสบการณ์ผู้เขียนได้สอบถามทัศนคติของชาวสวิส ที่ซูริค ที่มาวัดไทย ก็จะมีท่าทีและความรู้สึกถึงมิตรไมตรีของวัดไทย ชุมชนคนไทยและชุมชนชาวพุทธได้เป็นอย่างดี

วัดไทยพระพุทธศาสนาแบบไทย

พัฒนาการของชุมชนชาวพุทธแบบไทยในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เนื่องจากการย้ายถิ่นมาอยู่อาศัยของชุมชนชาวพุทธมากขึ้น จึงได้มีการจัดตั้งวัดไทย ดังกรณีวัดศรีนครินทราราม เพื่อเป็นที่ทำกิจกรรมและที่พึ่งของชุมชนชาวไทยพุทธในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ซึ่งผู้เขียนได้มีโอกาสเดินทางไปที่วัดพบ สังเกตและสัมภาษณ์เจ้าอาวาส พระธรรมทูต และผู้ร่วมก่อตั้งวัดในยุคแรกๆ ทำให้ได้ทราบข้อมูล และร่วมกิจกรรมกับชุมชนชาวไทยในซูริค จึงได้ข้อมูลนำมาบันทึกเป็นประวัติการเดินทางในคราวนี้ และที่น่าสนใจก็คือ ในการเดินทางนี้ทำให้ได้พบและเห็นว่าพุทธศาสนามีความสำคัญและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ อันเป็นที่ “ระลึก-สรวง” สำหรับชาวพุทธ แม้ไม่ได้อยู่ในดินแดนประเทศไทย

ถ้าดูข้อมูลจะพบว่าวัดพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบไทย จะมีวัดศรีนครินทราราม ตั้งอยู่ที่เมืองซูริค อันเป็นสาขาของวัดเบญจมบพิตร หรือวัดพุทธาราม ที่เมืองโลซานน์ อันเป็นสาขาของวัดประยุรวงศาวาส เป็นต้น โดยวัดเหล่านี้เป็นวัดหลักๆ ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ พร้อมเป็นที่พึ่งอาศัยของชุมชนชาวพุทธ และชาวไทยในสวิสและประเทศใกล้เคียงด้วยเหตุผลว่า วัดไปพร้อมกับชุมชนคนไทย เหมือนวัดทิเบต ไปพร้อมกับชุมชนชาวทิเบต จากข้อมูลของพระเทพกิตติโมลี (พระราชกิตติโมลี, 2540: 15-45) ให้ข้อมูลว่า “...ชาวไทยที่มาใช้ชีวิตในยุโรป รวมทั้งสวิตเซอร์แลนด์ และพัฒนาชุมชนจนกระทั่งสร้างวัด พัฒนาวัดจนเป็นหลักชัยสำหรับชาวพุทธได้จะเป็นแบบ (1) เข้ามาศึกษา (2) ประกอบอาชีพและทำธุรกิจ (3) การเป็นอาสาสมัครในการทำงานในต่างประเทศ (4) การติดตามครอบครัวสามีชาวต่างชาติ (5) การท่องเที่ยวและพัฒนาไปตั้งถิ่นฐาน

เป็นต้น...” จากข้อมูลที่มาทั้งหมด จึงเป็นปัจจัยให้เกิดชุมชนชาวพุทธทั้งในยุโรป และในประเทศ สวิตเซอร์แลนด์ (พระเทพกิตติโมลี, สัมภาษณ์ 30 เมษายน 2562)

จากภาพรวมของพระพุทธศาสนากับการดำรงอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ หากนำค่านิยามของพระธรรมปิฎก (2543) ในเรื่อง “พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่” มาอ้างอิงซึ่งท่านได้สะท้อนลักษณะอันเป็นท่าทีของพระพุทธศาสนากับการคงอยู่ในแต่ละสังคมที่ว่า

“...ศักยภาพที่แท้จริงของมนุษย์ ไม่ใช่การเอาชนะธรรมชาติ แต่เหนือกว่านั้นคือความสามารถที่จะทำให้ชีวิต สังคม และธรรมชาติ ดำเนินไปด้วยดีอย่างเกื้อกูลแก่กันและกันมากยิ่งขึ้นๆ เบียดเบียนกันน้อยลงๆ จนกระทั่งเป็นโลกที่เป็นสุขไร้การเบียดเบียนอารยธรรมที่เป็นเช่นนี้และคืออารยธรรมที่แท้ ซึ่งเกิดจากการแก้ไขปรับปรุงอารยธรรมปัจจุบัน ที่อยู่ในแนวทางของตะวันตก ไปเป็นอารยธรรมใหม่...”

(ป.อ.ปยุตโต)

ดังนั้น พัฒนาการของพระพุทธศาสนาจึงเป็นแบบท่าทีและการจัดวางตัวเองต่อสาธารณะให้เกิดขึ้นและกลายเป็นลักษณะร่วมของสังคมที่เกิดขึ้นจนกระทั่งปัจจุบัน รวมถึงการจัดวางตัวเองของพระพุทธศาสนาต่อสังคมชาวพุทธและสังคมอื่นได้อย่างลงตัว เมื่อสอบถามหรือจากประสบการณ์ของการเดินทางจึงเห็นว่าชุมชนชาวพุทธประสานเข้ากันได้ดีกับชุมชนชาวสวิสที่ไม่ใช่ชาวพุทธ รวมทั้งยังมีการอนุญาตให้จัดซื้อที่ดินเพิ่มอนุญาตให้สร้างหรือลดราคาที่ดินเพื่อประโยชน์ต่อการใช้สำหรับชาวพุทธองค์รวมด้วย

ภาพที่ 4 (ซ้าย) ผู้เขียนพบและกราบมนัสการพระเทพกิตติโมลี, ดร. เจ้าอาวาสวัดศรีนครินทราราม ชุริค ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของวัดไทย (กลาง-ขวา) ร่วมกิจกรรมชุมชนชาวพุทธไทยในชุริค (ภาพผู้เขียน: 29 เมษายน 2562)

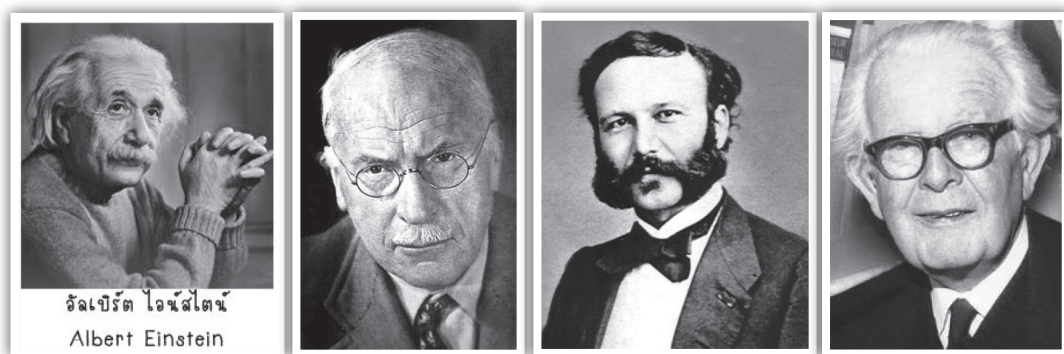
จากการสอบถามพระเดชพระคุณพระเทพกิตติโมลี ได้เมตตาเล่าเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่ทางวัดได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ที่น่าสนใจคือ การสอนกรรมฐานให้กับฝรั่งชาวสวิส ที่แสดงให้เห็นว่าขณะนี้ชาวต่างชาติสนใจเข้าร่วมปฏิบัติกรรมฐาน ศึกษาพระพุทธศาสนากันมากขึ้น พบได้จากสถิติที่เพิ่มขึ้นของชาวสวิสและชาวต่างชาติที่มาร่วมศึกษาปฏิบัติธรรมในหลักสูตรที่ทางวัดจัดขึ้นในแต่ละปี

ดังนั้น ความเป็นพระพุทธศาสนา และวัดไทยเมื่อสำรวจในองค์รวมจะพบลักษณะประการหนึ่งว่า คือพระพุทธศาสนาจะผสมด้วยความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ดังปรากฏเป็นวัดไทย (Zurich, Losanze) วัดศรีลังกา (Geneva) วัดธิเบต วัดกัมพูชา (Zurich) ชุมชนชาวพุทธเกาหลี หรือชุมชนชาวพุทธที่ได้รับแบบอย่างจากธิเบต ภูฏาน ดังกรณีกลุ่มชาวพุทธ Diamond James เป็นต้น ซึ่งสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของความเป็นชาติพันธุ์โดยมีพื้นถิ่นเป็นอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสวิสด้วย

จุดเริ่มต้นอยู่ที่สวิส บุคคลสำคัญ เหตุการณ์สำคัญของโลก

เมื่อพูดถึงวัดและพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ในแบบไทยๆ แล้ว คนไทยอาจมีความคุ้นเคยกับเรื่องอื่นๆ อีก อาทิ เราอาจเคยได้ยินกาชาดสากล องค์การสหประชาชาติ โอลิมปิกสากล หรือสนธิสัญญาเจนีวา หรือนักวิทยาศาสตร์ระดับโลกอย่าง อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ที่มีข้อมูลว่าเป็นชาวสวิสและเรียนจบปริญญาเอกที่มหาวิทยาลัยซูริก ซึ่งผู้เขียนก็ได้มีโอกาสไปเยือนมหาวิทยาลัยแห่งนี้ในการเดินทางนี้ด้วย ไอน์สไตน์เป็นเจ้าของทฤษฎีสัมพัทธภาพ ($E=mc^2$) ที่เป็นประเด็นถกเถียงกันในกลุ่มคนไทยล่าสุด ดังกรณีที่ ศ.ดร.สมภาร พรมทา ตั้งประเด็นแย้งพระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี “...ศ.ดร.สมภาร ผาก ‘ท่าน ว.’ ศึกษาให้มากกว่าก่อนพูด นักวิชาการชุดข้อมูลปม ‘ไอน์สไตน์’ ชูพุทธศาสนา ยันไม่จริง!...” (มติชน 15 ธันวาคม 2561) กับประโยคที่เชื่อว่าเป็นของไอน์สไตน์ที่ว่า “...บรรดาศาสนาในโลกนี้ พุทธศาสนาน่าจะเป็นศาสนาที่ยอดเยียมที่สุด และเหมาะสมแก่คนทุกยุคทุกสมัย เพราะทนต่อการพิสูจน์ได้ทุกเวลา...” ที่ถูกแปลมาจากประโยคที่ว่า “...Buddhism contains a much stronger element of [the cosmic religious feeling, by which] the religious geniuses of all ages have been distinguished...” ที่ยังถกเถียงกันอยู่กับทัศนะของไอน์สไตน์ ต่อความเป็นพระพุทธศาสนา ซึ่งก็มีการโต้แย้งว่าทัศนะดังกล่าวเป็นการสะท้อนถึง “...‘พุทธศาสนา’ แบบที่ อาร์เธอร์ โชเพินเฮาเออร์ (Arthur Schopenhauer, พ.ศ. 2331-2403/1788-1860) นักปรัชญา และนักจริยศาสตร์ชาวเยอรมนี ซึ่งสนใจในปรัชญาของโลกตะวันออก พูดถึงเอาไว้...” ยกมาไม่มีข้อสรุปในบทความนี้ เพียงแต่ยกมาเพื่อเชื่อมถึงไอน์สไตน์กับพระพุทธศาสนาเมื่อเดินทางมาสวิสเท่านั้นส่วนใครอย่างไรไปศึกษาต่อกันเอาเอง หรือชาวสวิสอีกท่านหรือ คาร์ล กุสทอฟ ยูง (Carl Gustav Jung; 1875–1961/2418-

2504) เกิดที่เมืองซูริก เป็นนักจิตบำบัดและจิตแพทย์ ผู้ก่อตั้งสำนักจิตวิทยาวิเคราะห์ ที่เสนอและพัฒนามโนทัศน์บุคลิกภาพแบบแสดงตัวและเก็บตัว แม่แบบ (Archetype) และจิตไร้สำนึกร่วม (Collective Unconscious) ผลงานของเขามีอิทธิพลต่อจิตเวชศาสตร์และศาสนา วรรณกรรม และสาขาที่เกี่ยวข้อง ที่นักการพระพุทธศาสนาและหลักฐานบันทึกว่าได้ศึกษาพระพุทธศาสนา และปรากฏเป็นแนวคิดคำสอน ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาไว้ อาทิ **“...ในฐานะเป็นนักศึกษาศาสนาเปรียบเทียบ ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สมบูรณ์มากที่สุดที่โลกเคยพบเห็นมา ปรัชญาของพระพุทธเจ้า ทฤษฎีวิวัฒนาการและกฎแห่งกรรม (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) ยิ่งใหญ่เหนือลัทธิอื่นอย่างห่างไกล...”** หรือเพียเจต์ (Jean Piaget, 1896-1980/2439-2523) นักจิตวิทยาชาวสวิสที่เป็นที่รู้จักในฐานะผู้เชี่ยวชาญในทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา ที่นักการศึกษาเคยได้อินและนำแนวคิดมาอ้างอิงถึงในความเป็นต้นแบบของทฤษฎี ดังนั้น เมื่อผู้เขียนเดินทางไปยังสวิตเซอร์แลนด์ จึงถือโอกาสนำบันทึกแบ่งปันบุคคลสำคัญหรือเรื่องสำคัญ ที่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นอยู่ที่ประเทศแห่งนี้ เมื่อได้เดินทางไปยัง เมืองเจนีวา จะมีองค์กรสากลระดับนานาชาติ ที่เป็นศูนย์กลางในการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ กาชาดสากล (International Committee of the Red Cross) องค์กรโอลิมปิกสากล (International Olympic) เมืองโลซานน์ หรือบุคคลสำคัญของโลกในสายวิทยาศาสตร์ อย่างไอน์สไตน์ นักจิตวิทยา นักการศึกษา อย่าง **คาร์ล กุสทอฟ ยุง** (Carl Gustav Jung) เพียเจต์ (Jean Piaget) ที่ถูกบันทึกว่าเป็นชาวสวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น ดังนั้น สิ่งที่เป็นจุดเริ่มต้นเหล่านี้ในสวิส ได้สะท้อนความเป็นมาและพัฒนาการของความเป็นมาในอดีตได้เป็นอย่างดี

ภาพที่ 5 บุคคลสำคัญของโลก ที่เป็นชาวสวิส ทั้งไอน์สไตน์ ผู้คิดค้นทฤษฎีสัมพันธภาพ คาร์ล จุง นักจิตวิทยา ก้องโลก และ อังรี ดูว์นังต์ ผู้ก่อตั้งกาชาดสากล และเพียเจต์ นักจิตวิทยาการศึกษา เป็นต้น (ภาพออนไลน์: 28 เมษายน 2562)

ผู้เขียนมีประสบการณ์เดินทางด้วยรถไฟในช่วงบ่ายของวันที่ 28 เมษายน 2562 จาก ชูริคถึงเจนีวาจึงให้ระลึกถึง ฌอง อังรี ดูนังต์ (Jean Henri Dunant) ชาวเจนีวา ที่คือนักธุรกิจ และนักช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ซึ่งมีอายุช่วงสมัย (เกิด 8 พฤษภาคม พ.ศ.2371-2453/ค.ศ.1828-1910) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ.2367-2394/ค.ศ.1824-1851) ความทรงจำของคนไทยเราเกี่ยวกับเขาก็คือ ผู้ให้กำเนิดสภากาชาดสากล (International Committee of the Red Cross) เพื่อรักษาผู้บาดเจ็บจากภัยสงคราม และได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ ในปี ค.ศ.1901/2444 ร่วมกับ เฟรเดอริก พาสซี (Frédéric Passy) และสำนักงานใหญ่กาชาดสากล ก็ตั้งอยู่ที่เจนีวาด้วยเช่นกัน ส่วนในประเทศไทยก็มีการจัดตั้งสภากาชาดไทย และนำชื่อของ Henri Dunant มาตั้งเป็นชื่อถนนอังรี ดูนังท์ ในโอกาสครบรอบ 100 ปีกาชาดสากล เมื่อ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2508/1965 ซึ่งตรงกับวันกาชาดสากล โดยถนนอยู่ในท้องที่แขวงปทุมวัน เริ่มต้นจากถนนพระรามที่ 1 (สามแยกเฉลิมเผ่า) ถึงถนนพระรามที่ 4 (สี่แยกอังรีดูนังต์) เดิมถนนสายนี้เรียกว่า “ถนนสนามม้า” เนื่องจากผ่านสนามม้าปทุมวัน (ปัจจุบันคือราชกรีฑาสโมสร) ผ่านสถานที่สำคัญ อาทิ สถานีเสนาธิการ สภากาชาดไทย โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน สยามสแควร์ โรงพยาบาลตำรวจ และ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นต้น ดังนั้น ถนนอังรี ดูนังต์ จึงอยู่ในความรับรู้ของคนไทยส่วนใหญ่ร่วมกับคำว่าสภากาชาดไทยด้วยเช่นกัน

อีกเรื่องหนึ่งเมื่อมาถึงเจนีวา คงไม่พูดถึงเรื่อง “อนุสัญญาเจนีวา (Geneva Conventions)” ไม่ได้ แล้วสัญญาเจนีวา ว่าด้วยเรื่องอะไร ก็ต้องหาข้อมูลมาตอบว่า เป็นสนธิสัญญา 4 ฉบับ และพิธีสาร 3 ฉบับที่วางมาตรฐานในการปฏิบัติต่อผู้เป็นเหยื่อของสงครามอย่างมีมนุษยธรรม ภายใต้แนวคิด “มนุษยธรรม ความเสมอภาค และความไม่ลำเอียง” อันเป็นจริยธรรมสากลในการทำสงคราม แปลว่าแม้จะทะเลาะทำสงครามต่อกัน ก็ต้องมีมารยาทสากลต่อกัน อาทิ

“...การรักษาพยาบาล แก่เพื่อนและศัตรูโดยเท่าเทียมกัน เคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เกียรติของมนุษย์ สิทธิในครอบครัว ในการนับถือศาสนาและเกียรติของสตรี... ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของคณะกรรมการกาชาดระหว่างประเทศ ไปเยี่ยมนักโทษสงคราม และประชาชนที่อยู่ในค่ายกักกัน โดยพูดกับผู้อยู่กักขังอย่างไม่มีพยานร่วมรับรู้ ห้ามการกระทำที่ไม่มีมนุษยธรรม การทรมาน การประหารชีวิต การเนรเทศ จับตัวประกัน สอบสวน หมิ่นการกระทำที่รุนแรงและทำลายทรัพย์สินส่วนตัวอย่างไม่ปราณี ฯ...”

เริ่มแรก ได้รับการรับรองเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม พ.ศ.2492/1949 และเริ่มมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 21 ตุลาคม พ.ศ.2493/1948 มีเป้าหมายให้การสงเคราะห์ทหาร และพลเรือนที่ได้รับผลกระทบจากสงคราม โดยประสานงานใกล้ชิดกับคณะกรรมการกาชาดสากล (ไอซีอาร์ซี) ใน

ส่วนประเทศไทย ก็ร่วมลงนามเป็นภาคีในสนธิสัญญาเจนีวาคด้วย พร้อมทั้งได้ออกกฎหมายมาเพื่อให้สอดคล้องและเป็นไปตามอนุสัญญาเจนีวาคด้วย เกี่ยวกับการปฏิบัติต่อเชลยศึก พ.ศ.2498/1955 โดยมีเนื้อหาช่วยคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่เชลยศึก อันจะเห็นได้ในบทบัญญัติ ในส่วนความผิดที่กระทำต่อเชลยศึก

ทั้งหมดบันทึกไว้เป็นความทรงจำของการเดินทางประหนึ่งเมื่อมาถึงถิ่นแล้วก็สะท้อนคิดบันทึกไว้เป็นส่วนหนึ่งของความทรงจำว่าจุดเริ่มต้น หรือความสำคัญอยู่ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์แห่งนี้ด้วยประหนึ่งบันทึกผ่านการเดินทางกับเรื่องที่เห็นด้วยตาสู่อักษรวรรณศิลป์ด้วยการเล่าเรื่องดังปรากฏ

สวิตเซอร์แลนด์ ต้นแบบของการจัดการท่องเที่ยว

เมื่อมาถึงสวิตเซอร์แลนด์ดินแดนที่ได้ชื่อว่า มีระบบการจัดการท่องเที่ยวที่ดีที่อยู่อีกประเทศหนึ่งของโลก และรายได้หลักมาจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังมีข้อมูลว่าใน ค.ศ. 2018 ไตรมาสที่ 3 มีรายได้ 5003.60 ล้านฟรังก์สวิส (CHF) และไตรมาสที่ 4 จำนวน 3610.62 ล้านฟรังก์สวิส (CHF) นอกจากนี้มีข้อมูลว่ารายรับจากการท่องเที่ยวในสวิตเซอร์แลนด์เฉลี่ย 2916.83 ล้านฟรังก์สวิส (CHF) นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1983 จนถึงปี ค.ศ.2018 ไตรมาสที่สามของปี 2018/2561 และมีผลได้เป็นสถิติต่ำที่สุดที่ 999.10 ล้านฟรังก์สวิส ในไตรมาสที่สี่ของปี 1983/2526 ส่วนนักท่องเที่ยวเมื่อตรวจสอบข้อมูลพบว่า ในเดือนมกราคมที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยว 580,705 คน และเดือนกุมภาพันธ์ 2019/2562 มีนักท่องเที่ยว 634,406 คน รวมทั้งมีสถิติว่านักท่องเที่ยวมาเที่ยวสวิสมากสุดในช่วงเดือนสิงหาคม 2018/2561 รว 1,295,815 คน และน้อยสุดในช่วงเดือนพฤศจิกายน รว 305,000 คน

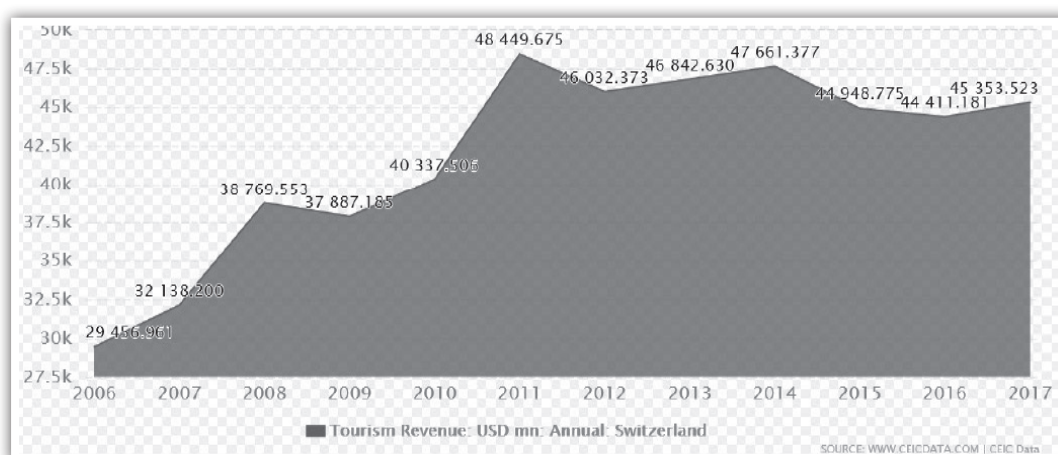
ในงานของ สุรเกียรติ ธาดาวัฒนวิทย์ (2017: 332-349) ในผลการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาด้านอุตสาหกรรมบริการ: กรณีศึกษาประเทศสวิตเซอร์แลนด์และประเทศไทย” ที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสวิสไว้ว่า

“...ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ แรงงานส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคของอุตสาหกรรมบริการ มีจำนวนแรงงานในภาคอุตสาหกรรมบริการมากที่สุดคือร้อยละ 68.9 เนื่องจากขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ...ด้านวัตถุประสงค์การก่อตั้งโรงเรียนการโรงแรมโลซานน์ มีวัตถุประสงค์การก่อตั้งเพื่อปูพื้นฐานบุคลากรในสายอุตสาหกรรมบริการ ฝึกฝนเพื่อเตรียมความพร้อมสู่สายอาชีพการจัดการทางด้านอุตสาหกรรมบริการระดับสากล...”

เมื่อจำเพาะลงไปที่ว่า “อุตสาหกรรมบริการ” ของสวิสคืออะไร ก็มีข้อมูลลงรายละเอียดต่อไปอีกว่า “สาขาที่พักอาศัย (Accommodation for Tourist) การบริการอาหารและเครื่องดื่ม (Food and Beverage Servicing Industry)...” ดังนั้น อุตสาหกรรมการบริการการจัดการท่องเที่ยว การโรงแรม อาหาร ที่พัก และระบบที่เนื่องด้วยการท่องเที่ยว นับเป็นความสำคัญและความจำเป็น ดังปรากฏเป็นหลักสูตรการเรียนการสอน ที่โรงเรียนการโรงแรมโลซานน์ให้ข้อมูลว่า ศิษย์เก่าจากทั่วโลก มีจำนวนสูงกว่า 25,000 คน จาก 138 สัญชาติ ส่วนใหญ่จะเป็นคนสวีตเซอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมนี อิตาลี สหราชอาณาจักร เป็นต้น และใน 137 ประเทศ ศิษย์เก่าส่วนใหญ่ทำงานในโรงแรมเครือข่ายระดับนานาชาติ (International Hotel Chains) รองลงมาคือ โรงแรมที่บริหารอิสระ (Independent Hotels) และด้านการบริการอาหารและเครื่องดื่มซึ่งโรงแรมเครือข่ายระดับนานาชาติ (Food Service and Gastronomy) ที่ศิษย์เก่าโรงเรียนการโรงแรมโลซานน์เข้าไปบริหาร กระจายอยู่ในหลากหลายทวีปทั้ง ยุโรป แอฟริกา ตะวันออกกลาง เอเชีย และอเมริกา (สุรเกียรติ์ ธาดาวัฒนาวิทย์, 2017: 332-349) หรือในงานของ วิภา วังศิริกุล และคณะ (2556: 162-166) ในเรื่อง “การศึกษาดูงานของมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ณ สมาพันธรัฐสวิส – สหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี” ที่ไปศึกษาดูงานและแบ่งปันข้อมูลการเดินทาง อันเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวในสวิสว่า

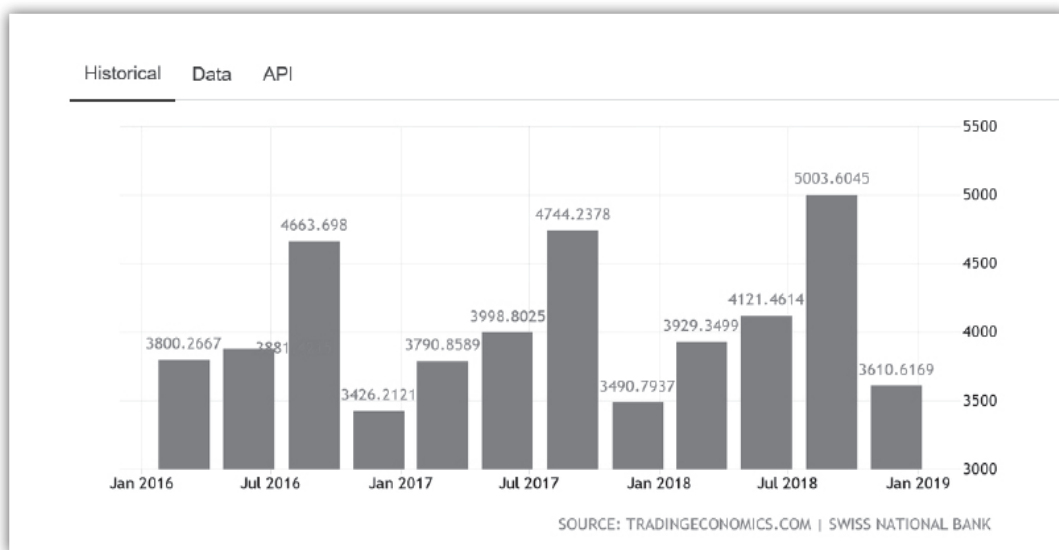
“...หลังจากนั้นชมสะพานไม้ชาเปิล (Chapel bridge) สะพานไม้เก่าแก่ของเมืองอายุกว่า 800 ปี ทอดตัว ข้ามแม่น้ำรอยล์ ซึ่งมีหลังคามุงกระเบื้องโบราณ และป้อมหอคอยรูปแปดเหลี่ยมยอดแหลม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของ เมืองลูเซิร์น และมีนาฬิกาขึ้นดีมิตพับวิคตอรีน็อกซ์ ช็อกโกแลตและของที่ระลึกต่างๆ ของสมาพันธรัฐสวิส...”

ผู้เขียนมีกำหนดเดินทางจึงเริ่มจากการจัดจองที่พัก ตัวเดินทางระหว่างประเทศ และตัวเดินทางภายในประเทศที่เรียกว่า Swiss Pass เพื่อเดินทางและท่องเที่ยวภายในประเทศ ในแบบ 3 วัน สำหรับราคาที่ ฝรั่งเศสสวิส หรือประมาณ 7 พันบาท ซึ่งสรุปได้ว่าเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ คือไปยังเมืองไหนแหล่งใด จะพบการออกแบบการท่องเที่ยว ที่เอื้ออำนวยความสะดวกในองค์กรรวมที่มีการจัดการอย่างเป็นระบบสอดคล้องกัน ทั้งการออกแบบขนส่ง การจัดแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวในองค์กรรวมด้วยเช่นกัน ทั้งในส่วนของภาคปฏิบัติการ ภาคบริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกการท่องเที่ยว โรงแรม การขนส่ง และการออกแบบในสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจในองค์กรรวมดังปรากฏเป็นสถิติผลได้จากการท่องเที่ยวในภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แผนภาพสถิติรายรับจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสวิส และสัดส่วนนักท่องเที่ยวในแต่ละปี
ที่มา: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/switzerland/tourism-revenue>
(สืบค้น 30 เมษายน 2562)

จากภาพที่ 6 จะให้ข้อมูลเกี่ยวกับสถิติรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และจำนวนนักท่องเที่ยวในรอบ 10 ปีของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น โดยมีนักท่องเที่ยวสูงสุดจำนวนราว 475,000 คนในช่วง ค.ศ.2011 และมีรายได้จากอุตสาหกรรมดังกล่าวกว่า 48,499.675 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (USD Dollar) นอกจากนี้รายรับจากการท่องเที่ยวของสวิตเซอร์แลนด์อยู่ที่ 45,353.523 ล้านดอลลาร์สหรัฐ (USD Dollar) ในเดือนธันวาคม 2017/2560 เมื่อเทียบกับเดือนธันวาคม ค.ศ.2016/2559 ราว 44,411.181 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ข้อมูลรายรับจากการท่องเที่ยวของสวิตเซอร์แลนด์ได้รับการอัปเดตทุกปีตั้งแต่เดือนธันวาคม 2011/2544 ถึงธันวาคม 2017/2560 ข้อมูลรายได้สูงถึง 48,450 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในสิ้นเดือนธันวาคม ค.ศ.2011/2554 และต่ำเป็นประวัติการณ์ที่ 20,306 ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในสิ้นเดือนธันวาคม ค.ศ.2001/2544 ทั้งหมดเป็นข้อมูล ที่ชี้ให้เห็นจำนวนนักท่องเที่ยวสัมพันธ์กับรายได้ของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในภาคส่วนต่างๆ ของประเทศ ซึ่งนำเสนอและยกมาเพื่อสะท้อนให้เห็นว่ารายได้จากการท่องเที่ยวเมื่อเทียบกับประเทศไทยก็เป็นประเทศหนึ่งที่มีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวจำนวนมาก ทำอย่างไรถึงจะให้เป็นการจัดการในองค์กรรวมที่ก่อให้เกิดประโยชน์เป็นทั้งมูลค่าทางเศรษฐกิจต่อประเทศได้อย่างแท้จริง

ภาพที่ 7 สถิติรายรับจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสวิส และสัดส่วนนักท่องเที่ยวในแต่ละปี

ที่มา: <https://tradingeconomics.com/switzerland/tourism-revenues>

(30 เมษายน 2562)

จากภาพที่ 7 จะชี้ให้เห็นว่า รายได้ในไตรมาสที่ 1 และไตรมาสที่ 3 จากการท่องเที่ยวของ สวิสมีสัดส่วนสูงในทศวรรษนับตั้งแต่ ค.ศ.2016-ปัจจุบัน ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันได้ข้อ 1 ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ให้กับสวิสเป็นหลักอีกอย่างหนึ่ง ดังนั้น เมื่อจะนำไปสู่การเรียนรู้ ถอดบทเรียนถึงแนวทาง ชุดความรู้ กลไก วิธีการปฏิบัติ จากการจัดการท่องเที่ยวที่ประเทศไทย ก็เป็นประเทศที่พึ่งรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวด้วย ดังนั้น เมื่อมีการออกแบบการจัดการท่องเที่ยวในทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบก็จะเป็นประโยชน์นำรายได้เข้าประเทศได้อย่างแท้จริงผ่านกระบวนการและการจัดการ โดยศึกษาเทียบเคียงกับประเทศที่ประสบความสำเร็จในอุตสาหกรรมดังกล่าวได้

การเรียนรู้ ถอดบทเรียนสู่การปฏิรูป ปฏิบัติ เปลี่ยนแปลง

ในบทส่งท้าย คงเลือกที่จะสะท้อนคิดจากการเดินทางประหนึ่งถอดบทเรียนว่าประเทศ สวิตเซอร์แลนด์มีการจัดการท่องเที่ยวที่เป็นเชิงประจักษ์ จึงอาจเป็นได้ทั้งการจัดการในองค์รวม อาทิ (1) ประเทศไทยมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่จำนวนมาก ควรให้มีการส่งเสริมการเข้าไป จัดการการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมให้มีทั้งการอนุรักษ์ ในธรรมชาติแวดล้อมนั้น ทั้งป่าเขา ต้นไม้ น้ำตก เมื่อมีการอนุรักษ์อย่างเหมาะสมก็มีการเข้าไปใช้อย่างเข้าใจในธรรมชาติ และใช้ธรรมชาตินั้นเป็นเครื่องประคอง และจัดการให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อพระพุทธศาสนาในองค์รวมด้วย

เช่นกัน (2) การจัดการและการออกแบบการท่องเที่ยวที่ประสานกัน อาทิ เป็นระบบองค์รวม ทั้งที่การเดินทางระหว่างประเทศ ที่พัก การเดินทางภายในประเทศ เป็นต้น หรือออกแบบให้เป็นแพ็คเกจที่เหมาะสมต่อการท่องเที่ยวและการเดินทาง ทั้งระยะสั้น ระยะยาว ที่จะประโยชน์สำหรับผู้เดินทางท่องเที่ยว และผลได้สำหรับประเทศ ซึ่งสามารถถอดออกมาเป็นการเรียนรู้จากการเดินทางในครั้งนี้เป็นบันทึกถอดบทเรียนได้ ดังนี้

(1)บุคคลสำคัญ สู่การพัฒนาคนให้มีความสำคัญ ดังกรณีเดินทางมายังประเทศสวิตเซอร์แลนด์จะมีบุคคลสำคัญระดับโลก ซึ่งสามารถถอดวิธีการแนวทางในการพัฒนาคนทั้งในด้านการเรียนรู้ สถาบันการศึกษา ระบบรัฐที่จัดการศึกษาให้ได้มีประโยชน์อย่างสูงสุดด้วยเช่นกัน มีความสำคัญเขามีแนวทางการศึกษาและพัฒนาการศึกษาให้เริ่มต้นแบบได้อย่างไร เป็นสิ่งพึงนำมาสังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้ (ก) ศึกษาวิธีการความเป็นต้นแบบ (ข) ศึกษาพัฒนางานของบุคคลสำคัญว่ามีแนวทางหรือกระบวนการในการพัฒนาตัวเองอย่างไร (ค) การพิจารณากระบวนการจัดการศึกษาในองค์กรรวม (ง) ศึกษาของบุคคลสำคัญว่าสร้างงานและสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมอย่างไร แล้วนำมาบรรจงสร้างการเรียนรู้ เลียนแบบเพื่อให้เกิดรู้ตระหนักและทำได้แบบนักการศึกษาหรือบุคคลสำคัญที่ยกและกล่าวมา (จ) กระบวนการพัฒนาบุคคลสาธารณะ ดังกรณีกระบวนการบ่มเพาะขัดเกลาของผู้นำ บุคคลสำคัญ หรือกรณีพระเจ้าแผ่นดินไทยที่พัฒนาพระองค์ในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ จนกระทั่งเป็นต้นแบบต้นอย่าง จนกระทั่งเป็นบุคคลสาธารณะที่ถูกจดจำและทรงคุณค่า สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่สามารถสะท้อนคิดและจะนำมาเป็นแบบอย่างเนื่องด้วยการเรียนรู้ได้ด้วยเช่นกัน คำถามก็คือว่า เขามีแนวทางอย่างไร ดังปรากฏในงานวิจัย สมชาย เสริมแก้ว (2549) คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เป็นต้น

(2)การจัดการท่องเที่ยว หรือการจัดการมีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ในยุคสมัยของการจัดการความรู้ การจัดการทรัพยากรมนุษย์เฉพาะด้าน หรือการจัดการท่องเที่ยว จึงเป็นความจำเป็นและสำคัญ ดังปรากฏข้อมูลจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐ อมรภิญโญ (2019: 103-110) ที่นำหนังสือเรื่อง “Transforming Tourism: Tourism in the 2030 Agenda” มาเสนอในรูปแบบ Books Reviews ได้ให้ข้อมูลไว้ว่าองค์กร The Arbeitskreis Tourismus & Entwicklung (AKTE – Working Group on Tourism and Development) จัดตั้งเมื่อปี ค.ศ.1977 ประเทศสวิส เป็นหน่วยงาน ส่งเสริมผู้ด้อยโอกาสในแหล่งท่องเที่ยว โดยการเพิ่มการรับรู้ของประชาชนและสนับสนุนการค้าที่เป็นธรรม ผ่านอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ดังนั้น สวิสจึงมีภาคอุตสาหกรรมบริการกว่า 65 เปอร์เซ็นต์ มีการจัดหลักสูตรการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับภาคอุตสาหกรรมบริการ อาทิ การโรงแรม ที่พัก อาหาร และระบบขนส่งเพื่อการท่องเที่ยว ดังปรากฏเป็นหลักฐานว่าสวิส มีรายได้หลักๆ จากอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ซึ่งไทยสามารถ

ศึกษาดูงาน ส่งคนไปศึกษาและนำมาเป็นแบบอย่างสู่การจัดการท่องเที่ยวให้เป็นประโยชน์กับประเทศไทยที่มีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นหลักได้ด้วยเช่นกัน ซึ่งสามารถเทียบเคียงผ่านงานของ Katarzyna Klimek (2014) State Tourism Policies in Switzerland and Good Practices for Polish Tourism หรือในงานของ Klaus Weiermair, Thomas Bieger (2018) Tourism Education in Austria and Switzerland: Past Problems and Future Challenges เป็นต้น

(3) พระพุทธศาสนาการสื่อสารที่สันติ การที่อังรี ดูนังต์ ที่ดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวมผ่านกาชาดสากลเพื่อการไม่ใช้ความรุนแรงในสงครามต่อกัน ได้รางวัลโนเบลสาขาสันติภาพ หรือนักจิตวิทยาอย่างคาร์ล กุสตาฟ จุง (Carl Gustav Jung, ค.ศ. 1875-1961) นักจิตวิทยาชื่อดังชาวสวิส ที่ศึกษาในหลายศาสตร์ รวมทั้งพระพุทธศาสนาด้วย ดังปรากฏงาน อาทิ *Modern Man in Search of a Soul*, *Psychological Types*, *Contribution to Analytic Psychology* และ *The Discovered Self* พร้อมนำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาจำนวนมาก นัยหนึ่งก็คือการสื่อสารพระพุทธศาสนาอีกแบบหนึ่ง ดังนั้น เมื่อมีศาสนาหรือหลักการในศาสนาที่มีแนวคิดเรื่องสันติ หรือการไม่ใช้ความรุนแรง ก็ควรส่งเสริมรณรงค์ กระตุ้นให้ตระหนักด้วยการสื่อสารศาสนาในแบบสันติให้เกิดขึ้นจริง สื่อสารสาธารณะในด้านสันติภาพและการคงอยู่ของสันติภาพ ดังนั้นในความหมายนี้คือรณรงค์ให้ผู้ทำงานด้านศาสนา หรือบุคลากรในศาสนา อันหมายถึงชาวพุทธควรทำหน้าที่ “ทูต” สื่อสารแนวทางสันติทางศาสนาма สู่การสร้างเป็นเครื่องมือในการทำให้เกิดสังคมสันติสุขดังที่ คาร์ล จุง หรือ อังรี ดูนังต์ ได้กระทำ หรือการทำงานของนักบวชชาวพุทธ ที่พยายามสื่อสารแนวคิดสันติภายใน สู่สันติภายนอกดังปรากฏในงานแบบชุมชนชาวพุทธและการคงอยู่ในแต่ละชุมชนชาวพุทธไทย ศรีลังกา เกาหลี กัมพูชา และชุมชนชาวพุทธของชาวตะวันตกเอง อาทิ Diamond Jame เป็นต้น ดังปรากฏในงานการศึกษาของ Baumann, Martin (2000: 154-159). “Buddhism in Switzerland” และงานของ Weigelt, Frank-André (2009: 774-778) “Dokumentation: Buddhismus in der Schweiz. Eine Kurzdarstellung, Schweizerische Kirchenzeitung” กับภาพสะท้อนเหล่านี้คือการสื่อสารผ่านพื้นที่ทางศาสนา

(4) พระพุทธศาสนาแบบไทยสู่ศาสนสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ในความหมายคือ จะมีแนวทางหรือขับเคลื่อนอย่างไร การพัฒนาพระธรรมทูตไทยให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพทางความรู้ ความสามารถในการสื่อสารพระพุทธศาสนา การออกแบบการเรียนรู้กรรมฐาน ที่ถูกทำให้เชื่อว่าเป็นสิ่งดีในพระพุทธศาสนาให้เป็น How to ในการจัดการหรือบริการกิจการพระพุทธศาสนาในประเทศไทย (ต้นทาง) การส่งต่อ (พระธรรมทูต) สู่ความเป็นนานาชาติในแบบที่วัดไทยศรีนครินทร์ดำเนินการอยู่ให้กว้างขวาง ครอบคลุมและมีการขับเคลื่อนอย่างเป็นระบบในนามของผู้นำชุมชนชาวพุทธ ดังปรากฏในงานของพระธรรมทูตปฏิบัติงานในพื้นที่ พระมหากฤตภาส สุขัง (2556) ในเรื่อง “บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดไทยในสแกนดิเนเวีย-The Abbots Role in the Thai

Temple Administration and Management in Scandinavia” หรือการเข้าไปส่งเสริมการจัดการชุมชนผ่านศาสนาดังบทบาทของกระทรวงการต่างประเทศ ดังปรากฏในงานของธนวิทย์ สิงห์เสนี (2552) ในเรื่อง “บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศกับการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ” หรือสำนักงานพระพุทธศาสนาที่เป็นเจ้าภาพโดยตรง กับการพัฒนาพระชุมชนชาวพุทธและงานพระธรรมทูตให้มีความพร้อมในการทำงานเชิงพื้นที่ในต่างประเทศมากยิ่งขึ้นด้วย

(5) กระบวนการพัฒนางานพระธรรมทูต ที่อาจมีการอบรมพระธรรมทูตที่ต้นทาง คือมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้สอดคล้องกับงานของพระธรรมทูตเชิงพื้นที่ในแต่ละประเทศ เช่น กฎหมาย ภาษา ทักษะในงานของแต่ละพื้นที่ทั้งเชิงชุมชน ศาสนาสัมพันธ์ การสื่อสารสาธารณะ และอื่นๆ ดังปรากฏในงานของพระทินวัฒน์ สุขสง (2558) “แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก” ที่เสนอว่า “...วิธีการเผยแผ่ ควรผลิตบุคลากรที่มีคุณสมบัติที่เหมาะสม ควรสร้าง สถานที่สำหรับปฏิบัติธรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวตะวันตก ควรผลิตสื่อที่เหมาะสมกับความ ต้องการชาวตะวันตกและควรกำหนดนโยบายในเชิงรุก...” หรือในงานของนพวรรณ ฉิมรอยลาภ (2559) ในเรื่อง “การพัฒนาภาษาอังกฤษหลักสูตรเร่งรัดสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยการสอนแบบเน้นการปฏิบัติงาน” ที่สะท้อนแนวทางการพัฒนาภาษาสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศ หรือในงานของ พระมหาสุริยา วรเมธี (2558: 67-72) เรื่อง “สำรวจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา” ที่เสนอข้อมูลการศึกษาว่า

“...พระธรรมทูตจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการขับเคลื่อนกงล้อแห่งธรรมให้กระจายไปอยู่ทั่วทุกมุมโลก การที่จะปฏิบัติภารกิจอันสำคัญยิ่งนี้ให้เกิดผลสำเร็จได้นั้น ท่านจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจถึง แนวคิดในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก รวมทั้งมีเป้าหมาย และวิธีการในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ ในแต่ละสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่แตกต่างกัน ภาษาในท้องถิ่นนั้น รวมถึงมีวิธีการในการแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่อาจจะเกิดขึ้นในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ...”

ดังนั้น คณะสงฆ์ระดับผู้บริหารในนามองค์กร ควรใช้วัดไทยในต่างประเทศเป็นฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ทางพระพุทธศาสนาในประเทศนั้นๆ เช่น ส่งพระธรรมทูตให้เข้ารับการศึกษาศาสนาในสถาบันการศึกษาที่หน่วยวัดทางพระพุทธศาสนาไทยตั้งอยู่ ในประเทศนั้นๆ หรือการใช้วัดไทยเป็นเครือข่ายที่ฝึกงานของพระธรรมทูตเพื่อทักษะที่เป็นเลิศ ทั้งสลับเปลี่ยนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลายในพื้นที่จริง เป็นต้น เหล่านี้สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้บริบทของการออกแบบ

ระบบเพื่อการบริหารกิจการพระพุทธศาสนาในองค์กรรวม ดังปรากฏในงานของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ที่เสนอแนวคิดเรื่อง “อุดมการณ์ บทบาท และหน้าที่ของพระธรรมทูตในต่างแดน” รวมไปถึงการติดตามประเมินผลได้ จากการปฏิบัติในงานอย่างเป็นระบบด้วย ดังปรากฏในงานของ พระปรีชา พงษ์พัฒนะ (2544) เรื่อง “การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสาย ต่างประเทศศึกษาเฉพาะ: พระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา” อันสะท้อนคิดถึงแนวทางการพัฒนา พระธรรมทูตสู่การสร้างอารยธรรมพุทธในต่างแดน หรือในงานของพระครูปลัดสุมังคโลศิริคุณ และคณะ (2552) “ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูต ไทยในอินเดีย” ที่สะท้อนผลการศึกษาว่าการทำงานบริหารพระธรรมทูตสายต่างประเทศต้องมี “ยุทธศาสตร์” ในการเผยแผ่ เพื่อพัฒนาโครงสร้างทั้งระบบของพระธรรมทูต อันนี้จากประสบการณ์ ที่ผู้เขียนไปสัมผัสด้วยตัวเอง ก็เห็นสอดคล้องว่า ควรมีการศึกษาแนวทางในองค์กรรวมของการ พัฒนางานพระธรรมทูต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพระพุทธศาสนาด้านการต่างประเทศ) สู่งานพระพุทธศาสนาในต่างแดนได้อย่างมีประสิทธิภาพส่งผลออกมาเป็นประสิทธิผลได้อย่างแท้จริง ได้ด้วยเช่นกัน

(6) การจัดการท่องเที่ยวอุตสาหกรรมบริการแหล่งรายได้ทางเศรษฐกิจของสวิส

ควรถือเป็นการจัดการความรู้ให้กับประเทศไทย ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวจำนวนมาก ทั้งการ ท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ อาทิ น้ำตก ป่า เขา ที่เกิดขึ้นเอง เพียงแต่ให้มีการเข้าไปจัดการอย่าง เป็นระบบ การบริหารจัดการในองค์กรรวมให้เกิดประโยชน์สูงสุดด้านการท่องเที่ยวที่ได้ทั้งคุณค่า การเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยว การรักษา อนุรักษ์ หรือส่งเสริมคุณค่าในวัตถุหรือองค์ประกอบ การท่องเที่ยว และได้มูลค่าทางเศรษฐกิจ รายได้ และคุณภาพชีวิตจากการท่องเที่ยวได้ด้วย ดังปรากฏ ในงานที่พอจะเทียบเคียงได้ อาทิ สุรเกียรติ์ ธาดาวัฒนวิทย์ (2017: 332-349) ใน “การศึกษา เปรียบเทียบการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาด้านอุตสาหกรรมบริการ: กรณีศึกษาประเทศ สวิตเซอร์แลนด์และประเทศไทย” หรือในงานวิภา วังศิริกุล และคณะ (2556: 162-166) ในเรื่อง “การศึกษาดูงานของมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ณ สมาพันธรัฐสวิส – สหพันธสาธารณรัฐ เยอรมนี” หรือในงานของ ณัฐ อมรภิญโญ (2019: 103-110) “Book Reviews: Transforming Tourism: Tourism in the 2030 Agenda” ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็น ฐานรากของสังคมไทยอยู่แล้วให้มีมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างแท้จริง พึงใช้วิธีการศึกษาเทียบเคียง ถอดองค์ความรู้ เพื่อไปสร้างเป็นกลไก รูปแบบ วิธีการของการจัดการท่องเที่ยวในองค์กรรวม ที่จะ พึงได้ทั้งมูลค่า และรักษาคุณค่าเดิมในแบบไทย หรือเป็นคุณค่าทางจิตวิญญาณไว้ได้

ถอดบทเรียนเขียนถึงอย่างละนิดเพื่อสะท้อนคิดว่าข้าพเจ้าผู้เขียนคิดอย่างนี้ เพื่อเป็น ประเด็นให้เกิดกรณีศึกษาต่อ นำไปสู่การส่งเสริมการทำงานในองค์กรรวมด้วยพระพุทธศาสนา การ สื่อสารทางศาสนาเพื่อสันติ การพัฒนาทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว คน สถานที่ และการบริหาร

เชิงระบบ หรือพระธรรมทูตในศาสนาสู่ระดับสากล สู่การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวให้ได้เป็นทั้งมูลค่าทางเศรษฐกิจแบบสวิส พัฒนาไปเป็นคุณภาพชีวิตดังปรากฏเป็นนครชนิมนวลรวมความสุข และคุณภาพชีวิตผ่านรายได้ เป็นต้น เป็นสิ่งที่คาดหวังและพึงให้เกิดในสังคมไทยผ่านการถอดบทเรียนเล่าเรื่องนี้ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 8 ภาพผู้เขียนกับประสบการณ์การท่องเที่ยวในสวิส ระหว่าง 25-30 เมษายน 2562 สู่การถอดบทเรียนการจัดการท่องเที่ยวสู่ประเทศไทย (ภาพผู้เขียน: 30 เมษายน 2562)

ดังนั้น เมื่อเดินทางจึงสะท้อนคิดสิ่งที่เห็นกับแนวทางสะท้อนคิด ถอดบทเรียน และเสนอแนวทางเพื่อนำไปเป็นกลไกการปฏิบัติ สู่การพัฒนาประเทศชาติในความหลากหลาย ทั้งเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว การศาสนา และการพัฒนาคุณภาพชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศระหว่างไทยและสวิสได้เช่นกัน

บทสรุป

จากประสบการณ์ของการเดินทางไปประเทศสวิตเซอร์แลนด์เพื่อไปร่วมนำเสนอผลงานวิจัยในระหว่างวันที่ 25-30 เมษายน พ.ศ.2562 นั้น ในฐานะบุคลากรของศูนย์อาชีวศึกษา จึงได้บันทึกในแบบสะท้อนคิด จากการเดินทางในพื้นที่ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ โดยได้ทำการบันทึกเล่าเรื่องพร้อมเสริมข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว กิจกรรมพระพุทธศาสนาในฐานะที่วัดและกิจการพระพุทธศาสนามีความโดดเด่นและเป็นที่ยอมรับของประชาชนชาวสวิสเอง และที่สำคัญยังเป็นดินแดนที่เกี่ยวกับประวัติและพัฒนาการของราชวงศ์ไทย จึงได้บันทึกเล่าเรื่องเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของช่วงเวลาเพื่อนำมาแบ่งปันจากการเดินทางในลักษณะของสารคดีท่องเที่ยว เป็นการบันทึกอีกแบบหนึ่งของการเดินทางที่เต็มไปด้วยการเรียนรู้ภายใต้แนวคิด “เดินทางหมิ่นสี อ่านหนังสือหมิ่นเล่ม” หรือ “ร้อยรู้ ไม่เท่าหนึ่งลงมือปฏิบัติ” การเดินทาง

จึงเป็นประสบการณ์ที่สำคัญ ซึ่งพบว่าการเดินทางไกลนั้น ทำให้ได้ทักษะการเรียนรู้เชิงพื้นที่ในแบบวิจัย ที่เรียกว่า “อาณาบริเวณศึกษา” (Area Studies) ที่มีส่วนอย่างสำคัญของการได้มาซึ่งความรู้ในเชิงพื้นที่สู่การพัฒนาเป็นทฤษฎีฐานรากได้ (Grounded Theory) ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวสามารถนำมาเป็นบทเรียนสำหรับประเทศไทยได้ว่าประเทศเล็ก มีพื้นที่และประชากรจำกัด แต่รายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกับสามารถทำให้คนในประเทศมีคุณภาพชีวิตที่ดี คนต้องทำอะไร พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวต้องทำอะไร รวมไปถึงการจัดการในองค์กรจะต้องทำอย่างไร จะเห็นและถอดบทเรียนจากประเทศสวีเดนได้ ในส่วนของพระพุทธศาสนาจะมีแนวทางอย่างไรในการส่งเสริมให้เป็นวาระแห่งสังคมสู่สังคมประชาชาติเพื่อจะส่งเสริมสันติภาพสู่ต้นแบบของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในชุมชนนานาชาติแบบศาสนา เอื้ออาทร สันติ ไม่ใช่ความรุนแรง สวิสอาจเป็นตัวอย่างหนึ่งของชุมชนชาวไทยพุทธ ที่ดูเป็นมิตรกับชุมชนรอบข้าง ซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างให้ศึกษา นำไปประยุกต์ เพื่อที่จะขยายก้าวสู่งานพระธรรมทูตและงานพระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ หรือกรณีศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของไทยกับสวิสผ่านสถาบันกษัตริย์นับแต่การเสด็จประพาสของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 และการอยู่อาศัยพำนักในประเทศสวีเดนของยุวกษัตริย์ในราชวงศ์ไทย ที่เป็นทั้งความสัมพันธ์ และสถาบันการเรียนรู้ พัฒนา และขัดเกลา จนกระทั่งนำมาเป็นฐานในการบริหารประเทศชาติและบ้านเมืองในพระราชกรณียกิจของราชวงศ์ไทยในรอบร้อยกว่าปีที่ผ่านมา ซึ่งผู้เขียนได้นำมาบันทึกเล่าสะท้อนคิดแบ่งปันให้เห็นถึงความเชื่อมโยงจากการเดินทางในสวีเดนแลนด์ดังปรากฏ

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณพระราชวรเมธี, รศ.ดร. ในฐานะหัวหน้าโครงการวิจัย “รูปแบบการจัดการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมอาเซียนในกลุ่มประเทศ CLMV สำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย-An Instructional Model of ASEAN Cross Cultural Learning of CLMV Students in Mahachulalongkornrajavidyalaya University” ทุนวิจัยมุ่งเป้าปี 2560 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ที่มอบหมายให้ผู้เขียนได้นำผลการวิจัย เข้าร่วมนำเสนอในงานสัมมนาในระดับนานาชาติที่ประเทศสวีเดนแลนด์ (International Conference on “MULTIDISCIPLINARY INNOVATION in ACADEMIC RESEARCH” (MIAR-19) in Zurich, Switzerland, 27th-28th April 2019) และเยอรมนี (“International Social Sciences and Humanities Berlin Conference” in Berlin, Germany, 2nd-5th May 2019) กราบขอบพระคุณพระศรีวิรัชเมธี (ป.ธ.9) ผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา ที่อนุมัติให้ผู้เขียนในนามบุคลากรศูนย์อาเซียนศึกษา ได้เดินทางเพื่อพัฒนาตนเอง นำเสนอ และเผยแพร่ผลงานในนามมหาวิทยาลัยในระดับนานาชาติ ระหว่าง 24 เมษายน – 6 พฤษภาคม 2562 กราบ

ขอขอบคุณพระเทพกิตติโมลี, ดร. (เจ้าอาวาสวัดศรีนครินทรวราราม) และพระมหาสุทธิชัย สุทธิไชย พระธรรมทูตไทย ที่สนับสนุนข้อมูล การให้สัมภาษณ์ และให้ญาติธรรมนำทัศนศึกษาในพื้นที่เพื่อการเขียนบทบันทึกนี้

บรรณานุกรม

- กัลยาณวิวัฒนา, กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้า. (2525). *แม่เล่าให้ฟัง*. พิมพ์ครั้งที่ 6 (แก้ไขและเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2530). *เจ้านายเล็กๆ-ยุวกษัตริย์*. พิมพ์ครั้งที่ 6 (แก้ไขและเพิ่มเติม). กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์.
- ณัฐ อมรภิญโญ. (2019). *Book Reviews: Transforming Tourism: Tourism in the 2030 Agenda*. พัฒนาการเศรษฐกิจปริทรรศน์. 13(1), (2019): 103-110.
- ธนวิทย์ สิงห์เสนี. (2552). *บทบาทของกระทรวงการต่างประเทศกับการส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศ*. รายงานการศึกษาค้นคว้าส่วนบุคคล (หลักสูตรนักบริหารการทูต รุ่นที่ 1) สถาบันการต่างประเทศเทวะวงศ์วโรปการ กระทรวงการต่างประเทศ. ออนไลน์: <http://www.mfa.go.th/dvifa/contents/filemanager/files/nbt/nbt1/IS1016.pdf>
- นพวรรณ ฉิมรอยลาภ. (2549). *การพัฒนาภาษาอังกฤษหลักสูตรเร่งรัดสำหรับพระธรรมทูตสายต่างประเทศโดยการสอนแบบเน้นการปฏิบัติงาน*. คุชชินนิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาภาษาอังกฤษเป็นภาษานานาชาติ). บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูปลัดสุวัฒนวิริคุณ และคณะ. (2552). *ศึกษาวิเคราะห์ยุทธศาสตร์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในอินเดีย*. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระทินวัฒน์ สุขสง. (2558). *แนวทางการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา). ภาควิชาปรัชญา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). *พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด.
- พระปรีชา พงษ์พัฒนะ. (2544). *การติดตามและประเมินผลโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศศึกษาเฉพาะ: พระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์. คณะสังคมสงเคราะห์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พระมหาภคฤตภาส สุขัง. (2556). *บทบาทเจ้าอาวาสในการบริหารจัดการวัดไทยในสแกนดิเนเวีย*. *The Abbots Role in the Thai Temple Administration and Management in Scandinavia*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการบริหารการศึกษาและผู้นำทางการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม.

- พระมหาสุริยา วรเมธี. (2558). *สำรวจการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมทูตไทยในสหรัฐอเมริกา*. วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์. 1(1) (มกราคม-มิถุนายน 2558): 67-72.
- พระราชกิตติโมลี. (2540). *ชุมชนและวัดไทยในต่างแดน*. วารสารสหภาพพระธรรมทูตไทยในทวีปยุโรป. 1(1) กุมภาพันธ์ 2541: 15-45.
- รังสฤษฎ์ บุญชะลอ. (2542). *พระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ รัชกาลที่ 9 (72 พรรษามหाराช)*. ปทุมธานี: สกายบุ๊กส์.
- วิภา วังศิริกุล และคณะ. (2556). *การศึกษาดูงานของมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ ณ สมาพันธรัฐสวิส-สหพันธสาธารณรัฐเยอรมนี*. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์. 5(3), (กันยายน-ธันวาคม 2556): 162-166.
- ศ.ดร.สมภาร ฝาก ‘ท่าน ว.’ ศึกษาให้มากก่อนพูด นักวิชาการชุดข้อมูลปม ‘ไอน์สไตน์’ ชูพุทธศาสนา ยืนยันไม่จริง!. ออนไลน์: https://www.matichon.co.th/education/religious-cultural/news_1273710 วันที่ 15 ธันวาคม 2561
- สมชาย เสริมแก้ว. (2549). *คุณลักษณะและกระบวนการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมของประเทศสวิตเซอร์แลนด์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม.
- สุรเกียรติ์ ชาติวัฒน์วิทย์. (2017). *การศึกษาเปรียบเทียบการจัดการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ด้านอุตสาหกรรมบริการ: กรณีศึกษาประเทศสวิตเซอร์แลนด์และประเทศไทย*. วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี. 12(1), (มกราคม-เมษายน 2561): 332-349.
- Baumann, Martin (2000). Buddhism in Switzerland. *Journal of Global Buddhism*. 1: 154-159.
- Cecilia Matasci, Juan-Carlos Altamirano-Cabrera. *Climate Change and Tourism in Switzerland: a Survey on Impacts, Vulnerability and Possible Adaptation Measures 1 Research group on the Economics and Management of the Environment Swiss Federal Institute of Technology Lausanne, CH1015 Lausanne, Switzerland* [https://infoscience.epfl.ch/record/150406/files/NCCRWorkingPaper_Matasci_SurveyClimateChangeAndTourism.pdf%20\(2\)%20\(1\).pdf](https://infoscience.epfl.ch/record/150406/files/NCCRWorkingPaper_Matasci_SurveyClimateChangeAndTourism.pdf%20(2)%20(1).pdf)
- Katarzyna Klimek. (2014). *State Tourism Policies in Switzerland and Good Practices for Polish Tourism*. Institute of Tourism, University of Applied Science of Western Switzerland (HES-SO Valais). https://www.academia.edu/16874307/STATE_TOURISM_POLICIES_IN_SWITZERLAND_AND_SELECTED_GOOD_PRACTICES_FOR_POLISH_TOURISM

Klaus Weiermair and Thomas Bieger. (2018). *Tourism Education in Austria and Switzerland: Past Problems and Future Challenges*. Center for Tourism and Service Economics, University of Innsbruck, Austria/ Institute for Public Services and Tourism, University of St. Gallen, Switzerland.

Weigelt, Frank-André. (2009). Dokumentation: Buddhismus in der Schweiz. Eine Kurzdarstellung. *Schweizerische Kirchenzeitung*. 45: 774-778.

25 years anniversary of International Buddhist Temple, Geneva, SWITZERLAND
Ven.Dhammika Abbot of Center Buddhiste Internation De Geneve
<https://www.youtube.com/watch?v=aNwLYLbPd3Y>

สัมภาษณ์

สัมภาษณ์, พระเทพกิตติโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีนครินทรวราราม ชุริค สวิตเซอร์แลนด์ 30 เมษายน 2562

สัมภาษณ์, พระมหาสุทธิชัย สุทธิไชย พระธรรมทูตวัดศรีนครินทรวราราม ชุริค สวิตเซอร์แลนด์ 30 เมษายน 2562

สัมภาษณ์, คุณจุฑามาศ ทายิกา วัดศรีนครินทรวราราม ชุริค สวิตเซอร์แลนด์ 30 เมษายน 2562

สัมภาษณ์, คุณสิริพร เลมาน ทายิกา วัดศรีนครินทรวราราม ชุริค สวิตเซอร์แลนด์ 30 เมษายน 2562

บูรณาการจิตวิทยามนุษยนิยมกับไตรสิกขาเพื่อการพัฒนาตน

Integration of Humanistic Psychology and Threefold for Self-Development

เชน นคร¹

Chen Nakorn

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาตนเป็นสิ่งสำคัญในทุกหน่วยงาน องค์กร และประเทศชาติ ทั้งนี้เพราะคนเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด ซึ่งนับว่าเป็นหัวใจของการ บริหารงาน ถ้าคนที่มีประสิทธิภาพดีไปทำงานอยู่ที่หน่วยงานใด หน่วยงานนั้น ย่อมมีความเจริญ ก้าวหน้า ในทางตรงกันข้าม ถ้าหน่วยงานใดได้คนที่มีประสิทธิภาพไปทำงานด้วย หน่วยงานนั้น ย่อมมีแต่ความล้าหลัง ไม่สามารถที่จะแข่งขันกับหน่วยงานที่มีพนักงานที่มีประสิทธิภาพได้ ดังนั้น การพัฒนาตนจึงเป็นเสมือนกลไกในการขับเคลื่อนให้หน่วยงานมีความเจริญก้าวหน้า ทั้งตัว ผู้พัฒนาตน และหน่วยงานที่ตนสังกัด อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตนจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัยหลัก พุทธจิตวิทยา กล่าวคือ การนำแนวคิดทฤษฎีทางจิตวิทยาของนักจิตวิทยาตะวันตก ซึ่งผู้เขียน ได้ใช้ทฤษฎีของมาสโลว์ ส่วนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผู้เขียนใช้หลักไตรสิกขา มาบูรณาการ เข้าด้วยกัน จนเกิดความชัดเจนในแนวทางของการพัฒนาตน ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนา ตนของมวลมนุษยสืบไป

คำสำคัญ: การพัฒนาตน, ทฤษฎีการพัฒนาตน, จิตวิทยามนุษยนิยม

Abstract

The purpose of this article is to propose that Self-development is important in all departments, organizations and nation because people are the most important resource which is considered the heart of the administration. If a person with good

¹ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

performance goes to work at any agency, that agency will have progress. On the other hand, if any agency gets inefficient people to work with, that agency will only have backwardness and unable to compete with agencies that have efficient employees. Self-development is therefore a mechanism to drive the organization to progress. Both developers and organizations that they belong to self-development can occur which requires the concept of the theory of the West such as Maslow's theory and Buddhism principles to be integrated together until being clear in the direction of development which is the knowledge of human development.

Keywords: Self-development, Self-development Theory, Humanistic Psychology

บทนำ

คนนับว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุด ไม่ว่าจะเป็นองค์กร สังคม หรือประเทศก็ตาม เพราะคนมีศักยภาพอย่างมากมาย เมื่อเทียบกับระหว่างองค์กรต่อองค์กร หรือประเทศต่อประเทศแล้ว ประเทศที่มีคนที่มีศักยภาพมากย่อมจะมีความเจริญก้าวหน้ากว่าประเทศที่มีคนที่มีศักยภาพเป็นธรรมดา แต่ด้วยเหตุที่คนที่มีศักยภาพนั้นมีจำนวนน้อยและหายาก ทั้งนี้เพราะกระบวนการที่จะทำให้คนมีศักยภาพนั้นใช้งบประมาณเพื่อเป็นทุนด้านการศึกษาอย่างมากมาย แต่เชื่อว่าคนที่จบการศึกษาจากสถาบันระดับสูงของโลกจะเป็นผู้มีศักยภาพตามความคาดหวังของระบบการศึกษาไม่ ทั้งนี้เพราะผู้เข้าศึกษาคาดหวังว่า ระบบการศึกษาจะทำให้เขามีศักยภาพขั้นขีดสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ เขาจึงละเลยในเรื่องของตัวเองไปอย่างน่าเสียดาย แท้จริง การพัฒนาตนนั้น ไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงสถาบันดังกล่าวเลยก็ได้ หากคนที่ต้องการพัฒนาตนมีความเข้าใจในตน มีความตระหนักรู้ในตน และมีความเชื่อมั่นในตนเพียงพอ และเมื่อเขาได้พัฒนาตนถึงขีดสุดแล้ว เขาย่อมมีประโยชน์ต่อคนอื่นอย่างไม่ต้องสงสัย ดังที่เราได้รับผลจากการเผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ก็ได้รับจากคนที่ได้พัฒนา (ฝึกฝน) ตนจนถึงขั้นสูงสุดมาแล้ว

การพัฒนาตนตามแนวจิตวิทยาตะวันตก

การพัฒนาตน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า self-development แต่ยังมีคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า การพัฒนาตน และมักใช้แทนกันบ่อยๆ ได้แก่ การปรับปรุงตน (self-improvement) การบริหารตน (self-management) และการปรับตน (self-modification) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงตัวเองให้เหมาะกับสถานการณ์ (<https://www.novabizz.com/NovaAce/>

[Learning/Self_Development.htm](#), 15 มกราคม 2562) คำที่กล่าวมาข้างต้นนั้น น่าจะรวมอยู่ในคำว่า Self-psychology: จิตวิทยาแห่งตน หมายถึง จิตวิทยาที่เน้นในด้านการพัฒนาตนเอง การเห็นคุณค่าในตน (Self-esteem) และความสามารถที่จะควบคุมความรู้สึกมีคุณค่าในตน ทั้งนี้มนุษย์จะต้องสามารถแยกแยะตนเอง จากผู้อื่น ผู้บุกเบิกแนวคิดด้านนี้คือ ไฮน์ส โคฮัท (Heinz kohut) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ในทางจิตวิทยา มีศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตนอยู่หลายศัพท์ เช่น Self-actualization หมายถึง การบรรลุศักยภาพของตน หรือการตระหนักในตน เป็นศัพท์ที่มาจากทฤษฎีของ เคิร์ต โกลด์สไตน์ (Kurt Goldstein) หมายถึง การพัฒนาเต็มตามศักยภาพของตนโดยได้รับการตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์อย่างต่อเนื่องตามลำดับขั้นพีระมิตความต้องการของมนุษย์ สามารถยอมรับสภาพความเป็นจริงของชีวิตและของตนเองได้ตามความเชื่อของนักจิตวิทยามนุษยนิยมและเป็นขั้นพัฒนาบุคลิกภาพขั้นสูงสุด ตามทฤษฎีของ เอเบรฮัม แฮโรลด์ มาสโลว์ (Abraham Harold Maslow)

อย่างไรก็ตาม การพัฒนาตน (self-development), การปรับปรุงตน (self-improvement) และการปรับตน (self-modification) ก็มีความหมายไปในทำนองเดียวกัน ขึ้นอยู่ที่ว่าเราจะพัฒนาตนไปสู่เป้าหมายใด เป้าหมายที่ 1 พัฒนาดตนเพื่อให้ตนดีขึ้นกว่าเดิม เหมาะสมกว่าเดิม ทำให้สามารถดำเนินกิจกรรม แสดงพฤติกรรม เพื่อสนองความต้องการ แรงจูงใจ หรือเป้าหมายที่ตนตั้งไว้ ซึ่งตรงกับคำของพระพุทธศาสนาที่ว่า อตตหิตะ (ประโยชน์ตน) เป้าหมายที่ 2 พัฒนาดตนเพื่อให้ตนเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ตลอดจนเพื่อการดำรงชีวิตอย่างสันติสุขของตน ตรงกับคำของพระพุทธศาสนาที่ พรหิตะ (ประโยชน์ต่อผู้อื่น)

บุคคลที่จะพัฒนาตนเองได้ จะต้องเป็นผู้มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงตัวเอง โดยมีความเชื่อหรือแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนที่ถูกต้อง (อ้างถึงใน ธัญญภัทร์ ศิริธรรารัตน์, 2560) ซึ่งจะเป็นสิ่งที่ช่วยส่งเสริมให้การพัฒนาตนเองประสบความสำเร็จ แนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาตนมีดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่มีคุณค่าอยู่ในตัวเอง ทำให้สามารถฝึกหัดและพัฒนาตนได้ในเกือบทุกเรื่อง
2. ไม่มีบุคคลใดที่มีความสมบูรณ์พร้อมทุกด้าน จนไม่สามารถต้องพัฒนาในเรื่องใดๆ อีก
3. แม้จะไม่มีใครรู้จักตัวเองได้ดีเท่าตัวเอง แต่ในบางเรื่อง ตนเองก็ยังสามารถปรับเปลี่ยนได้ด้วยตนเอง
4. การควบคุมสิ่งแวดล้อมทางกายภาพและทางสังคมกับการควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง มีผลกระทบซึ่งกันและกัน
5. อุปสรรคสำคัญของการปรับปรุงและพัฒนาตน คือ การที่บุคคลไม่ยอมปรับเปลี่ยนวิธีคิด วิธีการปฏิบัติ ไม่สร้างนิสัยและฝึกทักษะใหม่ๆ ที่จำเป็น

6. การพัฒนาตนดำเนินการได้ทุกเวลา เมื่อต้องการหรือพบปัญหาข้อบกพร่อง หรือพบอุปสรรค ยกเว้นคนที่ประกาศว่า ตนมีความสมบูรณ์ไปหมดทุกด้านแล้ว

ในการพัฒนาตนนั้น ผู้เขียนได้เลือกใช้ทฤษฎีการพัฒนาตน ของนักจิตวิทยาตะวันตก คือ ทฤษฎีการพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ของ มาสโลว์กับหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยที่ได้พิจารณาเห็นว่า ความรู้ทางตะวันตก กับ ตะวันออก ย่อมอิงอาศัยกันและกัน เปรียบเหมือนสายน้ำแม่ไหลมาจากต่างสาย แต่สุดท้ายก็ย่อมที่จะไหลมารวมกันกลายเป็นแม่น้ำ ที่นับค่านันต์ เป็นประโยชน์แก่สรรพสัตว์

การพัฒนาตน เมื่อมองในมิติของนักบริหาร ก็คือ การบริหารตนเอง (Self-Management) หมายถึง การทำให้งานต่างๆ ที่ตนได้ตั้งเป้าหมายไว้ให้เสร็จลุล่วงไปด้วยดี

โดยทั่วไป คนเรานั้นมักจะตั้งเป้าหมายความสำเร็จไว้ 3 ด้านด้วยกัน (McLeod, S. A., 2007) ดังนี้

1. ความสำเร็จในเรื่องส่วนตัว ได้แก่ ความสำเร็จในด้านการศึกษา ในด้านได้รับตอบสนองความต้องการทั้ง 5 ขั้นตอนของ Maslow
2. ความสำเร็จในด้านหน้าที่การงาน ได้แก่ การประสบความสำเร็จก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นที่ยอมรับของเพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา และผู้บังคับบัญชา
3. ความสำเร็จในชีวิตครอบครัว ได้แก่ การมีคู่ครองที่ดีมีบุตรที่ดีและมีสภาพครอบครัวที่ดีพร้อม

ทฤษฎีการเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) ของมาสโลว์

การเห็นคุณค่าในตน (Self-Esteem) เป็นหนึ่งในความต้องการพื้นฐานของทฤษฎีความต้องการพื้นฐานทั้ง 5 ขั้น ของมาสโลว์ การเห็นคุณค่าในตนเอง (Self-Esteem) เป็นขั้นที่ 5 แต่ก่อนจะอธิบายถึงทฤษฎีการเห็นคุณค่าในตน (Self-Esteem) เราควรมาทำความเข้าใจในทฤษฎีความต้องการพื้นฐาน (Basic needs) ทั้ง 5 ขั้นกันก่อน

มาสโลว์ มีความเห็นว่า มนุษย์ถูกกระตุ้นเร้าด้วยความต้องการขั้นพื้นฐาน (Basic needs) 5 ประการ เมื่อได้รับการสนองตอบในขั้นที่ 1 ก็มีความปรารถนาขึ้นอีกในขั้นต่อไป คือ ขั้นที่ 2, 3, 4 และ 5 ตามลำดับ ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological need) ได้แก่ ความต้องการในสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร อากาศ ที่พักอาศัย

ขั้นที่ 2 ความต้องการความปลอดภัย (Safety need) ได้แก่ ความต้องการที่จะได้รับความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทางจิตใจ เช่น การคุกคาม, การทำร้าย, ความเป็นอิสระทางความคิด

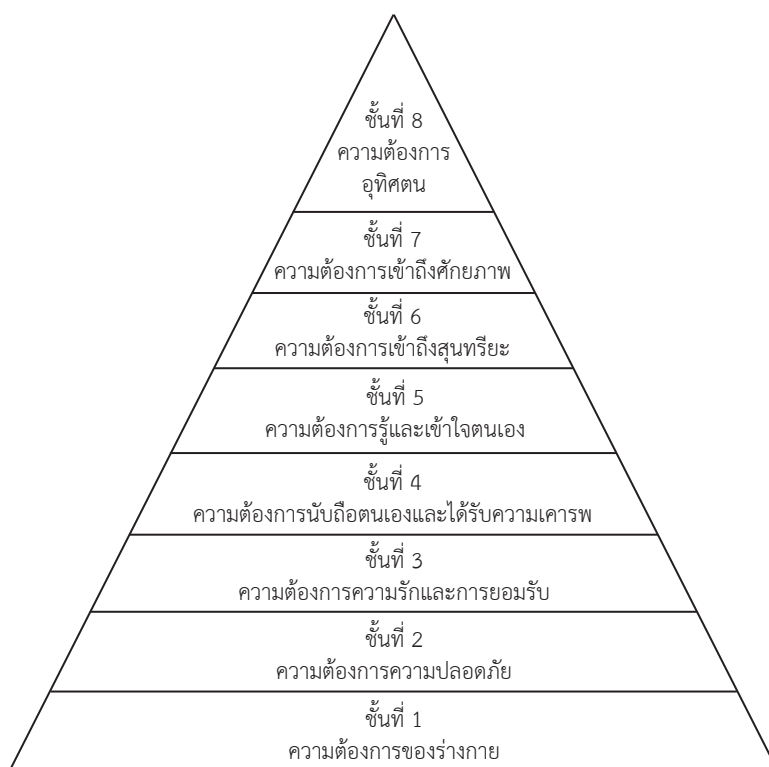
ขั้นที่ 3 ความต้องการความรักและการยอมรับ (Love and belonging) ได้แก่ การที่มนุษย์ต้องการการได้รับความรักจากคนรับข้าง และได้รับการยอมรับจากเพื่อนๆ

ขั้นที่ 4 ความต้องการความเคารพนับถือ (Esteem) ได้แก่ การเห็นคุณค่าในตน (Self-esteem) ความเชื่อมั่น การเคารพคนอื่นและการได้รับความเคารพจากคนอื่น

ขั้นที่ 5 ความสมบูรณ์แห่งชีวิต (Self-actualization) ได้แก่ ความต้องการที่จะพัฒนาตนให้ถึงขั้นสูงสุดของมนุษย์ตามศักยภาพที่สูงที่สุดของเขา

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีความต้องการพื้นฐานของมาสโลว์ ก็ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักวิชาการอย่าง เจริต ฮอฟสตีต (Geert Hofstede) ว่าเป็นทฤษฎีที่ลำเอียงตามเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ (Ethnocentric) (Hofstede, G., 1984) ทั้งนี้อาจมาจากลำดับขั้นของมาสโลว์ ไม่ได้อ้างถึง หรืออธิบายถึงความแตกต่างของความต้องการทางสังคมและบุคคล ที่เติบโตในสังคมที่มีแนวคิแบบปัจเจกนิยม (Individualism) กับสังคมที่มีแนวคิแบบคตรวมหมู่่นิยม (Collectivism) แต่มาสโลว์ เสนอลำดับขั้นจากมุมมองของแนวคิแบบปัจเจกนิยม (<https://th.wikipedia.org/wiki>, 27 มกราคม 2562)

ทฤษฎีความต้องการพื้นฐาน ทั้ง 5 ขั้น ได้ถูกขยายออกไปเป็น 8 ขั้น ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แสดงภาพพีระมิดลำดับ 8 ขั้นของความต้องการ

กล่าวเฉพาะทฤษฎีการเห็นคุณค่าในตนเองนั้น (Self-esteem) มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์มาก เพราะคนเราจะเห็นว่าตนมีคุณค่าได้ ก็ต้องมีการประเมินตนเอง และคาดหวังว่า ตนเองเป็นคนที่มีความสามารถ ซึ่งบุคคลที่เห็นคุณค่าตนเองจะเป็นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข มีสุขภาพจิตที่ดี รวมถึงมีความสามารถในการปรับตัวได้ดีในสถานการณ์ต่างๆ จากงานวิจัย (Harris, 1990 อ้างถึงใน เมธาวิ อุดมธรรมานุภาพ และคณะ, 2556) พบว่า คนที่มีระดับการนับถือตนต่ำ (Low self-esteem) จะมีปัญหามากกว่า คนที่มีการนับถือตนเองสูง (High self-esteem) และการนับถือตนเองจะเกิดขึ้นได้ง่ายเมื่อบุคคลเปรียบเทียบกับคนอื่นและบางครั้งบุคคลที่นับถือตนเองต่ำจะแสดงจุดเด่นเฉพาะบางอย่าง เช่น การแต่งกาย การแสดงความคิดเห็น การเล่นกีฬา เพื่อเป็นการชดเชย แต่บุคคลเหล่านี้ก็ไม่สามารถลดความรู้สึกบกพร่องในการนับถือตนเองหรือความภาคภูมิใจในตนเอง (High self-esteem) ในทางกลับกันบุคคลที่มีการนับถือตนเองสูง (High self-esteem) จะมีความสุขและความพึงพอใจในชีวิต เพราะเขามีแรงจูงใจในการดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จที่มีผลมาจากความปรารถนาที่จะทำให้เป้าหมายในชีวิตหรือการทำงานบรรลุผล ไม่ใช่แรงจูงใจชดเชยความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความภาคภูมิใจในตนเอง

การเห็นคุณค่าในตนเอง มีการพัฒนาในแต่ละช่วงวัยไม่เหมือนกัน ในวัยเด็กจะสูงมาก จะชะลอลงเมื่อมาถึงช่วงของวัยรุ่น โดยเฉพาะผู้หญิง จากนั้นก็มีแนวโน้มที่ลดลงเรื่อยๆ จนถึงวัยชรา คนที่เห็นคุณค่าในตนเองสูงเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่เห็นคุณค่าในตนเองต่ำก็มีแนวโน้มแบบคงที่ (Richard W. Robins and Kari H. Trzesniewski, 2019)

การที่การเห็นคุณค่าในตนเองลดลงของวัยรุ่นหญิงนั้น น่าจะเกิดมาจากความเปลี่ยนแปลงทางกายภาพ ซึ่งมีมากกว่าวัยรุ่นชาย

บุคคลที่เห็นคุณค่าในตนเอง นอกจากจะเป็นผู้มีสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ยังเป็นผู้ที่รักตนเองและเลือกสิ่งที่ดีให้กับตนเองได้ดีกว่าบุคคลที่เห็นคุณค่าในตนเองต่ำ จากการศึกษาของ รูบินีเย่ ตั้งจิตภักดีสกุล (2545) ที่ได้ทำการศึกษาเรื่องปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเห็นคุณค่าในตนเองและความรู้สึกสิ้นหวังในเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง พบว่าการเห็นคุณค่าในตนเองและความรู้สึกสิ้นหวังมีความสัมพันธ์กันในเชิงผกผัน กล่าวคือ เด็กและเยาวชนที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงมีความรู้สึกสิ้นหวังต่ำ ส่วนเด็กและเยาวชนที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำมีความรู้สึกสิ้นหวังสูง

องค์ประกอบที่มีผลต่อคุณลักษณะด้านการเห็นคุณค่าในตนเอง

1. องค์ประกอบภายในตัวบุคคล ได้แก่ ลักษณะทางร่างกาย สภาพจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึกต่างๆ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การงาน ค่านิยมส่วนตน ระดับความมุ่งมั่นในชีวิต ฯลฯ
2. องค์ประกอบภายนอกตัวบุคคล ได้แก่ การอบรมเลี้ยงดู สถานภาพทางเศรษฐกิจและ

สังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ กับชุมชนที่อยู่อาศัย ฯลฯ

วิธีการประเมินการเห็นคุณค่าในตนเอง (<https://www.mind.org.uk/information-support/types-of-mental-health-problems/self-esteem/#.XEo-XlUzZ1s>, 23 กุมภาพันธ์ 2562)

1. เริ่มรู้สึกเกลียดและไม่ชอบตนเอง
2. รู้สึกว่าตนเองไม่มีค่า หรือไม่ดีพอ
3. ไม่สามารถทำการตัดสินใจอะไรได้
4. รู้สึกว่า ไม่มีใครชอบ
5. ตำหนิตัวเองในสิ่งที่ไม่ผิด
6. รู้สึกผิด เมื่อเวลาผ่านไป หรือเมื่อเวลาใช้เงินตัวเอง
7. ไม่มีความสุข

เมื่อรู้สึกว่า ตนเป็นคนที่มีการเห็นคุณค่าตนเองต่ำ (Low self-esteem) ก็ควรจะเพิ่มการเห็นคุณค่าแห่งตนให้มากขึ้น ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

1. คิดในสิ่งที่จะทำให้ตนมีคุณค่า
2. ไม่พูดเกี่ยวกับตนในเชิงลบ
3. ติดต่อกับพูดคุยกับคนที่รักเรา
4. เรียนรู้ที่จะเข้าใจตนเอง
5. หาสิ่งที่ท้าทายให้ตัวเอง
6. หัดมองโลกในแง่บวก
7. ดูแลตนเอง
8. ถ้ามีปัญหาหนักเกินกว่าจะแก้ไขได้ด้วยตนเอง ต้องหาคนคอยช่วย

อย่างไรก็ตาม รัตนา กรประสี (สำนักสุขภาพจิตสังคม, กรมสุขภาพจิต) ได้เสนอวิธีพัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง หรือ Self-esteem ดังนี้ (อ้างถึงใน เมธาวิ อุดมธรรมานุภาพ และคณะ, 2556) ดังนี้

1. หาเวลาตอนเช้าประมาณ 1 ชั่วโมง เพื่อพัฒนาตน เช่น การนั่งสมาธิ หรือ อ่านหนังสือที่สร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง
2. มองปัญหาและมองโลกในแง่ดี เลิกบ่นในสิ่งที่ไม่ดีเกี่ยวกับตนเอง แล้วนำมาวิเคราะห์ว่ามีสิ่งดีหรือไม่ดีมากกว่ากัน
3. ทำบ้านให้ปราศจากความวุ่นวาย โดยการฟังเพลงหรืออ่านหนังสือ
4. หาเวลาวันละประมาณ 10 นาที เพื่อพิจารณาจุดยืนของตัวเอง และพิจารณาสิ่งที่สำคัญของชีวิต

5. คบกับบุคคลที่มองโลกในแง่ดี หรือบุคคลที่มีการเห็นคุณค่าในตนเองสูง เพราะเขากระตุ้นให้เรามีความมั่นใจและมีความมุ่งมั่นเพิ่มขึ้น

6. เลิกเปรียบเทียบตนเองกับบุคคลอื่น เพราะเราต้องยอมรับว่าไม่มีใครมีความสมบูรณ์แบบร้อย การเปรียบเทียบกับบุคคลอื่นจะทำให้เกิดปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างมากมาย

7. หาบุคคลต้นแบบเพื่อที่จะเป็นแนวทางในการดำรงชีวิตและตั้งเป้าหมายที่จะเป็นไปได้และมุ่งสู่ความสำเร็จ

8. หาผู้ที่คอยช่วยเหลือด้านทักษะและทัศนคติในการดำรงชีวิตหรือการงาน ถ้าหากมีคนชม หรือกล่าวโทษให้กล่าวคำว่า “ขอบคุณ”

9. อย่าดูถูกตัวเอง หรืออย่ามองตัวเองว่าไม่มีความสามารถ หากเราคอยตอกย้ำถึงจุดด้อยของตนเอง ก็จะไม่มีความประสบความสำเร็จ

10. ให้เพิ่มทักษะหรือคุณภาพชีวิตจากการทำงาน การอ่านหนังสือ หรืออื่นๆ

11. ให้จดสิ่งที่ดีเกี่ยวกับตัวเอง เช่น ความซื่อสัตย์ ความคิดริเริ่ม ความมุ่งมั่น ความเอื้อเฟื้อ

12. จดผลงานที่ขึ้นชอบหรือประสบความสำเร็จไว้ ประมาณ 10 ของตนเอง เช่น การศึกษา ผลการศึกษา การได้รับรางวัลต่างๆ

13. จดคำขวัญดีๆ ไว้ในที่ที่เห็นชัดเจน และนำมาท่องเมื่อมีโอกาส เช่น “ผมยอมรับในความสามารถของตนเอง” “ฉันจะเป็นคนลิขิตชีวิตของตนเอง”

จากการที่ได้ศึกษาการเห็นคุณค่าในตนมานั้น สามารถสรุปได้ว่า การเห็นคุณค่าในตนมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาตน เพราะคนที่เห็นคุณค่าในตนสูงจะมีความเชื่อมั่นว่าตนเองจะสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้ อีกทั้งยังเป็นคนที่มียุทธยาน้อยกว่าคนที่เห็นคุณค่าในตนต่ำ อย่างไรก็ตาม การเห็นคุณค่าในตนนั้น เป็นสิ่งที่เราสามารถแก้ไข และพัฒนาได้ ซึ่งไม่ใช่เรื่องที่ยากจนเกินไป เช่น การมองโลกในแง่บวก การเรียนรู้ที่จะเข้าใจตน การไม่ดูถูกตน เป็นต้น

การพัฒนาตนตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท

การพัฒนาตนในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น นักปราชญ์หลายท่านได้ให้คำนิยามความหมายไว้คล้ายกันว่า การพัฒนาตน หมายถึง การทำให้ชีวิตมีความเจริญ งดงาม อย่างต่อเนื่อง เป็นประโยชน์ ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น โดยมีจุดมุ่งหมายอยู่ 2 ระดับ คือ ระดับปุถุชน ซึ่งเป็นระดับโลกียะ คือ การประสบความสำเร็จในหน้าที่ การงาน อาชีพ กับ การพัฒนาตนระดับโลกุตระ ซึ่งเป็นการพัฒนาตนในขั้นสูงสุด ตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ การได้บรรลุพระนิพพาน

นักปราชญ์ฝ่ายพุทธมอญตรงกันว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการพัฒนาตน และเปิดโอกาสให้ทุกคนได้พัฒนาตนเอง ตามศักยภาพที่จะเป็นไปได้ โดยแต่ละท่านได้อ้างหลักธรรม

ในการพัฒนาตนที่แตกต่างกัน บางท่านเห็นว่าควรใช้หลักไตรสิกขา บางท่านเห็นว่าควรใช้หลักภาวนา ในขณะที่บางท่านก็ใช้หลักพละ 5

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ขยายความเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า คำว่า พัฒนา ที่นำมาใช้กับหลักธรรมทางพุทธศาสนาตรงกับคำว่า “เจริญ” ในภาษาไทย แต่เมื่อนำมาเทียบกับความหมายทางธรรม มักใช้คำว่า เจริญนำหน้า เช่น ปฏิบัติวิปัสสนา เรียกว่า เจริญวิปัสสนา ถ้าปฏิบัติธรรมในทางเมตตา เรียกว่า เจริญเมตตา หรือ การกำหนดลมหายใจเข้าออก ก็เรียกว่า เจริญอานาปานสติก็มีหลักฐาน เมื่อนำไปเทียบกับภาษาบาลีแล้ว คำว่า “เจริญ” ก็คือ “ภาวนา” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558) แต่ในภาษาบาลี “ภาวนา” หมายถึง การพัฒนาคน ส่วน “พัฒนา” เป็นคำที่ใช้ในความหมายทั่วไป แม้แต่พูดว่า กองขยะพัฒนาใหญ่โตขึ้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558) (สอดคล้องกับท่านพุทธทาสภิกขุ ที่ให้ความหมายไว้ว่า คำว่า พัฒนา ถ้าเป็นภาษาชาวบ้านเป็นเรื่องของวัตถุ การพัฒนา ในภาษาธรรม หมายถึง การพัฒนาทางด้านจิตใจ การพัฒนาทางวัตถุ เป็นความเพื่อยุ่ยาก การพัฒนาทางจิตใจช่วยแก้ไขความยุ่งยากทางวัตถุ ทำให้มากขึ้น ดีขึ้น เจริญขึ้น แต่ตัวหนังสือแท้ๆ หมายความว่า ทำให้มากขึ้น รุ่งเรืองไปหมด คำว่า Progress แปลว่า ทำให้มาก พระบาลีว่า น สียา โลกวทุพฺพนํ แปลว่า อย่าทำให้โลกกรุงรัง การพัฒนาจิต เป็นคนละความหมาย ขอให้เป็นการพัฒนาในความหมายให้ว่า ดีขึ้น มากขึ้น มีประโยชน์ขึ้น โทษอันตรายน้อยลงสรุปความหมายของการพัฒนาก็คือ ถูกต้องมากขึ้น (<https://www.youtube.com/watch?v=afDMonYrKMo>, 9 ตุลาคม 2560)

การพัฒนาตน ในทัศนะของท่านพุทธทาสภิกขุ ถือว่ามีความหมายเดียวกันกับการพัฒนาชีวิต ซึ่งท่านขยายความว่า เพราะชีวิตหมายถึงสิ่งที่ยั่งยืน มีความงอกงามตามธรรมชาติของของสด เพื่อให้ถึงจุดหมายปลายทาง ที่มีค่ามากที่สุด (พุทธทาสภิกขุ, 2553) ท่านพุทธทาสภิกขุอธิบายเพิ่มเติมว่า ชีวิตมนุษย์เกิดมาจากความประจวบเหมาะของธาตุทั้ง 6 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ ธาตุอากาศ และธาตุวิญญาณ โดยมีสัจจะธาตุญาณเป็นสมบัติติดตัวมาด้วย ความรู้ที่เกิดจากสัจจะธาตุญาณยังไม่มีปัญญา เด็กเกิดใหม่ ยังไม่มีวิชา จึงเกิดความรู้สึกลงไปตามผัสสะ สิ่งที่ทำให้ชีวิตดีขึ้น เจริญงอกงามขึ้น คือ ภาวนิตถญาณ ความรู้ที่เจริญขึ้นในทางที่ถูกต้อง ภาวนิตถญาณใช้ดับทุกข์ที่เกิดจากความโง่ที่สัจจะธาตุญาณมันสร้างขึ้น ต้องพัฒนาภาวนิตถญาณให้จนถึงขีดสูงสุดคือ พระนิพพาน ท่านสรุปว่า อย่างไรเสีย มนุษย์ก็ควรจะทำพระศาสนาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาตน จนถึงจุดสูงสุดของชีวิตที่ได้รับการพัฒนาแล้ว คือ สงบ เย็น และเป็นประโยชน์ (พุทธทาสภิกขุ, 2556)

การพัฒนาตนตั้งแต่ระดับเริ่มต้นจนบรรลุถึงความสำเร็จระดับโลกุตระนั้น ไม่อาจปฏิบัติตามเส้นทางอื่นได้เลยนอกจากศีล สมาธิ และปัญญา ดังพระอุปติสสระจนาอุเทศคาถาในคัมภีร์วิมุตติมรรค (อุปติสสเถระ, 2560) ไว้ว่า

ศีล สมาธิ ปัญญา จ วิมุตติ จ อนุตตรา

อนุพุทธา อิมะ ธมมา โคตเมน ยสสุสิณา

แปลว่า พระโคตมผู้มียศได้ตรัสรู้ธรรมเหล่านี้ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา และวิมุตติอันยอดเยี่ยม โดยได้กล่าวถึงผู้ที่ต้องการหลุดพ้นจากทุกข์และอุปาทาน ควรมีความรู้ความชำนาญในพระสูตร พระวินัย และพระอภิธรรม ซึ่งเป็นวิมุตติมรรค แปลว่า ทางแห่งความหลุดพ้น

ดังนั้น การฝึกอบรมทางกายวาจา ซึ่งเป็นเรื่องของศีล คือ ความมีระเบียบวินัย จึงเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาตน หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า เป็นฐานของการก้าวต่อไปสู่การพัฒนาขั้นที่สูงกว่านี้ คือ การพัฒนาสมาธิ และพัฒนาทางด้านปัญญา เป็นลำดับไป

ศีล คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติขั้นสูง

สมาธิ คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรมเช่นสมาธิอย่างสูง

ปัญญา คือ ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

การบูรณาการหลักธรรมทางพุทธศาสนาเข้ากับหลักจิตวิทยา

การพัฒนาตนตามหลักพุทธจิตวิทยา ต้องเริ่มที่ตนเองก่อน ซึ่งตรงกับพุทธภาษิตที่ว่า อตตาทิ อตตโน นาโถ. โกทิ นาโถ ปโร สียา. อตตนา หิ สุทนต์น นาคํ ลภติ ทูลลภํ. (ขุ.ธ. (บาลี) 25/157/45) แปลว่า ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน คนอื่นใครเล่าจะเป็นที่พึ่งได้ เพราะคนที่ฝึกตนดีแล้ว ย่อมได้สิ่งที่พึงได้ยาก สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า การที่จะพึ่งตนเองได้นั้น ก็ต้องมีตนเป็นที่พึ่งได้ ตนนั้นจะพึ่งได้ก็ต้องฝึกตนขึ้นมาให้ได้ จะฝึกตนได้ดี ก็ต้องพัฒนาให้มีธรรมขั้นมาหลายๆ ทั้งวิริยะ สติ สมาธิ ฯลฯ จนถึงปัญญา แล้วพึงธรรมเหล่านั้นโดยการปฏิบัติหรือใช้มัน ก็จะพึ่งตนได้ดี (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2561) เมื่อดูบริบทแล้ว คนสมัยพุทธกาลน่าจะสับสนเรื่องการหาที่พึ่ง ในยามคับขัน บางคนไปพึ่งภูเขา บางคนพึ่งป่าไม้ บางคนพึ่งอารามและรุกขเจดีย์ ซึ่งไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ พระพุทธเจ้าให้ยึดหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นสรณะ (ที่พึ่ง) เพราะเป็นที่พึ่งที่ดีที่สุด จึงจะล่องพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้ (ขุ.ธ.(บาลี) 25/188-192/50-51) ซึ่งแสดงว่า พระพุทธเจ้า ได้แนะนำให้คนหันมาหาตนเองก่อน เริ่มที่ตนเอง เพราะเมื่อตนแก้ปัญหาตนได้ ก็จะได้เป็นที่พึ่งของตน เนื่องจากเกิดปัญญาที่ตนได้ผ่านการอบรม (เจริญ) ตามหลักจตุราริยสัจแล้ว

แนวคิดการพัฒนาตนของจิตวิทยาตะวันตกก็เช่นเดียวกัน ได้ต่อยอดไปถึง Self คือ ตัวตน เพียงแต่จะเน้นไปในทิศทางใดเป็นหลักซึ่งมีหลายหลาย เช่น Self-improvement (การปรับปรุงตน) Self-management (การบริหารตน) Self-modification (การปรับตน) การพัฒนาตนในระดับที่สูงขึ้นไป คือ การตระหนักรู้ในตน (Self-actualization)

จุดร่วมกันของจิตวิทยาตะวันตกกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา คือ การให้ความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพที่มีอยู่ในตน โดยเฉพาะพระพุทธศาสนาซึ่งอยู่ท่ามกลางชนชั้นวรรณะ นอกจากจะปฏิเสธที่พึ่งจากเหล่าเทพแล้ว ยังได้เน้นว่าตนเองสามารถพัฒนาได้ แม้จะอยู่ในวรรณะชั้นต่ำก็ตาม การพัฒนาตนนั้นไม่ว่าจะใช้แนวคิดใด ขั้นสุดท้าย ย่อมกระจายประโยชน์ไปยังคนรอบข้าง โดยที่คนพัฒนาตนแล้ว จะข้ามพ้นความเป็นตัวตน และจะดำรงอยู่เพื่อประโยชน์ของคนอื่น เฉกเช่น พระอรหันตสาวก 1,250 รูป ที่ออกเดินทางไปประกาศพระพุทธศาสนาเพื่อประโยชน์ของคนหมู่มากเพื่อความสุขของคนหมู่มาก

บทสรุป

การพัฒนาตน (Self-development) ตามแนวคิดของนักจิตวิทยา มีอยู่อย่างหลากหลาย แต่ไม่ว่าจะเป็นของใครก็ตามล้วนมีประโยชน์ทั้งนั้น เพราะการพัฒนาตน เป็นการทำให้ตนดีขึ้น มีความเจริญก้าวหน้าในทางพระพุทธศาสนา มองว่า คนที่ได้รับการฝึกดีแล้ว เป็นผู้ประเสริฐกว่าคนทั้งหลาย ในการฝึกนั้น มีหลักไตรสิกขา เป็นแนวทาง คือ ศีล ความมีระเบียบวินัย ทางกาย วาจา สมาธิ การฝึกฝนทางด้านจิต ให้ได้รับการขัดเกลาจนห่างไกลจากกิเลส ปัญญา คือ การรู้แจ้งแทงตลอด การพัฒนาตนหรือการฝึกตนนั้น ทำได้ตั้งแต่เกิดจนถึงตาย มีเป้าหมายสูงสุด คือการบรรลุพระนิพพาน เมื่อตนได้รับการฝึกฝน หรือพัฒนาในระดับที่สูงสุดแล้ว จึงนำเอาแนวทางที่ตนได้รู้ซึ่งเป็นฝ่ายปรีดี และปัญหาต่างๆ ที่ตนได้พบเจอในระหว่างฝึก ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ตนผ่านมาขณะปฏิบัติ ไปสอนให้คนอื่นที่ต้องการคำแนะนำไปปฏิบัติให้เกิดปัญญา เพื่อจะได้หลุดพ้นจากสังสารวัฏ อันมีปฏิเวธเป็นเป้าหมายสุดท้าย

บรรณานุกรม

- ฐปณีย์ ตั้งจิตภักดีสกุล. (2554). ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเห็นคุณค่าในตนเองและความรู้สึกสิ้นหวังในเด็กและเยาวชนที่กระทำผิดในสถานพินิจและคุ้มครองเด็กและเยาวชนกลาง. *วารสารจิตวิทยาคลินิก*. 33(1), มกราคม-มิถุนายน 2554: 43-44.
- นฤมล มารคแมน. (2553). *หลักพุทธจิตวิทยาเบื้องต้น*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *หลักแม่บทของการพัฒนาตน*. พิมพ์ครั้งที่ 26. กรุงเทพมหานคร: ผลิธีม.
- _____. (2559). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 36 กรุงเทพมหานคร: ผลิธีม.

- พระอุทิศสเถระ. (2560). *คัมภีร์วิมุตติมรรค*. แปลโดย พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) และคณะ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2553). *ธรรมคือสิ่งพัฒนาชีวิต*. สุราษฎร์ธานี: ธรรมทานมูลนิธิ ไชยา.
- _____. (2556). *สัมมาทิฎฐิ*. นนทบุรี: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เซน ปรีณัตติง.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เมธาวิ อุดมธรรมานภาพ. (2556). *จิตวิทยาเพื่อการพัฒนาตน*. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ.เอส.พรินท์ติ้ง.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมศัพท์จิตวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: ธนาพรส.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *บทนำสู่พุทธธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: ส.ไพบูลย์การพิมพ์.
- _____. (2561). “*ธรรมกาย*” แท้ของพระพุทธเจ้า เข้าใจ “อนัตตา” ให้ตรงตามความเป็นจริง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ผลิธัมม.
- Bourne . Ekstrand. (1985). *Psychology its Principles and Meanings*. 5th Edition. New York: CBS College Publishing.
- Dennis Coon and John O. Mitterer. (2012). *Introduction to Psychology*. China: WADSWORTH.
- Hofstede, G. (1984). The cultural relativity of the quality of life concept (PDF). *Academy of Management Review*. 9(3): 389–398. doi:10.2307/258280. JSTOR 258280
- James Geiwitz. (1980). *Psychology Looking at Ourselves*. 2nd Edition. New York: CAT.
- Kazdin Alan E . (1980). *Behavior Modification in Applied Settings*. Revised Edition. Illinois: The Dorsey Press.
- McLeod, S. A. (2007). *Maslow’s Hierarchy of Needs*. Retrieved on 20th January 2019, from <http://www.simplypsychology.org/maslow.html>
- Richard W. Robins and Kari H. Trzesniewski. (2019). *Self-Development A cross the Life span*. Retrieved on 20th January 2019, from <https://scholarship.org2uc2item29bc5r8nd>

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน:
กรณีศึกษาหลวงพระบาง สปป.ลาว¹
Tourism Management Based on Culture and Religion
in ASEAN Country: A Case Study of Luang Prabang,
Lao PDR

พระปลัดระพิน พุทธิสารโร*, Phrapalad Raphin Buddhisaro²

พิเชฐ ทังโต, Phichet Thangto³

ลำพอง กลมกุล, Lampong Klomkul⁴

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง สปป.ลาว 2) เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป.ลาว และ 3) เพื่อนำเสนอชุดการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป.ลาว ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพจากเอกสาร งานวิจัย และการศึกษาเชิงพื้นที่พร้อมการสัมภาษณ์จากพื้นที่วิจัย คือหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ผลการวิจัยพบว่า การจัดการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง สปป.ลาว ประกอบด้วย 1) การจัดการท่องเที่ยวภายใต้วิถีวัฒนธรรม วิถีธรรมชาติ และการจัดทำวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมรายได้ประชาชาติของลาวในภาพรวมด้วย 2) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเป็นการจัดการท่องเที่ยวภายใต้วัฒนธรรมทางศาสนา ประเพณี วิถีชีวิตและธรรมชาติ เช่น การท่องเที่ยววัด การท่องเที่ยวในวิถีทางวัฒนธรรม เช่น สงกรานต์ การตักบาตรพระเช้า สถาปัตยกรรมทางศาสนา ที่เนืองด้วยจิตวิญญาณทางศาสนา เป็นต้น 3) ชุดการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวง

¹ ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2561

² หลักสูตรบัณฑิตศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

³ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

⁴ ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

* ผู้นิพนธ์หลัก E-mail: research.mcu@gmail.com

พระบาง สปป.ลาว นั้นได้มีรัฐเข้าไปจัดการส่งเสริมร่วมกับหน่วยของวัดและศาสนาให้เกิดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และประเพณีวิถีทางศาสนาที่เชื่อมประสานกับแหล่งการท่องเที่ยวอื่นๆ ทั้งธรรมชาติ ป่าไม้ น้ำตก ภูเขา ที่มีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ที่เห็นความสำคัญของพื้นที่การท่องเที่ยว ที่ได้ทั้งความรู้ จิตวิญญาณของศาสนสถาน และพิธีกรรมนั้นๆ และนำไปสู่คุณค่าทางจิตของการท่องเที่ยว ที่จะส่งผลให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติเข้าใจ อันเนื่องจากวิถีวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาที่ลาวหลวงพระบาง

คำสำคัญ: การจัดการท่องเที่ยว, วัฒนธรรมและศาสนา, อาเซียน, หลวงพระบาง

Abstract

The purposes of this research were 1) to study general tourism conditions in Luang Prabang, Lao PDR, 2) to study tourism management based on culture and religion in Luang Prabang, Lao PDR, and 3) to propose a learning package for tourism management based on culture and religion in Luang Prabang, Lao PDR. Qualitative research from documentary study and area studies with interviews were used for data collection in Luang Prabang, Lao People's Democratic Republic. Research results indicated that tourism management in Luang Prabang, Lao PDR consists of 1) tourism management under the culture, natural way and culture preparation for the benefit of promoting the overall national income of Lao PDR. 2) The tourism management model is a tourism management under the culture, religious and tradition, way of life and nature, such as tourism in temples, tourism in cultural ways such as Songkran, offering food to monks, and religious architecture. 3) Learning packages for tourism management based on culture and religion in Luang Prabang, Lao PDR, has been managed by the state in order to promote and co-ordinate with tourism-oriented religious places. These artifacts and religious traditions are linked to other tourism sources including nature, forests, waterfalls and mountains that focus on promoting spiritual tourism that sees the importance of tourism areas that has both knowledge Spirit of religious places and that ritual and lead to the spiritual value of tourism. This will lead to peaceful coexistence which is due to the culture of Lao Buddhist way at Luang Prabang.

Keywords: Tourism Management, Culture and Religion, ASEAN, Luang Prabang

บทนำ

หลวงพระบางในอดีตเคยเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้าง (Denise Heywood, 2016) หากวิเคราะห์ตามชื่อแล้วจะเห็นถึงประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของเมืองแห่งนี้ เมืองหลวงพระบางมีชื่อที่เคยเรียกขานกันหลายชื่อได้แก่ “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เมืองขว เมืองซัว เมืองหลวงพระบาง เมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุต ล้านช้างร่มขาว” เมืองศรีสัตนาคนหุต อุดมรัตหลวงละโว้ติมทานคร-เมืองหลวงละโว้ติมทานคร ชื่อแรกคือ “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เป็นชื่อที่ถูกพูดถึงในพงศาวดารล้านช้าง (2473) “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เป็นเมืองฝ้าแฝด โดยเมืองเชียงทองตั้งอยู่บริเวณวัดเชียงทองในปัจจุบัน ส่วนเมืองเชียงตุงตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำดงที่ไหลลงสู่แม่น้ำโขงห่างจากเชียงทองลงไปทางใต้ชื่อว่า “เมืองขว” หรือออกเสียงในภาษาลาวว่า “ชะว” บางครั้งเรียกว่า “ซัว” เป็นชื่อที่ถูกเรียกขานกันในสมัยก่อนที่จะมีการเข้ามาของกลุ่มชนชาติไท-ลาว ซึ่งอพยพมาจากทางตอนใต้ของจีนตามตำนานกล่าวว่าหลังจากที่ขุนขวได้ขึ้นปกครองเมืองก็ได้เปลี่ยนชื่อจาก “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เป็น “เมืองขว” เป็นที่เชื่อกันว่าขุนขวเป็นผู้นำของกลุ่มชนเผ่าท้องถิ่นที่ชื่อว่า “ข่า” หรือ “ขมุ” หรือในภาษาไทยเรียกว่า “ข่า” ประชากรเดิมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลังจากสถาปนาเป็นผู้นำของขุนขวกลุ่มชนเผ่านี้ได้ปกครองขวต่อกันมาถึงสมัยขุนกันฮาง ในปี พ.ศ.1300 (สิลา วีระวงศ์, 2539)

หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ที่มีส่วนสำคัญต่อการท่องเที่ยวทั้งเป็นอุตสาหกรรมและแหล่งรายได้หลักของหลวงพระบาง ที่มีเอกลักษณ์ในเรื่องธรรมชาติ ความสงบ วิถีทางวัฒนธรรม ทางศาสนา ประเพณี และวิถีทางศาสนากับการท่องเที่ยว ที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลาย และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์และการจัดวางทางประวัติศาสตร์ที่เหมาะสม ดังปรากฏในงานวิจัย อาทิ “The Impact of Tourism on the Monks of Luang Prabang” (Wantanee Suntikul, 2018) หรือเรื่อง “Sustainable Tourism Development in World Cultural Heritage Site, Luangprabang Town, Luangprabang Province, Lao PDR” (Chansone Keomanivong, 2009) งานเรื่อง “หลวงพระบาง: การเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก” (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2552: 84-104) เรื่อง “เศรษฐกิจการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกหลวงพระบางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” (นาฏยา ชำวัน, คณินันต์ย์ ไสยโสภณ และบุญยัง หมั่นดี, 2560: 81-96) เรื่อง “พระพุทธรูปไม้: สุนทรียภาพและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนในเมืองหลวงพระบางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์” (นิราศศรีขาวรส, 2558) หรือในงานเรื่อง “สุขาวยะทางรูปทรงในงานสถาปัตยกรรม พระอุโบสถวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง” (ธีรยุทธ อินทจักร, 2560: 1-19) ทั้งในงาน “รัฐสังคมนิยมกับการทำให้มรดกศักดิ์นิกลายเป็นสินค้า: กรณีศึกษาช่างเงินเมืองหลวงพระบาง” (ธีระยุทธ บัวจันทร์, 2558: 125-173) ที่ให้ความสำคัญกับวัด ศาสนาสถาน และวิถีประเพณีบางประการเนื่องด้วยวัฒนธรรมทางศาสนา

หลวงพระบางเข้าสู่กระบวนการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่เชื่อมระหว่างนักท่องเที่ยว ท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวนานาชาติจากทั่วโลก ในฐานะเมืองมรดกโลก (2538/1995) ที่มีเอกลักษณ์ ทางด้านสถาปัตยกรรม พระพุทธศาสนา วัดวาอาราม ความสงบ และธรรมชาติที่งดงาม วิถีประเพณี อันเป็นเอกลักษณ์ รวมทั้งมีผู้นำระดับโลกอย่างประธานาธิบดีบารัค โอบามา (Barack Obama, พ.ศ.2552-2560/2009-2017) เดินทางมายังหลวงพระบาง เมื่อ พ.ศ.2559/2016 ปรากฏเป็น ภาพข่าวและทำให้เกิดภาพจำและความสนใจต่อความเป็นเมืองท่องเที่ยวของหลวงพระบางไปด้วย สู่การขับเคลื่อนการท่องเที่ยว โดยมีฐานจากพระพุทธศาสนา วัด ศาสนสถาน วัฒนธรรมทาง ศาสนา ประเพณี กับการท่องเที่ยวเชิงประเพณี วิถีชีวิต ที่สะท้อนให้เห็นถึงความหลากหลาย เอกลักษณ์และการจัดวางทางประวัติศาสตร์ ดังปรากฏในงานวิจัยของ สุดาพร คมทะวง (2559: 349-366) เรื่อง “การพัฒนาแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” หรืองานของ บุญหนา จิมนั่ง (2556: 55-58) เรื่อง “ตักบาตรข้าวเหนียวเที่ยวหลวงพระบาง” และงานของ มณชิรา มณีแสง (2560: 82-95) “ปัจจัย ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาเที่ยวหลวงพระบางของนักท่องเที่ยว” ดังนั้น วัด ศาสนสถาน และ วิถีประเพณีบางประการเนื่องด้วยวัฒนธรรมทางศาสนา จึงเป็นหน่วยที่ถูกนำมาจัดเป็นส่วนหนึ่ง ของการท่องเที่ยวที่หลวงพระบาง ดังนั้น ในการวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาและทำความเข้าใจเพื่อออกแบบ การท่องเที่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวที่ส่งเสริม พร้อมการอนุรักษ์คุณค่า และส่งเสริมสู่กระบวนการ ทางจิตวิญญาณและเจตนารมณ์ทางศาสนา ที่เนื่องด้วยความรู้ ความเข้าใจ “ราก” อันเป็นบริบท ความเป็นหลวงพระบาง ทั้งส่งผลเป็นข้อเสนอเพื่อจัดการหรือการบริหารอย่างเหมาะสมที่ได้ ทั้งคุณค่าทางวัฒนธรรม สุนทรียะของการเดินทาง รวมทั้งการเรียนรู้เชิงวิทยาศาสตร์อันเป็นรากฐาน ทางวัฒนธรรม จากสภาพที่พบเห็นจะพบว่าการท่องเที่ยวที่ขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ ท่องเที่ยวทั้งในส่วนของบริบทเชิงพื้นที่ อัตลักษณ์ทางศาสนาและความเชื่ออันเป็นวิถีเฉพาะ รวมไปถึงการจัดการการออกแบบในเชิงองค์กร และเชิงระบบแล้วที่ควรจะทำให้เกิดความเป็นเอกภาพ หรือกลไกที่จะเกิดขึ้นได้ ดังนั้น การวิจัยนี้จึงพยายามศึกษาถึงสภาพของการจัดการท่องเที่ยวเชิง ศาสนาและวิถีทางศาสนา เพื่อนำไปสู่การเสนอชุดการเรียนรู้การท่องเที่ยวทางศาสนาที่จะเป็น ประโยชน์ทั้งในเชิงสุนทรียะของการท่องเที่ยวและคุณค่าทางจิตวิญญาณตามหลักพระพุทธศาสนา อันเป็นรากฐานของหลวงพระบางที่ได้ทั้งคุณค่าและมูลค่าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง สปป.ลาว
2. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป.ลาว
3. เพื่อนำเสนอชุดการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวง-
พระบาง สปป.ลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) การศึกษาเชิงพื้นที่ (Area Studies) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) จากพื้นที่วิจัย ณ เมืองหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในระหว่างวันที่ 12-15 กรกฎาคม พ.ศ.2561

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน: กรณีศึกษาหลวงพระบาง สปป.ลาว ปรากฏดังนี้

1. สภาพทั่วไปการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นการท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยศาสนา วัฒนธรรมและธรรมชาติด้วยเหตุผลที่ว่าภูมิศาสตร์ของหลวงพระบางอยู่ในหุบเขา และมีพื้นที่ทางธรรมชาติมาก รวมทั้งการสร้างอารยสถาปัตยกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับภูมิศาสตร์ ซึ่งเป็นจุดเด่นของหลวงพระบาง จึงเป็นเมืองที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเมืองมรดกโลก (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2552: 84-104) ใน ค.ศ.1995/2538 และเป็นเมืองที่มีความเรียบง่าย มีวิถีทางศาสนา และธรรมชาติ ดังปรากฏเป็นศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ในพระพุทธศาสนา (1) การท่องเที่ยวเนื่องด้วยศาสนสถานและวัด ในพระพุทธศาสนา อาทิ วัดเชียงทอง (ธีรยุทธ อินทจักร, 2560: 1-19) วัดศรีบุญเรือง (Wat Sri Buon Heuong) วัดแสน (Wat Sean) วัดใหม่ (วัดใหม่) วัดอาฮาม (Wat Aham) วัดวิสุต (Wat Visoun) พระธาตุภูสี พระพุทธรูปพระบาง พระราชวังอดีตบุรพทิศตรี หลวงพระบาง งานศิลปกรรมพระพุทธรูปไม้ในวัดต่าง ๆ (นิราศ ศรีขาวรส, 2558: 17-40) งานพุทธศิลป์สุบแก้วสี (ลีปป์ สุขสำราญ, 2559: 155-167) เป็นต้น ภาพข้อเท็จจริงเหล่านี้เป็นการท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยวัด ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ ในพระพุทธศาสนา (2) การท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยวัตถุทางศาสนา อาทิ พระพุทธรูปพระบาง พระม่าน วัดเชียงทอง พระธาตุภูสี รอยพระบาท และพระธาตุแดงโม เป็นต้น (3) การท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยวิถีประเพณีทางศาสนา อาทิ การตักบาตรข้าวเหนียวพระเช้าที่หลวงพระบาง (บุญหนา จิมาณัง, 2556: 55-58) เป็นต้น (4) การท่องเที่ยวในระบบนิเวศธรรมชาติ การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติที่เกิดขึ้นเองและมีการจัดการเข้าไปท่องเที่ยว อาทิ ถ้ำตึง หรือถ้ำปากอู น้ำตกตาดกวาสี น้ำตกตาดแล้ การล่องเรือในแม่น้ำโขงชมทัศนียภาพและวิถีธรรมชาติสองริมฝั่ง เป็นต้น (พระมหานิกัร จานุตโตโร, (2559: 65-77) (5) การท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม ชุมชนการศึกษาเยี่ยมชมชนเผ่า หรือกลุ่มผู้อยู่อาศัยในหลวงพระบาง กลุ่มศิลปหัตถกรรม กลุ่มอาชีพ กลุ่มทอผ้า อันสะท้อนถึงวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ที่นัยหนึ่งเป็นวัฒนธรรมประดิษฐ์เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงตามช่วงสมัย “พิธีกรรมอาจถูกประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ หรือไม่สามารถ

ดำรงสภาพเช่นเดิมได้ตลอดไป หากแต่มีความผกผันไปตามบริบทของพิธีกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วยนั่นเอง” (ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2553: 43-68) หรือในงานวิจัยของนาฏยา ชาววัน และคณะ (2560: 81-96) ให้ข้อมูลว่า

“...เศรษฐกิจการท่องเที่ยวของเมืองหลวงพระบางมีปัจจัยนำเข้าภายนอกคือ นโยบายให้การท่องเที่ยวเป็นภาคส่วนสำคัญอันดับหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของแขวง ปัจจัยภายในคือความเป็นเมืองมรดกโลกที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมภายในตัวเมือง 23 แห่ง วิถีชีวิตของผู้คน ประเพณีท้องถิ่นและสภาพภูมิประเทศที่โดดเด่น ประชาชนท้องถิ่นใช้ปัจจัยนำเข้าในการประกอบอาชีพทำให้ได้รับประโยชน์ในรูปของรายได้ที่เพิ่มขึ้นจากการทำธุรกิจที่พัก อาหารและเครื่องดื่ม ขนส่ง ขายสินค้าที่ระลึกและบริการท่องเที่ยว โดยมีลักษณะเป็นธุรกิจขนาดเล็กของครอบครัว ทั้งอาชีพหลักและอาชีพเสริม การท่องเที่ยวช่วยเพิ่มช่องทางในการสร้างรายได้ มีจำนวนผู้จ้างงานและมีรายได้ในครอบครัวเพิ่มขึ้น มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นด้วยโครงสร้างพื้นฐานที่ได้รับการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว แต่มีค่าครองชีพที่สูงขึ้นและต้องปรับวิถีชีวิตให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม...”

ในภาพรวมของการจัดการท่องเที่ยวในหลวงพระบางเมืองมรดกโลก จึงเนื่องด้วยวัดและศาสนสถาน พิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณี วิถีธรรมชาติ น้ำตก ป่าเขา ถ้า วิธีการดำเนินชีวิต อาหาร การกิน การแต่งกาย ตลาดพื้นถิ่น ตลาดที่รองรับนักท่องเที่ยวที่หลากหลาย ศิลปหัตถกรรม พื้นบ้าน การทอผ้า ที่นำเสนอรูปแบบความเป็นหลวงพระบาง แต่มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับช่วงสมัยและการเข้ามาของนักท่องเที่ยว เป็นต้น (จรัญ ชัยประทุม, 2556: 129-156) สิ่งเหล่านี้ถูกออกแบบและจัดการผ่านภาพรวมของการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 1 บาร์ค โอบามา (Barack Obama, พ.ศ. 2552-2560) ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น เดินทางมายังหลวงพระบาง เมื่อ พ.ศ. 2559 กับภาพจำของวัด พระภิกษุ และศาสนสถานในพระพุทธศาสนาที่หลวงพระบาง (ภาพ: ออนไลน์, 30 ธันวาคม 2561)

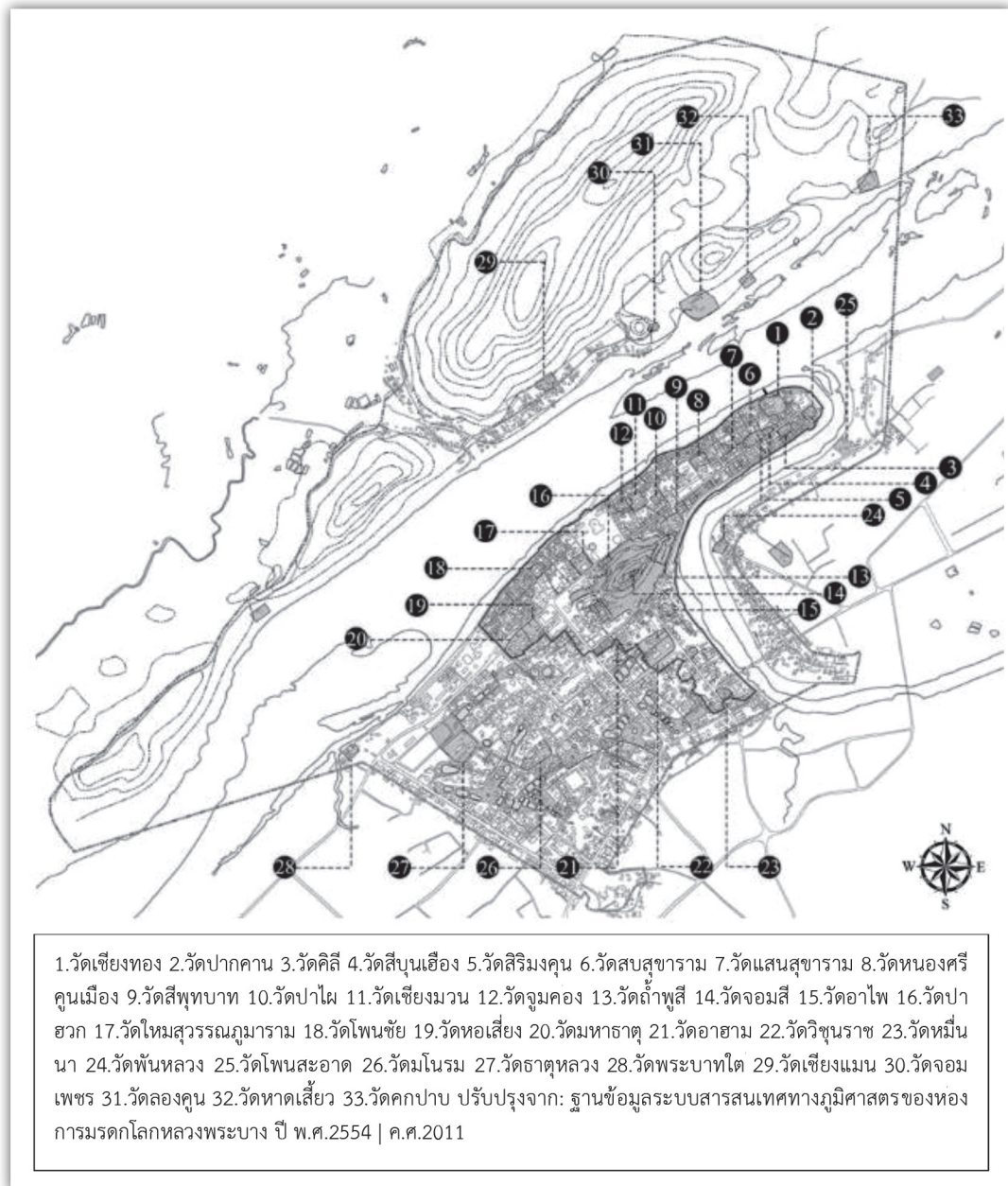
ภาพที่ 2 สภาพของการท่องเที่ยวในหลวงพระบางเมืองมรดกโลก ที่สำรวจในเบื้องต้นจะพบการท่องเที่ยววัด พิธีกรรมทางศาสนา วิถีชีวิต น้ำตก ธรรมชาติ และการดำเนินชีวิตผ่านศูนย์ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น (ภาพขณะนักวิจัย: 12-15 กรกฎาคม 2561)

2. การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป.ลาว

เมื่อพิจารณาจากแผนภาพการท่องเที่ยวในส่วนวัฒนธรรมและศาสนา ซึ่งจำแนกได้เป็นกรณีในการจัดการท่องเที่ยวได้ดังนี้

1) การท่องเที่ยวในกลุ่มศาสนสถานในพระพุทธศาสนา หมายถึง ส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในวัด ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา การที่หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก มีความโดดเด่นในเรื่องของวัด ศาสนสถาน และพิธีกรรม โดยคณะนักวิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจ เมื่อ 12-15 กรกฎาคม 2561 ซึ่งได้พบข้อมูลเชิงประจักษ์จากการศึกษาเชิงพื้นที่ อาทิ วัดเชียงทอง (ວັດຊຶ່ງທອງ) เป็นวัดหลวงประจำราชวงศ์ล้านช้าง ราชวงศ์หลวงพระบาง และราชวงศ์ลาว สร้างขึ้นราว พ.ศ.2103 โดยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราช (King Setthathirath-ເສດຖາທິຣາດ, พ.ศ. 2091–2114/1548-1571) กษัตริย์ผู้ปกครองราชอาณาจักรล้านช้าง-ล้านนา ตั้งอยู่ใกล้แม่น้ำโขง เป็นวัดที่มีสถาปัตยกรรมแบบล้านช้างตอนเหนือที่งดงามมาก จนได้รับการขนานนามว่าเป็น “อัญมณีของศิลปะล้านช้าง” (ธีรยุทธ อินทจักร, 2017: 1-19) วัดศรีบุญเรือง (Wat Sri Buon

Heuong) วัดแสน (Wat Sean) วัดใหม่ (วัดใหม่) วัดอาฮาม (Wat Aham) วัดวิสุล (Wat Visoun) พระธาตุภูสี เป็นต้น ดังปรากฏข้อมูลเป็นเบื้องต้นที่สืบค้นได้กว่า 33 วัดดังปรากฏในงาน ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติคุณ (2554) ปรากฏดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แผนที่แสดงทำเลที่ตั้งวัดต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง สปป.ลาว

ที่มา: Nittha Bounpany ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติคุณ การวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์
หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2) การจัดการท่องเที่ยวในวัดพุทธทางพระพุทธศาสนา หมายถึง วัดพุทธศาสนาที่สำคัญเนื่องกับวัดและพระพุทธศาสนา อาทิ พระพุทธรูปสำคัญ โดดเด่นเป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณะว่ามีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และการท่องเที่ยว รวมไปถึงมีวัดอุทยานเป็นที่เคารพสักการะ ดังปรากฏในหลวงพระบางจะมีพุทธรูปอันเป็นที่เคารพสักการะ อาทิ หอพระแก้ว ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตในประวัติศาสตร์ลาว หอพระบางที่ปัจจุบันตั้งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติหลวงพระบางหรือพระบาง (Phra Bang) อันเป็นพระที่เคารพสักการะของชาวลาวหลวงพระบาง หรือพระพุทธรูปที่ถ้ำตั้ง (พระมหานิกัร ฐานุตโร, 2561: 65-77) พระม่านหรือพระพุทธรูปวัดเชียงทอง พระธาตุวัดวิชุล พระธาตุภูสี รอยพระบาทที่ภูสี เป็นต้น โดยสถานที่นี้เนื่องด้วยวัดในพระพุทธศาสนา หรือความเชื่อทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน ดังปรากฏแนวคิดเทียบเคียงในงานของพระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทร์เมือง (2553) ที่ว่า “...วัดทรัพยากร ทางวัฒนธรรมในพระอารามหลวงชั้นเอก ทุกวัด มีศักยภาพโดดเด่น ซึ่งทางภาครัฐพร้อมให้การสนับสนุน ภาคเอกชนมีความสนใจร่วมมือในการจัดการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวยังปลาบปลื้มในความงดงามของพระอาราม...” หรือในงานวิจัย Vimalin Virojtrairatt (2010) เรื่อง “Community Pre-Empowering for Tourism: Sustainable Tourism Management Guideline Amphoe Mae Chaem, Chiang Mai, Thailand” ที่ทำวิจัยเกี่ยวกับการสร้างประสิทธิภาพการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยในงานวิจัยก็ให้ความสำคัญกับทุนทางวัฒนธรรมผ่านวัดและศาสนสถาน โดยเฉพาะพุทธรูปสำคัญๆ เป็นต้น

3) การจัดการท่องเที่ยวในกลุ่มเจดีย์/พระธาตุ หมายถึง ศาสนสถาน อันเนื่องด้วยวัด หรือความสำคัญในวัดทางพระพุทธศาสนาที่จำแนกได้เป็น พระธาตุ รอยพระบาท เจดีย์สำคัญ อาทิ พระธาตุภูสี รอยพระบาทภูสี พระธาตุหมากโม ตั้งอยู่ในบริเวณวัดวิชุนราช วัดที่เก่าแก่ที่สุดของเมืองหลวงพระบาง สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ.2058/1515 ในรัชสมัยพระเจ้าวิชุลราชแห่งอาณาจักรล้านช้าง ที่สะท้อนถึงเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรม ความเก่าแก่โบราณ และถูกจัดอยู่ในแผนผังของการท่องเที่ยว โดย (วัด) พระธาตุหมากโม ที่มีรูปทรงคล้ายผลแตงโมผ่าครึ่งหรือเป็นทรงโอคว่ำคล้ายสลับแบบฟองน้ำเมืองสาญจี ประเทศอินเดีย ยอดพระธาตุมีลักษณะคล้ายรัศมีเปลวไฟของพระพุทธรูปแบบลังกาหรือสุโขทัย บริเวณมณฑานชั้นกลางและชั้นบนมีเจดีย์ทิศทรงบัวตูมทั้งสี่มุม พระธาตุหมากโมนีมีสีดำเก่าๆ แม้จะเคยผ่านการบูรณะปฏิสังขรณ์มาแล้วสองครั้งในปี พ.ศ.2402/1859 รัชสมัยของเจ้ามหาชีวิตสักรินทร์ (คำสุก/King Zakarine/พ.ศ.2438-2448/1895-1904) ซึ่งเป็นพระราชบิดาของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ต่อมาในปี พ.ศ.2457/1914 ในรัชสมัยของเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ (Sisavang Vong, พ.ศ.2447-2502/1904-1945) มีการปฏิสังขรณ์อีกครั้ง ซึ่งการบูรณะครั้งนี้พบโบราณวัตถุมากมาย เช่น เจดีย์ทองคำ พระพุทธรูปหล่อสำริด พระพุทธรูปทองคำ พระพุทธรูปเงิน โดยเฉพาะพระพุทธรูปที่แกะสลักจากแก้วซึ่งคล้ายกับ

พระแก้วมรกต โบราณวัตถุเหล่านี้ได้นำถวายเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ และเก็บรักษาไว้ในพระราชวังหลวงพระบางในปัจจุบัน หรือกรณีพระธาตุภูสี จะมีเจดีย์ ที่มีตำนานเกี่ยวข้องกับการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า หรือรอยพระบาทจำลองของพระพุทธเจ้า แต่อีกนัยหนึ่งพระธาตุก็เป็นจุดมุมสูงสุดของหลวงพระบาง ที่นักท่องเที่ยวนิยมเพื่อเห็นทัศนียภาพมุมสูงในแบบ 360 องศาที่สวยงามประกอบรวมกับการท่องเที่ยวพระธาตุ หรือรอยพระบาท รวมไปถึงหมู่เจดีย์ ที่มีความสำคัญและเป็นเอกลักษณ์ทางความเชื่อในหลวงพระบาง หรือเพื่อคุณธรรมภายในต่อการปฏิบัติตนเป็นชาวพุทธที่ดี เป็นต้น

4) การจัดการท่องเที่ยวในสำนักปฏิบัติธรรม หมายถึง การออกแบบให้สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการการศึกษาปฏิบัติธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นไปตามกรอบของพระพุทธศาสนากรรมฐาน 40 วิธี เพื่อการปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา และในการเดินทางสำรวจเก็บข้อมูลวิจัย คณะผู้วิจัยได้ไปยังวัด วัดป่าโพนเพาวนาราม ที่มีหลักฐานประวัติว่าเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีทั้งชาวลาว และชาวต่างชาติที่สนใจการปฏิบัติธรรมและท่องเที่ยว “Spiritual Tours” (Alex Norman, 2004) โดย วัดป่าโพนเพาวนาราม (Wat Pa Phon Phao) ที่ก่อตั้งโดยพระอาจารย์ชายสมุทร โชติโก (Pha Xaisamut Chotiko, 1992) ซึ่งปัจจุบันก็ยังมีการสอนกรรมฐาน และเป็นสถานที่ที่ร่มรื่นเหมาะแก่การสอนกรรมฐานปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระพุทธศาสนาอยู่

5) การจัดการท่องเที่ยวผ่านพิธีกรรม/ประเพณีทางศาสนา หมายถึง กิจกรรมที่เนื่องด้วยพิธีกรรม เช่น บุญประเพณี วิถีทางวัฒนธรรมทางศาสนา ดังกรณีในหลวงพระบางใช้การตักบาตรพระเช้า ที่มีพระภิกษุสามเณรเดินบิณฑบาตรรับการใส่บาตรจากชาวพุทธ และนักท่องเที่ยวได้กลายเป็นภาพจำของการท่องเที่ยวไปทั่วโลก ประเพณีสงกรานต์ น้ำพระ ในช่วงสงกรานต์ พิธีอัญเชิญพระม่าน และพิธีสงกรานต์ น้ำพระม่าน พระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมือง ประจำหลวงพระบาง (Online: 16 เมษายน 2562) ประเพณีรดน้ำพระสงฆ์ตามประเพณีโบราณของชาวลาว (กันหา สีกันวง, 2016: 61-77) ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีลอยกระทงที่หลวงพระบาง กลิ่น เป็นต้น เหล่านี้เป็นประเพณีที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและถูกจัดอยู่ในโปรแกรมและแผนการท่องเที่ยวทั้งหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนจัดขึ้นกลายเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยว

6) เกจิคณาจารย์/บุคคลสำคัญในพระพุทธศาสนา ปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนา คือ กิจกรรมการท่องเที่ยวเนื่องด้วยตัวบุคคล อันหมายถึงเกจิคณาจารย์/หรือคณาจารย์เน้นที่ภาพลักษณ์ในเชิงบุคคล ดังปรากฏในวัดเชียงทอง (Wat Xieng Thong) วัดมหาธาตุ (Wat Mahathat) ที่ให้ความสำคัญกับพระเถระที่เคยปกครองวัด โดยมีการจัดทำเป็นพิพิธภัณฑ์ให้ความรู้เกี่ยวกับพระสงฆ์ และพระพุทธศาสนา นำภาพเก่ามาจัดแสดงพร้อมเกียรติประวัติ โดยในปัจจุบัน วัดเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เล่าเรื่องพระสงฆ์ ดังกรณีพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ใหญ่คำฝั้น สีสว่างโรมหาเถระ วัดสุวรรณคีรี ท้องถิ่นหลวงพระบางที่นี้ มรณภาพในปี 1987 พระราชาคณะ ปลัดซ้าย

ปลัดขวา ท่านมีชื่อเต็มยศว่า “สมเด็จพระลูกแก้ว สีลสังวโร” อดีตเจ้าคณะแขวงหลวงพระบาง (เจ้าคณะจังหวัด) ทั้งวัดสุวรรณคีรี ยังเป็นศูนย์ข้อมูลของคณะสงฆ์หลวงพระบาง (Buddhist Archives Document) พิพิธภัณฑภาพเก่า ทั้งฝ่ายการศึกษา ปกครอง และวิปัสสนาด้วย โดยสะท้อนพระพุทธศาสนาในอดีตในเชิงประวัติศาสตร์ สถานที่ และบุคคลในหลวงพระบาง (Sitthivong, Phikkhu; Khamvone Boulyaphone; Phra Khamchan Virachitta Maha Thera, 2011)

การจัดการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมประเพณี พระพุทธศาสนา ดังปรากฏเป็นวัด เจดีย์ พระธาตุ พระพุทธรูป และประเพณีที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ทั้งการบิณฑบาตเช้า การสรงน้ำพระในช่วงสงกรานต์ การทอดสรงหรือ เถราภิเษก ประเพณีบุญต่างๆ เป็นต้น

ภาพที่ 4 คณะนักวิจัยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาที่หลวงพระบาง
(ภาพคณะนักวิจัย: 15 กรกฎาคม 2561)

3. ชุดการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป.ลาว จากผลการศึกษาการออกแบบการท่องเที่ยวที่ได้ใช้ทรัพยากรทางศาสนา อาทิ วัด โบราณสถาน หรือศาสนสถานในพระพุทธศาสนา โดยมีเป้าหมายเป็นการจัดการท่องเที่ยวตามวิถีทางศาสนาที่เข้าใจในเจตนารมณ์ของการวัตถุทางศาสนา หรือศาสนสถานในทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งแสดงออกผ่านการท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้องเหมาะสมและเข้าใจเจตนารมณ์ของการปฏิบัติได้ถูกต้อง

ภาพที่ 5 วัดวิสุนราช (ซ้าย) อันเป็นที่ตั้งของพระธาตุหมากโม ซึ่งเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาและถูกออกแบบให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนา (ขวา) ศิลปกรรม หอศิลป์กับการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง (ภาพคณะนักวิจัย: 12-15 กรกฎาคม 2561)

การท่องเที่ยวที่ปรากฏในหลวงพระบาง สปป. ลาว เป็นการจัดการท่องเที่ยวอันเกี่ยวข้องกับศาสนา วัด และสถานที่สำคัญทางศาสนา สามารถจำแนกเป็นองค์ความรู้ได้ ดังนี้

1) การท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรของวัดและศาสนาแบบเดิม หมายถึง การที่วัดเหล่านั้นมีความสำคัญในเชิงศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี โดยตัวเอง และถูกออกแบบให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวโดยตรงตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และชุมชนแต่เดิม โดยวัดเหล่านั้นสัมพันธ์ประวัติศาสตร์ พระพุทธรูปสำคัญ หรือศักดิ์สิทธิ์ เช่น พระบางอันเป็นพระคู่เมืองหลวงพระบางที่ชาวหลวงพระบางมีความเชื่อว่ามีศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น โดยเป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่แล้ว มาเป็นวัตถุประสงค์ในการกระตุ้นการท่องเที่ยวภายในหลวงพระบาง

2) การจัดการหรือออกแบบวัด/ศาสนาให้เป็นกลไกร่วมของการท่องเที่ยว หมายถึง การที่รัฐเข้าไปส่งเสริมและจัดการการท่องเที่ยวให้เกิดความสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตอย่างเป็นระบบและก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวม ซึ่งพอจำแนกได้ อาทิ การออกแบบศาสนสถานเพื่อรองรับการท่องเที่ยว การสร้างองค์ความรู้ในการท่องเที่ยว รวมทั้งการจัดทำแผนป๋ายประชาสัมพันธ์การจัดออกแบบสถานที่ท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับรูปแบบและการดำเนินชีวิต ทั้งในส่วนของวัดเฉพาะในเขตเมืองมรดกโลกกว่า 33 วัด (Nittha Bounpany, ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล, 2561: A55-A70; พระมหานิกุล ฐานุตโร, 2559; Wantanee Suntikul, 2018) ประเพณีบิณฑบาต ที่เป็นจุดเด่นและภาพจำของชาวโลก (Wantanee Suntikul, 2018) ประเพณีทางศาสนา อาทิ สรงน้ำพระม่าน สงกรานต์ รวมทั้งเนื่องด้วยสถานที่แหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ตามที่ปรากฏในเอกสารของทางราชการ “Luang Prabang Province Tourism Destination Management Plan 2016 – 2018” (2016) ที่เข้าไปจัดการท่องเที่ยวและเสนอที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ที่เนื่องด้วยธรรมชาติ ป่า เขา น้ำตก และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่น หมู่บ้านชนเผ่าม้ง หมู่บ้านช้าง เป็นต้น ให้เกิดการประสานเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ

ภาพที่ 6 วัดศรีเมือง พิธีอัญเชิญพระม่านและพิธีสงฆ์นำพระม่าน พระพุทธรูป ศักดิ์สิทธิ์ คู่บ้านคู่เมือง ประจำหลวงพระบาง (ภาพ Online: 16 เมษายน 2562)

3) การจัดการท่องเที่ยวแบบวิถีจิตวิธิธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่ส่งเสริมให้คนมีความสุข ภาวะที่ดี เช่น การไหว้พระ การปฏิบัติธรรม ส่งเสริมให้เกิดการไปปฏิบัติธรรมในสำนักปฏิบัติธรรม ที่มีชื่อเสียงที่มีการปฏิบัติอยู่แล้ว อาทิ วัดเชียงทอง วัดป่าโพนเพาวนาราม (Wat Pa Phon Phao) หรือวัดสุวรรณคีรี หรือวัดอื่นๆ เป็นต้น โดยมีการจัดการท่องเที่ยวที่ออกแบบการท่องเที่ยวโดยผนวก การท่องเที่ยวในแบบวิถีธรรมชาติ วัฒนธรรมแบบ “Clean Mind” เทียบเคียงกับงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย” (พระมหาสุทนต์ อากาโร (อบอูน), 2553) ที่เสนอผลการศึกษาว่า

“...รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด มี 3 รูปแบบ

1) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการทัศนศึกษา (Learning By Seeing) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยผ่านการศึกษาเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา 2) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning By Doing) มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถฝึกปฏิบัติตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การเจริญสมาธิภาวนา และสติปัฏฐาน 4 อันเป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจและปัญญา 3) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการสร้างเครือข่าย (Learning By Networking) ซึ่งเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม ผลการดำเนินการของวัดต่างๆ ที่ผ่านมาในรอบ 5-6 ปี นั้น พบว่า มีนักท่องเที่ยวที่สนใจมาปฏิบัติมากกว่า 10,000 คน และมากกว่า 75 ประเทศทั่วโลก...”

ดังนั้น ในกรณีนี้จึงเห็นว่าสามารถนำมาเทียบเคียงกับหลวงพระบางได้ในกรณีของวัดสำนักปฏิบัติธรรม ซึ่งผสมผสานให้เกิดการท่องเที่ยวในแบบ “ธรรมชาติ-จิตใจบริสุทธิ์และจิตวิญญาณ/

Green-Clean Mind-Spiritual Tourism” เป็นต้น (Alex Norman, 2004)

4) การผสมรวมกับการท่องเที่ยวในวัตถุทางศาสนา หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวที่ผสมรวมระหว่างศาสนสถาน วัด บุคคล และเหตุการณ์ทางวัฒนธรรม อันหมายถึงสิ่งเคารพทางศาสนา เช่น พระธาตุ รอยพระพุทธรูป หอไตร ศาลาการเปรียญ อุโบสถ หอระฆัง กุฏิ มณฑป เป็นต้น (Charuwan Chareonla, 1981: 75-88) กรณีหลวงพระบาง จะเห็นการจัดการท่องเที่ยวพระธาตุภูสี พระธาตุ วัด ทั้งในเชิง ประวัติศาสตร์ ศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณี เชื่อมไปกับวิถีวัฒนธรรม วิถีชีวิต แห่งภูมิศาสตร์ ธรรมชาติ เป็นต้น ที่เกิดขึ้นในบริบทสังคมอย่างที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันทำให้เกิดการเชื่อมโยงประสานเป็นเนื้อเดียวกัน

5) การจัดการท่องเที่ยวที่ต้องพัฒนาไปสู่ความรู้และเจตนารมณ์ของศาสนา หมายถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา ควรมีการส่งเสริมความรู้ที่ถูกต้องและเจตนารมณ์ทางศาสนา ดังกรณีการใส่บาตรพระเช้าที่เป็นภาพจำของชาวโลก ควรต้องสื่อไปถึงเจตนารมณ์ของการเสียสละ แบ่งปัน เพื่อสะท้อนคิดให้ชาวโลกว่าการให้หมายถึงการหยิบบ้างแบ่งปันตามคติในทางพระพุทธศาสนา การสะท้อนคิดผ่านความสงบของความเป็นเมืองผ่านคติทางศาสนาในเรื่องสติ ปัญญา หรือการสะท้อนผ่านสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนาที่สะท้อนถึงความงามทางจิต (Magnificent) สู่การท่องเที่ยวอย่างมีสติ ยับยั้งชั่งใจ (Mindfulness) แลเคารพในบริบทของพื้นที่นั้นตามคติทางพระพุทธศาสนา ที่สอดคล้องกับ “Spiritual Tours” (UNWTO, 2013; John Holt, 2009) ที่ผ่านกระบวนการทางศาสนาสู่กลไกการพัฒนาแสดงออกผ่านสถาปัตยกรรม หรือประเพณีอันเนื่องด้วยศีลธรรมและจารีต สะท้อนผ่านประเพณีที่มีเป้าหมายเพื่อการควบคุมจริยธรรม ทั้งในเชิงบุคคลและสังคม จนกลายเป็นจารีตโดยมีฐานคติมาจากพระพุทธศาสนา หรือความเชื่อทางศาสนา ซึ่งแนวโน้มจะทำให้เห็นคุณค่า สิ่งประดิษฐ์สร้างทั้งสถาปัตยกรรมและประเพณีที่เนื่องด้วยการท่องเที่ยวด้วย

ภาพที่ 7 (ขวา-ซ้าย) การตักบาตรพระเช้าภาพวัฒนธรรมทางศาสนาของหลวงพระบางที่ถูกออกแบบเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (ภาพคณะนักวิจัย 12-15 กรกฎาคม 2561)

ภาพที่ 8 (ขวา-ซ้าย) วิถีวัฒนธรรมทางศาสนาที่ถูกจัดการเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ รวมทั้งสะท้อนค่านิยมที่ต้องให้ความสำคัญและการแสดงออกอย่างเหมาะสม (ภาพคณะนักวิจัย, 12 กรกฎาคม 2561)

ภาพที่ 9 วิถีวัฒนธรรมทางศาสนาผ่านสถาปัตยกรรมที่ถูกออกแบบให้เป็นการท่องเที่ยว อาทิ วัดเชียงทอง วัดหนองสีคูนเมือง (ภาพคณะนักวิจัย: 12 กรกฎาคม 2561)

ภาพที่ 10 ตลาดกลางคืน (2 ภาพบน) และตลาดเช้า (2 ภาพล่าง) สเน่ห์ของการท่องเที่ยวที่หลวงพระบาง อันเป็นเอกลักษณ์และอยู่ในแผนการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง (ภาพคณะนักวิจัย: 12-15 กรกฎาคม 2561)

จากภาพชุดที่ 7-8 การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมประเพณี ชุดที่ 9 สถาปัตยกรรมวัดในพระพุทธศาสนา และชุดที่ 10 สื่อถึงการการจัดการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมอาหาร การกิน โดยทั้งหมดเป็นรูปแบบ แนวทางของการจัดการท่องเที่ยวและชุดการเรียนรู้ที่นักท่องเที่ยว หรือผู้จัดการท่องเที่ยวพึงตระหนักและสร้างความเข้าใจสำหรับสำหรับผู้มาท่องเที่ยว และส่งเสริมให้เกิดการเห็นคุณค่าตามเจตนารมณ์ทางศาสนาของผู้มาท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวหลวงพระบางที่จะได้ทั้งสุนทรียะ การเรียนรู้ ความรู้ และการปรับตัวในการอยู่ร่วมกันในมิติของความหลากหลายแตกต่างบนฐานของศาสนา ดังมีผลการศึกษาไว้ว่า

“...แนวทางการส่งเสริมเศรษฐกิจการท่องเที่ยว คือ การสร้างความตระหนักในคุณค่าและความรู้ถึงการเป็นเจ้าของมรดกร่วมกันของประชาชนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว การพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยว การสนับสนุนเงินทุนและลดการลงทุนของชาวต่างประเทศในธุรกิจขนาดเล็ก ส่งเสริมการผลิตสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน ปรับปรุงฐานข้อมูลและการบริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการกำหนดบทบาทและหน้าที่ในการบริหารจัดการเมืองมรดกโลกและการท่องเที่ยว...”

(นาฏยา ขาวัน และคณะ, 2560: 81-96)

ดังนั้น ในกระบวนการของการสร้างชุดความรู้ หรือคู่มือในการท่องเที่ยวจึงควรเนื่องด้วย (1) วัฒนธรรมทางศาสนา อันสัมพันธ์กับการปฏิบัติตัววางตนในพื้นที่ทางศาสนา ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง (2) วัฒนธรรมทางความเชื่อ ประเพณี วิถี ภาษา (3) วิธีการดำเนินชีวิตที่สะท้อนถึงการเป็นอยู่ อันประกอบด้วยมูลค่าอันหมายถึงรายได้เข้าประเทศ ที่มาพร้อมกับการท่องเที่ยว ดังปรากฏสถิติของการท่องเที่ยวมายังลาว จากนานาชาติทั้งเอเชีย ยุโรป อเมริกา แอฟริกา และตะวันออกกลาง ในปี ค.ศ.2016 ที่มีสถิตินักท่องเที่ยวมาเที่ยวกว่า 4.2 ล้านคน มีรายได้กว่า 724 ล้าน (Dollars) และใน ค.ศ.2017 มีนักท่องเที่ยวกว่า 3.8 ล้านคน มีรายได้เข้าประเทศกว่า 648 ล้าน (Dollars US) และใน ค.ศ.2017 มีนักท่องเที่ยวไปยังหลวงพระบาง 655,412 คน (Tourism Development Department, Ministry of Information, Culture and Tourism, 2017: 5,27) และคุณค่าสำหรับดำเนินชีวิต เพื่อผู้ท่องเที่ยวจะได้เข้าใจ เรียนรู้ และร่วมปฏิบัติด้วยความเข้าใจในศาสนสถาน พิธีกรรม ความเชื่อประเพณีวัฒนธรรม สู่การปรับตัวอย่างเข้าใจที่จะได้ทั้งมูลค่าจากการท่องเที่ยว และคุณค่าความภาคภูมิใจจากผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรม และผู้มาได้ประโยชน์และความเข้าใจจากการท่องเที่ยวด้วย

อภิปรายผลการวิจัย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน: กรณีศึกษาหลวงพระบาง สปป.ลาว เป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีวัด ศาสนสถาน หรือศาสนา สถานที่เนื่องด้วยวัด หรือตั้งอยู่ในวัดที่ควรจะได้ส่งผลเป็นมูลค่า และคุณค่าในคราวเดียวกัน เพราะวัดในพระพุทธศาสนามีอุดมคติ และเป้าหมายต่างกัน รวมไปถึงหลักคิดทางพระพุทธศาสนาเองที่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ การออกแบบท่องเที่ยวต้องได้ประโยชน์ในองค์กร รู้คุณค่าในเรื่องของหลักการที่ถูกต้องในพระพุทธศาสนาในส่วนพุทธาวาส สังฆาวาส ที่ควรเป็นสัดส่วนเฉพาะเพื่อเกื้อหนุนและส่งเสริมแนวทางนักบวชที่เข้ามาอยู่ในวัด อยู่ในพระศาสนาเพื่อการขัดเกลา และที่สำคัญการมาวัดหรือท่องเที่ยวในศาสนาจะต้องส่งเสริมให้ผู้มา รู้คุณค่า และพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมทางศาสนาได้ด้วย ถึงจะได้ชื่อว่าได้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการ ปฏิบัติการ แนวคิด และผลประโยชน์ในเชิงมูลค่าอันจะพึงได้ในศาสนาด้วย เช่นกัน ดังนั้น เมื่อพิจารณาในภาพรวม สามารถอภิปรายได้ดังนี้

(1) สภาพทั่วไปการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ประเทศลาว เป็นการท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาทั้งในส่วนศาสนสถาน วัด อาราม พระธาตุ พระพุทธรูป และเนื่องด้วยศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และธรรมชาติ แหล่งน้ำ ป่า เขา และน้ำตก สอดคล้องกับงานของ บุญหนา จิमानัง (2556: 55-58) เรื่อง “ตักบาตรข้าวเหนียวเที่ยวหลวงพระบาง” งานของ ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2552: 84-104) เรื่อง “หลวงพระบาง: การเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก” และ

ลีปป์ สุขสำราญ. (2559: 155-167) เรื่อง “งานพุทธศิลป์อุบาสี เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง” เป็นต้น

(2) การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป. ลาว ตามปรากฏในข้อที่ 1 จึงเป็นการจัดการท่องเที่ยว ภายใต้ชื่อของธรรมชาติ วัด ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา พระพุทธรูป พระธาตุ เจดีย์ และวัฒนธรรมประเพณีทางศาสนา และการจัดการท่องเที่ยวในองค์รวมด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในงานของ สุตาพร คมทะวง (2016: 349-366) ในเรื่อง “การพัฒนาารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” หรืองาน Wantanee Suntikul (2018) The Impact of Tourism on the Monks of Luang Prabang เป็นต้น

(3) ชุดการเรียนรู้การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในหลวงพระบาง สปป. ลาว ควรเป็นการเข้าไปสร้างองค์ความรู้ต่อการปฏิบัติตัว รู้ เข้าใจ ปฏิบัติได้ และปรับตัวเพื่อการอยู่ร่วมกับอย่างสันติ ทั้งสร้างแบบอย่างในการท่องเที่ยวที่ถูกต้อง และจะเป็นประโยชน์ทั้งในส่วนของการรู้หลักการในทางศาสนา และการได้องค์ความรู้จากแหล่งหรือสถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนา ได้ด้วยความดี ความงาม สุนทรีย์ และความสุข ดังปรากฏในงานของ มณฑิรา มณีแสง (2560) เรื่อง “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาเที่ยวหลวงพระบางของนักท่องเที่ยว” ซึ่งอาจเทียบเคียงถึงความสอดคล้องกับงานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียง อาทิ “รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยว ประเภทวัดในประเทศไทย” (พระมหาสุทิตย์ อาภากร และคณะ, 2553) หรือในงาน “รูปแบบของเครือข่ายการสร้างการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา” (พระมหาสุทิตย์ อาภากร และสายชล ปัญญาชิต, 2556) รวมทั้งในงาน “กลยุทธ์การเพิ่มคุณค่าการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของพระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์” (พระมหาสุริยา มะสันเทียะ, 2558) และ ภัชรพล ฤทธิ์เต็ม (2556) “รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด” และงาน มัลลิกา ภูมะชน และดิเรก ด้วงลอย (2559) เรื่อง “แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยว (วัด) ในพระพุทธศาสนา: หลักการ และวิถีปฏิบัติ” หรืองาน “Spiritual Tourism: Religion and Spiritual Spirituality in Contemporary Travel” (Alex Norman, 2004) หรืองาน “Spirits of the Place: Buddhism and Lao Religious Culture” (John Holt, 2009) และในงาน “Spiritual Tourism for Sustainable Development” (UNWT, 2013) เป็นต้น ที่ในงานวิจัยจะให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวผ่านแนวคิดใน เรื่องวัตถุทางพระพุทธศาสนาหรือแนวคิดทางศาสนากับการท่องเที่ยวที่เน้น “คุณค่ากับมูลค่า” ต้องไปด้วยกันที่พร้อมส่งไปสู่จิตวิญญาณด้วย ซึ่งสามารถนำมาเทียบเคียงต่อแนวทางและความเป็นไปได้ในหลวงพระบางได้ด้วยเช่นกัน

บทสรุปว่าด้วยการจัดการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน: กรณีศึกษาหลวงพระบาง สปป.ลาว ประกอบด้วย 1) การจัดการท่องเที่ยวภายใต้วิถีวัฒนธรรม วัด พระพุทธศาสนา ประเพณี วิถีธรรมชาติ ที่มีผลเป็นข้อมูลสถิติในเรื่องรายได้และผลประกอบการในองค์กรที่นับว่าสูงของหลวงพระบางด้วย ทั้งส่งเสริมรายได้ประชาชาติของลาวในภาพรวมด้วย 2) รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเป็นการจัดการท่องเที่ยวภายใต้วัฒนธรรมทางศาสนา อันหมายถึงพระพุทธศาสนา อันมีวัด ศาสนสถาน สถาปัตยกรรมทางศาสนา ธรรมเนียม ประเพณี วิถีปฏิบัติของชาวพุทธ ดังปรากฏในการบิณฑบาต การสรงน้ำพระม่านในช่วงสงกรานต์ ประเพณี กฐิน เข้าพรรษา หรือ การทำกิจกรรมที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนาอันสะท้อนถึงวิถีชีวิต เป็นการสะท้อนถึงเอกลักษณ์อันเป็นอัตลักษณ์ของคนหลวงพระบางต่อการนับถือปฏิบัติในพระพุทธศาสนา และสะท้อนออกมาเป็นการท่องเที่ยวบนฐานของพระพุทธศาสนา 3) การจัดการท่องเที่ยวในหลวงพระบางในแบบศาสนาและวัฒนธรรม จึงเป็นการเน้นส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ ปฏิบัติได้ และไปสู่เจตนารมณ์ทางศาสนา ในเรื่องของการใส่บาตรที่เน้นไปถึงการแบ่งปัน เสียสละตามเจตนารมณ์ทางศาสนา หรือการชมสุนทรียะสถาปัตยกรรมทางศาสนา ที่จะต้องไปถึงเจตนารมณ์ของวิถีทางศาสนาที่เชื่อมกับความอ่อนโยนทางจิต ที่มาพร้อมกับความไม่รุนแรง (ปาณาติบาต) ความอ่อนน้อม (คารวตา) อันมีฐานสำคัญจากคำสอนพระพุทธศาสนาให้ได้ นอกจากนี้หน้าที่สำคัญคือรัฐพึงเข้าไปจัดการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานเอกชน หน่วยงานทางศาสนาเพื่อการออกแบบการท่องเที่ยวที่เนื่องด้วยพระพุทธศาสนา ศาสนสถาน ศาสนวัตถุ และประเพณีวิถีทางศาสนา พระพุทธรูปสำคัญ วัดสำคัญ บุคคลสำคัญ และประเพณีสำคัญในทางพระพุทธศาสนาให้สัมพันธ์กับวิถีวัฒนธรรม วิถีชีวิต อัตลักษณ์ในความเป็นลาวที่หลวงพระบาง เพื่อไปสู่เป้าประสงค์เป็นความรู้ ความเข้าใจ ปฏิบัติตามประเพณีวิถีอย่างเข้าใจ และส่งผลเป็นคุณค่าต่อการปฏิบัติตนของนักท่องเที่ยว ที่ได้ทั้งคุณค่าของการรักษาแบบแผนเดิมไว้ เป็นคุณค่าความรู้ของผู้มา และมูลค่าจากการท่องเที่ยวในวิถีทางวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนาที่หลวงพระบาง อันเป็นเสน่ห์หลวงพระบางที่น่าไปเยือนเป็นอย่างยิ่ง

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณศูนย์อาเซียนศึกษา (ASEAN Studies Centre, MCU) ที่สนับสนุนงบประมาณในการวิจัยและการลงพื้นที่วิจัยในหลวงพระบางเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย สังเกต และมีส่วนร่วมในพื้นที่จริง ระหว่างวันที่ 12-15 กรกฎาคม พ.ศ.2561 รวมทั้งจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการทำวิจัยด้านอาเซียนศึกษาและอาณานิคมศึกษาในประเทศอาเซียน กรณีศึกษาพื้นที่หลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในรายงานการวิจัยเรื่อง “การจัดการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรมและศาสนาในประเทศอาเซียน: กรณีศึกษาหลวงพระบาง สปป.ลาว-Tourism Management Based on Culture and Religion in ASEAN Country: A Case Study of Luang Prabang, Lao PDR” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยภายใต้โครงการพัฒนาศักยภาพการวิจัยเชิงพื้นที่ในกลุ่มประเทศอาเซียน ประจำปีงบประมาณ 2561 โดยศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ พระราชวรเมธี, รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร และรักษาการผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา และพระศรีธวัชเมธี รองผู้อำนวยการศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่อนุเมตตงบประมาณสนับสนุนภายใต้การดำเนินงานโครงการของส่วนวิจัย สารสนเทศและบริการวิชาการ ศูนย์อาเซียนศึกษา โดยมีบุคลากรของส่วนงาน คอยให้คำปรึกษาแนะนำและร่วมพัฒนางานวิจัยให้เป็นไปตามแนวทางการวิจัยและติดตามความก้าวหน้าการวิจัยอย่างต่อเนื่องด้วยดีเสมอมา จนกระทั่งงานวิจัยแล้วเสร็จ ขอขอบคุณต่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเทศต่างๆ ทั้งในนามนักวิชาการ อาจารย์ในมหาวิทยาลัย พระภิกษุสงฆ์ และชาวพุทธในประเทศกลุ่มตัวอย่างในฐานะผู้ให้ข้อมูลสำคัญ อันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

- กันหา สิกุนว. (2559). ฮางฮตสรง: สือสัญลักษณ์ สุนทริยภาพ พิธีกรรมและความเชื่อในแขวงหลวงพระบาง นครหลวงเวียงจันทน์ และแขวงจำปาสักของ สปป.ลาว. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 8(2) กรกฎาคม - ธันวาคม 2559: 61-77.
- จรัญ ชัยประทุม. (2556). ผ้าทอหลวงพระบาง: มิติทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 5(1) มกราคม - มิถุนายน: 129-156.
- ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล และ Nittha Bounpany. (2561). การวางทิศทางของวัดในเมืองประวัติศาสตร์หลวงพระบางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *วารสารหน้าจั่ว สถาปัตยกรรม การออกแบบและสภาพแวดล้อม*. ฉบับพิเศษ มกราคม-ธันวาคม 2561: A55-A70.
- ธีรยุทธ อินทจักร์. (2017). สุขายะทางรูปทรงในงานสถาปัตยกรรม พระอุโบสถวัดเชียงทอง เมืองหลวงพระบาง. *วารสารวิชาการ การออกแบบสภาพแวดล้อม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*. 4(2): 1-19.
- ธีระยุทธ บัวจันทร์. (2558). รัฐสังคมนิยมกับการทำให้มรดกศักดิ์สิทธิ์กลายเป็นสินค้า: กรณีศึกษาช่างเงินเมืองหลวงพระบาง. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*. 8(8): 125-173.
- นนทิกัด เพียรโรจน์, สิริภัทร์ โชติช่วง, ณัฐมน ราชรักษ์. (2558). การเชื่อมโยงเส้นทางและการส่งเสริมการตลาด โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมกลุ่ม 4 จังหวัดในภาคใต้ของไทย. *วารสารวิทยาการจัดการ*, 32(2): 89-115. สืบค้น 2 กรกฎาคม 2559.

ออนไลน์จาก http://journal.fms.psu.ac.th/images/Article_JourFMS/No.32.2.58/32-2-58-4.pdf

นัฐพร เกิดกลาง, ชมพูนุท โกสลากร, เพิ่มพูนวิวัฒน์, พิศมัย จารุจิตติพันธ์. (2553). พฤติกรรมการท่องเที่ยวในกรุงเทพมหานครของผู้เยี่ยมเยือนชาวไทย. *วารสารพฤติกรรมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 2(1): 78-88. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2559, ออนไลน์จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/JBSD/article/download/554/471>

นาฏยา ชำวัน, คณินดิษฐ์ ไสยโสภณ, บุญยัง หมั่นดี. (2017). “เศรษฐกิจการท่องเที่ยวเมืองมรดกโลก หลวงพระบางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว”. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์*. 19(2): 81-96.

นิราศ ศรีขาวรส. (2558). พระพุทธรูปไม้: สุนทรียภาพและความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนในเมืองหลวงพระบางสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 7(2): 17-40.

บุญหนา จิมาโนง. (2556). ตักบาตรข้าวเหนียวเที่ยวหลวงพระบาง. *วารสารธรรมทัศน์*. 11 (2) กรกฎาคม-ตุลาคม: 55-58.

พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทน์เมือง. (2553). การจัดการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอก ในเกาะรัตนโกสินทร์. *วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาการวางแผนและการจัดการท่องเที่ยวเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สืบค้น 15 กรกฎาคม 2559, ออนไลน์จาก http://thesis.swu.ac.th/swuthesis/Eco_Pla_Man/Bunphichet_C.pdf

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และคณะ. (2553). รูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย. *รายงานการวิจัย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้น 15 กรกฎาคม 2559. ออนไลน์จาก http://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=RDG5350051

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ และสายชล ปัญญชิต. (2556). รูปแบบของเครือข่ายการสร้างการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา. สืบค้น 10 กรกฎาคม 2559 ออนไลน์จาก <http://ejournals.swu.ac.th/index.php/JOS/article/viewFile/3811/3800>

พระมหาสุริยา มะสันเทียะ. (2558). กลยุทธ์การเพิ่มคุณค่าการตลาดสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาของพระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์. *ดุชนิพนธ์บริหารธุรกิจดุชนิพนธ์บัณฑิต (สาขาการตลาด)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสยาม. สืบค้น 1 กรกฎาคม 2559. จาก <http://www.research-system.siam.edu/2013-12-20-03-59-31/2013-12-20-04-08-39/1010-2013-12-20-05-58-60>

- พระมหานิกัร ฐานุตโตโร. (2559). พระพุทธศาสนาในประเทศลาว กรณีศึกษา: การศึกษาของคณะสงฆ์หลวงพระบาง (เมืองมรดกโลก), *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 2(2) กรกฎาคม - ธันวาคม 2559: 65-77.
- ภัทรบด ฤทธิ์เต็ม. (2556). รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรมในวัด. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (สาขาพระพุทธศาสนา)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มณฑิรา มณีแสง. (2560). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจมาเที่ยวหลวงพระบางของนักท่องเที่ยว. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*. 11(3) กันยายน - ธันวาคม 2560: 82-95.
- มัลลิกา ภูมะธน และดิเรก ดั่งลอย. (2559). แนวคิดการจัดการการท่องเที่ยว (วัด) ในพระพุทธศาสนา: หลักการ และวิถีปฏิบัติ. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 2 (2) กรกฎาคม - ธันวาคม: 50-64.
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2553). หลวงพระบางในจักรวาลวิทยาแบบรัฐจารีต: พื้นที่พิธีกรรมและกระบวนการกลายเป็นราชธานีของราชอาณาจักรลาวล้านช้าง. *วารสารอารยธรรมศึกษาโขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร*. 1(2): กรกฎาคม - ธันวาคม 2553: 43-68
- ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์. (2552). หลวงพระบาง: การเปลี่ยนแปลงในฐานะเมืองมรดกโลก (Luang Prabang: Changing in the Context of World Cultural Heritage Town). *วารสารศรีนครินทรวิโรฒวิจัยและพัฒนา*. 1(1) มกราคม - มิถุนายน 2552: 84-104.
- ลีปป์ สุขสำราญ. (2559). งานพุทธศิลป์สู่ปแก้วสี่ เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง. *วารสารวิถีสังคมมนุษย์*. 4(2) กรกฎาคม - ธันวาคม: 155-167.
- สุดาพร คมทะวง. (2559). การพัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแขวงหลวงพระบาง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว. *Journal Uttaradit Rajabhat University*. 11(2): 349-366.
- Alex Norman. (2004). *Spiritual Tourism: Religion and Spiritual Spirituality in Contemporary Travel*. Thesis of Bachelor of Arts. University of Sydney. https://www.researchgate.net/publication/265362236_SPIRITUAL_TOURISM_RELIGION_AND_SPIRITUALITY_IN_CONTEMPORARY_TRAVEL
- Chansone Keomanivong, (2009). *Sustainable Tourism Development in World Cultural Heritage Site, Luangprabang Town, Luangprabang Province, Lao PDR*. A Thesis of Master of Business Administration in Hospitality and Tourism Management (International Program). Graduate School: Prince of Songkla University. <http://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2010/5952/1/313701.pdf>

- Charuwan Chareonla. (1989). *Buddhist Arts in Thailand*. Australia: Buddha Dharma Education Association Inc. online http://www.buddhanet.net/pdf_file/budartthai2.pdf
- Denise Heywood. (2006). *Ancient Luang Prabang*. Bangkok: River Books.
- John Holt. (2009). *Spirits of the Place: Buddhism and Lao Religious Culture*. Hawaii: University of Hawaii Press.
- Sitthivong, Phikkhu; Khamvone Boulyaphone; Phra Khamchan Virachitta Maha Thera. (2011). *Great monks of Luang Prabang 1854 to 2007*. Luang Prabang: Publications of the Buddhist Archive of Photography.
- TIGGP Laos. (2016). Luang Prabang Province Tourism Destination Management Plan 2016 – 2018. *Tourism Infrastructure for Inclusive Growth Project (TIIGP)*. Loas PRD: Ministry of Information, Culture and Tourism, ออนไลน์: <http://www.tiigp-laos.org/downloads/other/Luang%20Prabang%20Province%20Destination%20Management%20Plan.pdf>
- Tourism Development Department. (2018). *2017 Statistical Report on Tourism in Laos Ministry of Information, Culture and Tourism, Tourism Development Department*. Online: <http://www.tourismloas.org/files/files/Statistical%20Report%20on%20Tourism%20in%20Laos/2017%20Statistical%20Report%20on%20tourism%20in%20Laos.pdf>
- UNWT. (2013). *International Conference: Spiritual Tourism for Sustainable Development*. Ninh Binh City, Viet Nam, 21 - 22 November 2013. World Tourism Organization. Online: http://cf.cdn.unwto.org/sites/all/files/pdf/vietnam_brochure9_web-1.pdf
- Wantanee Suntikul. (2018). *The Impact of Tourism on the Monks of Luang Prabang*. Institute for Tourism Studies Colina de Mong-Há Macau China. https://www.icomos.org/quebec2008/cd/toindex/77_pdf/77-9ytg-102.pdf